د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د تحقیق پـه رڼا کـښې د راغلـي لیکونـو د ټولو نـه غـټه خوبي د محقـق نیـك نیتـي ده. د هغـه رویـه (*Approach*) صحیـح او د تحقیـق هـدف او مقصـد یـې مثبـت دے. وکیـل شاه پـه تحقیـق کـښې د نیمګړتیـا او د ناپوره خبري قـائل نـه دے. خپلـه نظریـه او نکتـه ښه پـه اعتمـاد وړانـدې کـوي خـو د خپلـې زیـر تحقیـق نکتـې، نظرتـې، او مسئلې پـه سلسـله کـې د ترلاسـه شـوي معلومـاتو د وړانـدې کولـو نـه پـس کـم او زیات د خپـل هـر تحقیقـي لیـك پـه ختمېدو پـه دغـې موضـوع د مزید لـټون، ذمـه واري د لوستونکو پـه غـاړه کـوي. د دې هـر څه پـه رڼا کـښې زه ښه پـه ډاډ ونبلے شم چې میـان وکیـل شـاه فقیـرخېل د روان وخـت د خپلـو همځولو پـه ډله کـښې د تحقیـق د شـعبې یـو مثبـت فکـره محقـق او د هغـه کتـاب د تحقیـق پـه رڼا کـښې د خپـل نوعیـت یـو معلومـاتي کتـاب دے.

پروفیسر ډاکټر محمد همایون هما
هسکه مېنه، شېخ ملتون، مردان

چاپخی: دانش کتابتون. قصه‌خوانی بازار، پېښور تلیفون ۲۵۶۴۵۱۳

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

د تحقیق په رڼا کښې

میاں وکیل شاه فقیرخیل

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټول حقونه د لیکوال سره خوندي دي

د کتاب نوم ــــــــــــ د تحقیق په رڼا کښې

لیکونکے ــــــــــــ میاں وکیل شاه فقیرخېل

د چاپ کال ــــــــــــ ۲۰۰۲ء

کتابت ــــــــــــ محمد رسول "پښتو اکېډمي"

د چاپ ځائے ــــــــــــ

بیه .... (۶۰) روپۍ

ناشر ــــــــــــ سید طاهر شاه ، محمد آصف

سلامت شاه

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

تړون

د خپل مور پلار په نوم
په ګور ئې نور شه
د چا په دُعاګانو چې زهٔ دَ
دنیا په ښتون یم

میاں وکیل شاه فقیرخېل

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

شمیره	لیک	مخ
۱-	د تحقیق په برخه کښې - یو عمومي تأثر او نورې خبرې ډاکټر محمد همایون هما	۶
۲-	د کریم داد الف نامه او د هغې شرح	۲۲
۳-	د سعید خټک یو شعر	۳۶
۴-	صدیق څوک دے	۴۶
۵-	ابراهیم څوک دے	۶۵
۶-	نوم ورکے شاعر محمد سعید او د هغهٔ قلمي آثار	۸۰
۷-	پښتو کښې دوه منظوم طبي لغت	۹۶
۸-	خوشحال خان خټک او حکمت	۱۱۲
۹-	فقیر جمیل بېګ (جمال خانؒ) د شاعر په حیث	۱۲۸
۱۰	په تحقیق کښې د ماخذ اهمیت	۱۴۷
۱۱-	پښتو نثري ادب	۱۹۰

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم الله الرحمن الرحیم

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

دَ تحقیق په رڼا کښې

یو عمومي تاثر او نورې خبرې

زهٔ د خپلې ذاتي تجربې په رڼا کښې وایم او ددې فن ماهرانو هم دا خبره په ډېر وثوق سره کړې ده چې تحقیق د ادب یوه ګړکېچنه شعبه او یوه ډېره ګرانه لار ده په دې کې ګړکېچنه لار د تګ دپاره ډېره لویه سینه او زړهٔ چاودون غواړي کله ناکله یو محقق په مودو مودو دیوې نکتې په لټون وي او څهٔ وخت چې دیو اوږد منزل نه پس خپل ځان هدف ته نږدې او ګڼي نو یو ناساپه د هغهٔ د مفروضې په ضد دیوې نوې نکتې په انکشاف د هغه ټولې هلې ځوارې او ښوارځون په اوبو لاهو شي او هغه چې د کوم ځای نه ورومبے کام اخستے وي په بېرته هم په هغه ځای ولاړ ښکاري نو ځکه خو د تحقیق دې ګران کار ته هم هغه بنیادم زړهٔ نیوے شي چې حرې ناشونې ته د وړاندې نه په ذهني توګه تیار وي دَ تحقیق دلارې خنډ انو ته زړهٔ نهٔ بایلي، دَ حوصلې خاوند وي او د تحقیق په لاره هر تیارهٔ ګټ ته بهٔ په دوړ تندې وړاندې کېږي. ما په خپل کتاب د تحقیق فن کښې دا حقیقت په ګوته کړے دے چې د تحقیق د کار د کوان والي سره

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

دا بېخي يو تکنيکي عمل هم دى د تحقيق کار هله کټور ثابتېدى
شي چې دا عمل ددې دپاره د جوړولاړو په رڼا کښې سرته
ورسولى شي ځکه چې د تحقيق د اثر په کوټلې دلیلونو،
قلمي مسودو، دستاوېزاتو او په زړو چاپي موادو ولاړه
وي د يو محقق د ځېړې مطالعې په رڼا کښې د زړو نظريو
رد مقصد وي هغه نوې نظريې وړاندې کول غواړي او
ددې لارې د نوو لارو دپاره د غور و فکر نوې نوې نکتې
را منځ ته کوي په څه موضوع يو تحقيقي کار چرې هم قطعي
او حتمي نه شي ګڼلى کېدى د تحقيق سره همېشه نوې مسئلې
را پيدا کېږي او د زړو مسئلو حل را اوځي د حال تحقيقي کار د ماضي
په حواله د مستقبل د محققينو دپاره د يوې رابطې کار ورکوي
ډېره اهم تکنيکي کار که چرې د تحقيقي رسمياتو د يو څو کوونو
نه بغېر وکړى شي نو دا رنګ نورو محققينو ته د دغې تحقيق
د استناد دپاره اساسي ماخذونو ته په رسېدو کښې ګرانې
پېښېږي او يا ورته بېخي او نه رسي او په نتيجه کښې د دغه
تحقيقي کاوش يو بې اعتباره دستاوېز وګرځي -

زموږ د پښتو په ادب کښې د تحقيق د لارې سواره
ډېر لږ کسان دي او که چا په دې صنف کښې څه کار کړى دى
نو د هغې ډېره لږه برخه د تحقيق د اصولو سره سمون خوري
زموږ تحقيق کارانو د سرکاري ادارو د پشتېبانۍ او د لاس امداد
نه بغېر په يو اځې سر او بشه په نېک نيتۍ د مقدار

(c) ketabton.com: The Digital Library
www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

په لحاظ ډېر درانه کارونه کړي دي. بې شمېره ورک قلمي نسخې یې مدون کړي او د پښتو ادبي تاریخ کې تیاره کتونه یې رڼا کړي دي خو که اوزیات د غه ټول تحقیقي کاوشونه د تحقیق د پاره د ټاکلي شوي اصولو او د د سیمیاتو په کتنه ډېره په کرانه پوره نه خېژي نو ځکه د عالمي سطحې د تحقیق معیار سره سمون نه خوري او په دغې لحاظ زمونږ د پاره ډېرې کږه ترل لوکوټي ګرانه پرېوزي -

زمونږ په تحقیقي ادب کښې د داسې غیر معیاري تحقیق کې مثالونه بیا موندے شي - زه د لته د دغې مثالونو د یو په یو ذکر په ځای د دغې په عقله دا مجموعي تاثر وړاندې کوم چې په دغې تحقیقي کاوشونو کښې د ځینې خود وړاندې نه د یوې ټاکلي شوې مفروضې په بنیاد په هره طریقه بنه په منلو به بندې او د پخوانیو نظریې رد مقصد وي په تحقیق کښې دا دویه دغې کار د بنیادي اصولو په ضد ګڼلے کېږي ځکه چې تحقیق د نیستو نو تېرې نه منې - د تحقیق په لاره د ډېرو نظریو رد څه شجر ممنوعه نه ده، خو د دې رد د پاره نېک نیتې بنیادي خوښتنه ده - د غه تردیدي نکتې که چرې د تحقیقي سفر په دوران کښې په عمومي ډول منځ ته راشي او د تحقیق د یو زوړ عمارت د پاره د نوې ردې بنیاد کېږي نو د څه مصلحت کوشش له مخه د هغې نه ډېره د بنیادي اصولونه خلاف خبره ده -
په تحقیق کښې دستاویزي ثبوت د اهمیت وړوي او عقلي

(c) ketabton.com: The Digital Library

دلائل ثانوي درجه لري - که چېرې د انصاف په نظر ووکتے
شي او زموږ د دانه تحقیقي کاوشونه د تحقیق د دغې بنیادي
اصولو په رڼا کښې او سنجول شي نو په دغې پیمانه به زموږ
د تحقیقي ادب یو لویه برخه غیر معیاري ثابته شي-

زموږ د پښتو د تحقیقي ادب یوه لویه برخه په روایتونو
ولاړه ده - په تحقیق کښې د روایتونو اهمیت په خپل ځا ئے
ځکه چې په اسلامي طرز تحقیق کښې د روایت د منلو د پاره
کوم اصول منضبط کړي شوي دي هغه دومره کلک ټوس او دوا
دي چې په هغې د عمل نه پس د تحقیق په نتیجو د شک و شبې
هیڅ ګنجائش نه پاتې کیږي د حدیثونو په سنجولو او قبلونو
کښې د علم حدیث ماهرانو د روایت هم دغه پاخه اصول د
نظر لاندې ساتلي دي، او د ثقه او مستند احادیثو یو لویه
برخه ئې راغونډه کړې ده چې د اسلامي فقې د پاره د بنیادکار
ورکوي نو که چرې په ادبي تحقیق کښې د روایت
د سنجولو هم دغه بنیاد اوګرځولي شي نو د تحقیق پرې معیاري
کیږي هم او مستند کیدے هم شي خو زموږ په تحقیقي
ادب کښې پکار راوستے روایتونه نه سند لري او نه تسلسل
او د نې رویښتي زموږ د تحقیقي ادب یو لویه برخه غیر معیاري
کړې ده - د ډیرو دیوانونو ترتیب و تدوین او بیا په هغې
لیکلي شوې مقدمې د دغې رنګ مثالونه دي چې د تحقیق د
اصولو په معیار د دغې اثار سنجول د وخت یو اهم ضرورت دے-

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

د پښتو د تحقیقي ادب د دغې نیمګړې او ناپوره کارونو د
سرته رسولو ، د موږ تحقیقي کارونه د تحقیق د عالمي اصولو
په معیار د سنجولو او نوي تحقیق د معیاري کولو د پاره
په انقلابي بنیادونو کار ډېر ضروري دے او دغې اهم کار
د پاره داسې ښلو ضرورت دے چې هغوي په پوره پوهنیز جذبه
تحقیق د خپل ژوند مشن اوګرځوي او د پښتو د فخر وړ قامي
تاریخ ، د پښتو شته من کلاسیکي ادب او دغې ادب ارزښتناک
آثار ، دنیا ته په داسې ډول وړاندې کړي چې د تحقیق د منلي
شوي اصولو په کسوټه د پوره کېدو په بنیاد هر ځائے او هرچا ته
قبول وي او د هغې په نتیجو خپل پردو هیچا ته د شک و شبهې
ګنجائش نه پیدا کېږي -

زما په خیال میاں وکیل شاه فقیرخېل هم د غه رنګ ښلو
څخه یو کېدے شي - ځکه چې ما په ابتدا کښې وویلي دي چې
تحقیق د پاره ، د زړه زور " بنیادي شرط دے نو وکیل شاه
لخپره ښلے دے د هغه د تحقیقي کاوشونو نه اندازه لګي
چې د زړه زور ئې هم ښه زیات دے او هغه د غه توانائي د
تحقیق غوندې زړه سترې کار ته په کومه پوهنیزه جذبه وقف
کړې ده هغه به په دغه میدان کښې د هغه د ناموري سبب
اوګرځي او دې سره سره به ئې تحقیقي کاوشونه د پښتو د معیاري
تحقیقي ادب هم شته من کړي د هغه یوه غټه خوبي دا هم ده چې
د خپل کول د نورو لیکوالو پشان ئې په یو وخت د ادب په

(c) ketabton.com: The Digital Library

شپاړسو بېړوېښې نهٔ دي ایښې او په یوه خله د تحقیق،
تنقید شاعرۍ افسانې او ډرامې په تورو کښې یو کې نهٔ
وې سبکه د خپل طبعي رجحان له مخه صرف د تحقیق میدان
خوښ کړے دے او د خپل ادبي ژوند د ابتداء نه هم په دغې
صنف کښې ئې خپلې هلې ځلې جارې ساتلې دي د خپل دغې ذهني
استقامت په ډاډ ئې په کال ۱۹۹۶ کښې د میاں حمدالله فقیرخېل
دیوان چې د ژوند زمانه ئې ۱۲۱۰ھ نه ۱۲۹۳ھ تر منځه اندازه
کړې ده مدون کړو او د تحقیق په اصولو پوره د خپلې پوهې
درنې معلوماتي مقدمې سره چاپ کړو د میاں وکیل شاه دغه مقدمه
کهٔ یو پله د میاں حمدالله د ژوند او کار په حقله بنیادي معلومات
فراهم کوي نو ورسره د هغهٔ د وختونو په هغې پېښنو هم رڼا
غورزه وي چې د لوستونکو د پاره ډېر زیات تاریخي ارزښت
لري -

په روانو وختونو کښې د علم و فن حدونه، د انساني فکر
امکاني بورجلو ته رسېدلي دي او بیا په هغې کښې د هر علم
او فن ډېره کښې شعبې او د هغې دومره بې شمېره برخې جوړې
شوې دي چې په مجموعي توګه په یو علم او فن ډېر پوره کار
ممکن شوے نهٔ دے. د علم و فن د دغې خورو ورو دائرو له مخه،
تخصیص د نن صبا د وختونو یو بنیادي ضرورت دے. یو هم خلق
یو روغ علم، یا په مجموعي توګه ټول فن ته د لاندې وتو په ځای
د کار د پاره د هغې یوه برخه خوښه کړي او په هغې کښې ټول عمر

(c) ketabton.com: The Digital Library
www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

څپې هلې ځلې جاري ساتي میان وکیل شاه فقیرخېل د وخت په دې ضرورت ډېر ښه پوهېږي نو ځکه هغه د تحقیق و تدقیق په عمومي شعبه کښې د ځان د پاره د خپلکو په تامولیه کښې د خپل جدّ امجد میان جمیل بېګ (۱۰۲۳ھ - ۱۱۱۶ھ) او د هغه کورنۍ چې په فقیرخېل میاڼګانو یادېږي د تاریخي او ادبي کارنامو په حقله د پلټنې او برسېرنې خصوصي، ذېلي څانګه (SUB BRANCH) خوښه کړې ده - د میان حمدالله فقیرخېل د دیوان، تدوین او په هغې مقدمه، د وکیل شاه د دغې رنګ د تحقیقي کاوش ورومبۍ نمونه ده او اوس داده د تحقیق په رڼا کښې د هغۀ یو داسې هڅه ده چې د هغې په لسو یکو نو کښې شپږ مضمونونه د سعید خټک یو شعر، صدیق څوک دے، ابراهیم څوک دے، فقیر جمیل بېګ د شاعر په حېث، خوشحال خان خټک او حکمت او په پښتو کښې یو منظوم طبّي لغت هم د هغۀ د خوښې د تحقیق د دغه ذېلي څانګې سره تعلق لري - میان وکیل شاه په دې حقله زۀ ډېر خوش بخته کېږم چې هغه د تحقیق د طبعي رجحان سره د پښتو دیوې درنې علمي کورنۍ سره تړون لري او بیا هغه خپل صلاحیتونه دیو نسلي تفاخر د احساس لاندې او د قام ولیه په یوه لېونۍ جذبه د خپل قام د پیا ورو شانو د تعارف او د هغوي د علمي او ادبي کارنامو لټون ته وقف کړي دي -

ښکاره داده چې د وکیل شاه د نظر لاندې تحقیقي هڅه ډېره د پائدې د لوستونکو مخې ته راغلې وه، ځکه چې هغه د دې کتابت

شوې مسوده زما د تاثراتو د پاره پوره یو کال آګاهو ناکړې
وه څو زهٔ په دې دوران کښې د خپلې یوې اوږدې ادبي تحقیقي
منصوبې په تکمیل کښې بوخت وم او په منځ منځ کښې د یېک لوست
څخهٔ نور هنګامي کارونه هم راپېښ اکېدهٔ نو ځکه ددې کتاب
اشاعت په دې زما د تاثراتو زما د خواهش په ضد دَ هسیارتیا
په وجه ځنډېل شو، دا د وکیل شاه حوصله او په خپله دې درنه
تحقیقي څېړه زما د یېک اختتو څخه اراده بلکه فیصله وه چې هغه
د خپل ناقلاره خوځې روح، حساس طبیعت باوجود - تر ډېره
اوږدې مودې پورې سا راښکله او په یو برخوردارانه احترام یې
بنهٔ په زغم زما یېک ته انتظار اوکړو - سره د ډېره هسیارتیا زهٔ
نهٔ شم وېلې چې زما دا تار تارین تاثرات به د هغه ددې ډېره
ژور او په خوارۍ ډېکې علمي او تحقیقي کاوش د پېښندکښې
او د هغهٔ د ډېره اوږد انتظار څهٔ حق ادا کړي او که نه خو دا په
یقین سره وېلې شم چې زما دا نیمګړې شان یېک به د تحقیق په
ډګر د هغهٔ د خوارۍ او د شوا خون نه ډک زړهٔ ستړي مزل یو
بې پلوه منشه ضرور او منلې شي -

د تحقیق په رڼا کښې — کومه کتابت شوې مسوده ما ته
راکړې شوې وه په دې کښې تردې وخته لس تحقیقي لیکونه شامل
دي په تحقیق کښې د ماخذ اهمیت د کریم داد الف نامه او د هغې
شرح او د پښتو شري ادب په سرخطونو د درې عمومي موضوعاتو
لیکونه پرته لدې چې وړاندې ذکر او شو شپږ مضمونونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

د فقیرخیل میاں کانو د علمي کورنۍ د ځینې شاعرانو د ژوند دَ پېلټنې او د ادبي کارونو د توضیح او تشریح د هغې سلسلې کړۍ دي چې د وکیل شاه د خپل تېر دَ مشرانو په حقله د تحقیقي کاوشونو مرکزي او بنیادي نکته وي -

د تحقیق په دنیا کښې د ټیکونو په بنیاد موږ د وکیل شاه په حقله دا په ډاډ ووایو شو چې هغه د خپل کول په تحقیق کارانو کښې یو داسې ځواري کښ محقق دے چې د خپلې هرې تحقیقي هڅې دپاره، د بنیادي معلوماتو راغونډولو نه پس هغې ته په ډېر شوق سره یو منطقي ترتیب ورکړي او بیا د دغې معلوماتو په ډاډ خپله تحقیقي مفروضه ښه په ټنګو دلیلونو او دَ دستاویزي حوالو په ذریعه یو داسې مثبت نتیجې ته اورسوي چې د هغې په مثلو کښې تر هغې هیڅ څه باک نهٔ ښکاري تر څو چې د بل یو محقق له اړخه د هغه نه په زیاتو ټنګو دلیلونو او په مستند دستاویزي حوالو د هغې رد ممکن شوے نهٔ وي -

د تحقیق په دنیا کښې راغونډې کړي شوي کم او زیات ټول ټیکونه وخت په وخت د پښتو په مجلو کښې چاپ شوي دي او په دې کښې د وړاندې شوې د تحقیقي نتیجو په ضد تر اوسه هیڅ څه یک نهٔ دے راغلے نو ځکه د وکیل شاه د غه څېړنې تر دې وختونو قطعي ثابتې شوي دي - او زما په خیال نوموړي شاعر محمد سعید او د هغه قلمي آثار، د سعید خټک یو شعر - صدیق خټک دے ابراهیم خټک دے او په پښتو کښې یو مېے

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

منظوم طبي لغت د وکیل شاه د اسې تحقیقي کاوشونه دي چې د مفروضو د اثبات او د ناویاته انکشافاتو په وجه د تحقیق په ډګر یو تاریخي ارزښت لري -

انکشاف د نوو تحقیقي مفروضو پېشکش، د هغې بیا په منطقي ډول اثبات او د پخوانو تحقیق شوې نکتو په حقله د نوي ترلاسه شوي معلوماتو په رڼاکښې مدلل بحث او مثبت نتیجه زما په خیال د تحقیقي کار بنیادي هدفونه دي - د وکیل شاه د اکوشش وي چې هغه د خپل تحقیق د پاره نوې نوې مسئلې ولټوي - د تحقیق په بنیاد د پخوانې ادب تیاره کونجونه روښانه کړي او د کلاسیکي دور د نوم ورکو شاعرانو په حقله د شوي تحقیقي کار په باب له نوې نکتې رامنځ ته کړي -

د نظر لاندې کتاب کښې هغه په زړه شخوند نه دی وهلي بلکه بنه په شعوري ډول ئې د اکوشش کړے دے چې د تحقیق په ډګر د ادبي انکشافاتو نوي پښکي بل کړي په دې لړکښې هغه د ګمنوزړو شاعرانو په حقله شوي تحقیق ته په خپل کوشش ترلاسه کړي د نوي معلوماتو په رڼاکښې کتلي دي -

د کریم داد الف نامه او د هغې شرح - د سرخط لاندې یک په دې انکشاف اړوله د دې چې د کریم داد ابن اخون درویزه د واصلتها لحق نومې الف نامې شارح حافظ عثمان نومیږي د چاپه حقله ډېر نوي تحقیق کاران د څه مصدقه معلوماتو په وړاندې کولو کښې پاتې

(c) ketabton.com: The Digital Library

راغلي دي . زموږ ژلمي محقق د ذکرشوي الف نامې د يوې خطي نسخې په بنياد ستاپسلې شارح په وروستي ځل د جمهوريت د تيرو نه په زړه پورې کوټلو د اخون درويزه د اولاد څخه ثابت کړې دی .

"دسعيد ختک يوشعر" د سرخط لاندې په خپله ليکنه کې وکيل شاه پښتو د ستر و تحقيق کار او همېش خليل او صديق الله رښتين د هغه د يو شعر نه اخذ کړې دا نتيجه چې په دې کښې د خوشحال بابا نه علاوه د هغه د زامنو ذکر دې نه په نيغه په رد کوټلو د قرائنو نه دا ثابته کړې ده چې سعيد ختک د دې شعر

خان که اطلس د اشعارو اوډلي دي
دده پو درپو ورو نو تو کي هم ښکلي دي

په دويمه مصرعه کښې د خوشحال د ورونو ذکر دی .
دوکيل شاه په خيال د خان نه مراد دا که چې ښکاره ده خوشحال خان ختک دی چې د خپلې کورنۍ ټولو شاعرانو په خپل کلام کښې په خان ياد کړې دی نو په دويمه مصرعه کښې د هغه زامنو ته اشاره نه ده بلکه دا د هغه د دې ورونه ميان جميل بېګ ، شمشېرخان او مير بازخان يادکړي شوي دي . د ميان جميل بېګ نه پرته تر اوسه د خوشحال خان ختک د دوه نورو ورونو د ادبي حيثيت په حقله څه دستاويزي ثبوت منځ ته نه دی راغلی نو زموږ د ژلمي محقق قياس د هغه د دليلونو په رڼا کښې د يقين بريد ته ورنژدې شوی دی او دا رنګ هغه په

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

دې یک کښې د تحقیق د مروجه اصولو له مخه د زړې نظریې په ردیوه نوې نکته راوړاندې کړې ده او دهغه دا نوې نکته خصوصاً دخوشحال خان ختک د ورونو شمشیرخان او میربازخان د شاعرانه حیثیت په حقله د هغه یقیني لهجه د تحقیق کارانو دپاره د غور وفکر نوې لارې پرانیزي -

صدیق ختک دے، او ابراهیم ختک دے - د یو نوعیت دوه جدا جدا تحقیقي لیکونه دي زلمي محقق ددغې دوارو خوانو نوم ورکو شاعرانو دپیژندګلو دپاره د تحقیق یو شان تکنیک خپل کړے دے - د صدیق او د ابراهیم په نوموړو ددغې دوارو شاعرانو د ژوند حالات او زمانه، د دوی نختونو په تیرو کښې ورک پاتې شوي دي نو ځکه دپښتو تحقیق کارانو د هغوی په حقله خپلو لیکونو کښې دیو بل نه متضاد راے وړاندې کړې ده او په دوې کښې یو هم د څه کوتلې تحقیق په رڼا کښې ددغې شاعرانو د ځاے ځائیدو او د قام قبیلې په حقله په یقین سره څه نه دي ویلي وکیل شاه وروېسے محقق دے چې دېره په شواهدو او دخپل قام ددغې دوارو شاعرانو د مونږ د لټون په یوه جذباتي هڅه د هغوی د کلام د داخلي شهادتونو په ډاډ که هغه ورته هرڅو دخپلې علمي خاکسارۍ په وجه حتمي او قطعي نه واي یوه کوتلې راے قائمه کړې ده او د بنه پخو دلیلونو په بنیاد ئې دا ثابته کړې ده چې صدیق او ابراهیم د هغه د حبیب محمد میاں جمیل بیګ زامن دي

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پښتو رومبے منظوم طبتي لُغت د سرخط لاندې بيک کښې دا انکشاف شوے دے چې د هغه په لاس را غلے د مفردات افغاني د نامې نسخه د پښتو په ادبي تاريخ کښې ورومبے منظوم طبتي لُغت دے او دا لُغت مياں تجمّل شاه فقيرخيل تصنيف کړے دے څوک چې د پښتو د يو صاحب ديوان شاعر مياں حمد الله فقيرخيل زوئ دے -

نوم ورکے شاعر محمد سعيد او د هغه قلمي آثار، د ابک خيل مياں کانو د يو گمنامه شاعر محمد سعيد (۱۲۶۳ھ تا ۱۳۱۱ھ) چې د مردان د کاټلنګ په علاقه کښې د اوديګرام نومې کلي او سيد و نکے وُ د ژوند او کار په حقله يو ډېر معلوماتي مضمون دے، په څېړل دې بيک کښې مياں وکيل شاه، دا انکشاف کړے دے چې مياں محمد سعيد ابک خيل د خوشحال خان خټک نه پس د پښتو دويم شاعر دے چې منظومه سفرنامه يې تصنيف کړې ده دا مضمون، د نوم ورکو شاعرانو د لټون د جذبې او په هغوئ د کار يوه ارزښتناله نمونه ده.

د تحقيق په رڼا کښې را غلي چې د کومو ليکونو ذکر اوشو په دغې هر يو کښې د څه نوې خبرې کوشش شوے دے او څه داسې نظريه مسئله او نکته راوړاندې کړې شوې ده چې په هغې د مزيد تحقيق امکانات شته دے - په کتاب کښې څنې داسې ليکونه هم شته د ذکرشوي مضمونونو د عمومي مزاج، او رنګ نه قدرې بدل ښکاري - په داسې نمونه ليکونو کښې د پښتو نثري ادب د موضوع په اعتبار يو معلوماتي ليک دے

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

څو اندازې تدریسي دے . د موضوع د غوښتنې له مخه د معلوماتو په پېشکش کښې قدرې تفصیل او د خوشحال خان خټک نه پس د جدید دور د نثر په ذکر به دا لیک نور هم دقیع شوے وُ .

په تحقیق کښې د ماخذ اهمیت د ناپې مضمون کښې د تحقیق د فن د یو بنیادي توکي په حقله په دغې موضوع لیکلي شوي کتابونه ډېرې معلوماتي خبرې را ټولې کړے شوي دي دې لیک نه اندازه لګي چې وکیل شاه د تحقیق د فني غوښتنو څخه پخپله هم ښهٔ خبر دے او غواړي چې د تحقیق د لارې نوي لاروي په دغې لارو د تګ نه وړاندې د دغې فن په ضرورتونو ځان پوهه کړي .

خوشحال خان خټک او حکمت او فقیر جمیل بېګ" د شاعر په حېثیت د تحقیق د رنګ سره د موضوعاتي اندازیکونه دي او په دې کښې د موضوع په مناسبت زمونږ د پښتو د ادبي نړۍ د دغې دواړو سترو ستورو د کار په خصوصي اړخونو ډېر اهم او بنیادي معلومات وړاندې شوي دي ، د میاں جمیل بېګ" په حقله لیکلے شوے مضمون کښې زمونږ د دغې بې غوري پیاتې شوي شخصیت په ادبي اړخ د وړاندې کار د پاره ډېر اهم مواد بیا موندے شي .

اوس یو څو خبرې د دې تحقیقي لیکونو د ژبې په حقله او بیا به د دغې په رڼا کښې د وکیل شاه د بیان د اسلوب د قدر ټولو کوشش کوُوم د تحقیقي لیکونو د پاره د بیان اسانه ، د شاعرانه

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

اړو پېچ نه عاري صفا ژبه او د معلوماتو د پېشکش براه راست طریقه
ضروري وي. د تحقیق ژبه رنګین بیاني نه زغمي او نه د شاعرانه
صنعتونو پاتنه داره وي ځکه چې داسې د ژړې نو معنویت او
صنعتګري د تحقیق مقصد ته په رسېدو کښې ګران والے پیدا
کوي او اهداف ئې ګړوړ یا پس منظر ته لاړ شي نو ځکه د تحقیقي
نوعیت هغه یکونه زیات اثري وي چې په کښې په ژبه د
لوستونکو د مرعوب کولو په ځائې تحقیق ته پاملرنه شوې
وي په تحقیق کښې د ژبې تیقنې بنیادي اهمیت ضروري
ځکه چې د محقق تذبذب د هغه په ټول کار د بې یقینۍ تاثر
ورکوي. البته په تحقیق کښې د هم چو ما دیګرې نیست په شان
فرعون رنګه دعوې او یوه تحکمانه رویه هم د تحقیق په
نتائجو منفي اثر پرېباسي. تحقیق کښې هر څو یو ژړه ستړے
او پېچیده عمل دے نو د تحقیق مواد د پېشکش دپاره مناسب
یک ډول (PROSE STYLE) ځان ته یوه ګرانه مسئله ده او
د دغې چل درالاندې کولو دپاره یوه اوږده تجربه ډېره ضروري
ده.

میان وکیل شاه فقیرخیل د لیکوال دے، د تحقیق کړکیچنه لار
هغه ځان ته په خپله خوښه کړې ده په دغې صنف کښې د نوي
نوي موضوعاتو په لټون خپل تحقیق ته د خلقو د پام راګرځولو
شوق او جذبه لري. او د دې دپاره چې هغه کوم یک ډول
خپل کړے دے هغه ساده او روان دے او د وخت د تېرېدو سره

(c) ketabton.com: The Digital Library

په نور هم صفا او ساده شي . زمونږ ددې محقق د یک بنیادي
تکنیک د تمهید طوالت دے چې په کښې هغه د یوې خبرې په
تکرار او د یو ټکي د متن او دقائقو په پړله پسې راوستو د کوشش
کوي چې د خپل تحقیق بنیادي نکته د لوستونکو زړه او ذهن
ته ورپرېباسي، کله ناکله د هغه د یک په تکراري اسلوب د ټکو
په معنویت کښې فرق پیدا شي خو د تحقیقي نکتې د اهمیت
په وجه مفهوم ئې بیا هم ذهن واخلي . د تحقیق په دنیا کښې
د دا خـلې یکونو د ټولونه غټه خوبي د محقق نیک نیتي ده .
د هغه رویه (approach) صحیح او د تحقیق هدف او مقصد
ئې مثبت دے . وکیل شاه په تحقیق کښې د نیمګړتیا او د
ناپوره خبرې قائل نه دے، خپله نظریه او نکته ښه په
اعتماد وړاندې کوي خو د خپلې زیر تحقیق نکتې، نظرئې
او مسئلې په سلسله کښې د ترلاسه شوي معلوماتو د وړاندې
کولو نه پس کم او زیات د خپل هر تحقیقي یک په خاتمه او په
دغې موضوع د مزید لټون، ذمه واري د لوستونکو په غاړه
کوي - ددې هر څه په دنیا کښې زه ښه په ډاډه ویلے شم چې
میان وکیل شاه فقیرخېل د روان وخت د خپلو همځولو په ډله کښې
د تحقیق د شعبې یو مثبت فکره محقق او د هغه کتاب د تحقیق په دنیا
کښې د خپل نوعیت یو معلوماتي کتاب دے -

پروفیسر ډاکټر محمد همایون هما
هسکه میانه شیخ ملتون - مردان

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

د کریم داد الف نامه

او د هغې شرح

پښتو ادب کښې په مختلفو دورونو کښې لوی لوی عالمان شاعران محققین
مؤرخین تېر شوي او په دغه مختلفو دورو نو کښې ئې ځان له ستر مقامونه موندلي
په دغه دورونو کښې دویم دور دے چې په یولسمه او دولسمه صدی هجري
باندې محیط دے په دغه دویم دور کښې مونږ د دوو ډلو سره مخامخ یو چې یوه
ډله د ستر صوفي او پیر بایزید روښان ده چې په روښاني ډله یادېږي او بله
ډله د اخوند درویزه او د هغه د پیر سید علي ترمذي ډله ده چې د روښاني ډلې
مخالفت کښې په وجود کښې راغله او دا په هغه وخت کښې جوړه
شوه چې هر کله ستر صوفي بایزید روښان د تصوف طریقت وحدت
الوجود علمبردار جوړ شو او د روښاني تحریک بنیاد ئې کېښود او
بیا ئې د خپل نصب العین سرګندولو د پاره په پښتو ژبه کښې خیرالبیان
نومې کتاب ولیکلو چې په هغې سره د پښتو په سیمه په دیني او
مذهبي حلقو کښې هې ځلې او بې آرامي پیدا شوه او پیر روښان
پیر تاریک نوم سره یاد کړے شو او ددې کتاب په رد کښې د دویمې
ډلې ستر عالم اخوند درویزه بابا د مخزن په نوم په پښتو کښې
کتاب ولیکلو او د دغه دواړو کتابونو په پښتو ادب کښې لوړ مقام
وموندلو او په دغه دور کښې د پښتو نثري او منظوم ادب په

(c) ketabton.com: The Digital Library
www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ذریعه موږ دد ین د مختلفو اړخونو او اصطلاحاتو نه متعارف شو
او د شریعت - طریقت - معرفت - قربت - وصلت - وحدت - سکونت
لاړ شو دنه یې راته په خپله پښتو ژبه کښې اوکړه او پښتو ادب په
دیني او عرفاني لحاظ په دغه دور کښې وده اوکړه په دغه دور کښې
د اخوند درویزه زوی اخوند کریمداد هم لویه علمیت او حیثیت
لرلو په ۹۶۵ هـ کښې زیږیدلی وو د خپل پلار تصنیفات او تالیفات
یې هم راجمع کړي او ورسره د خپلو کښو تصنیفاتو او تالیفاتو خاوند
هم وو په ۱۰۷۲ هـ کښې شهید کړے شو او په کالجو سوات کښې یې
مزار دے چې په شهید بابا شهرت لري هسې خو دده د پر تصنیفات دي
چې په هغې کښې د دوي دیوان هم شامل دے خو په پښتو ادب کښې یې
« الف نامه » زیات شهرت موندلے اخوند درویزه بابا هم الف نامه
لیکلي د غه شان د دوي په کورنۍ کښې مصطفیٰ محمد او عبدالحلیم
هم الف نامې لیکلي خو دوي نه مخکښې د الفنامو روبنانی شاعرانو بنیاد
ایښودے دے چې په هغې کښې دارزاني - مرزا انصاري - علی محمد
مخلص - دولت لواڼي غوندې لوې لوې شاعران شامل دي -
اخوند کریمداد چې کومه الف نامه لیکلې دا یې د مخزن سره یوځائے
کړې ده - د الف نامې په باره کښې د افغانستان سر محقق ګران او
محترم زلمي هیواد مل صیب په خپل کتاب « په هند کښې د پښتو ژبې
او ادبیاتو د ایجاد او ودې پړاوونه » په صفحه ۱۸۲ باندې
لیکي -

په الف نامه کښې شاعر له خپل مشرب سره سم د الف با

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

هر توري په یو بیت یا بېتونو کښې تشریح کوي د حروفو
دغه ډول اسرارو ته توجه لرل په ځینو مذهبي او عرفاني
لاروکښې یو اصل ګڼل کېږي.

دمثال په توګه مونږ دلته د کوېمداد د الفنامه د بېلو بېلو حروفو
دپاره یو شعر نمونه ورکوو. لکه

الف:- اې طالبه الف یو ګوره له هیمه
ددې دواړو معنی هیمه
ب وجود ظاهر په بې شه
عین هغه عکس هوئ شه
ت توحید دې ته ګوره
چې جلوه کا نور د نوره
ث ثبوت دے د ذات دے
کل دا غیر ثبوت دلات دے

دغه شان په دې حساب سره د هر حرف لاندې یو تفصیلي کلام لیکلے شوے دے. د کوېمداد د الف نامې شرح لیکلې شوې ده چې درې کسانو لیکلې یوه شرح د حاجي عبدالله (رح) قصوري "کلمات الوافیات" ده دوېمه د حاجي بهادر کوهاټي (رح) مفتاح الدقائق ده او درېمه شرح د عثمان ده ددې درېمې شرح په باره کښې د افغانستان سر محقق ګران زلمي هېواد مل صیب د خپل کتاب "د هند دکتابخانو پښتو خطي نسخې" په صفحه ۲۸۹ باندې د شرح مخزن سرخط لاندې یې لیکي.

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

دغې شرح په پيل کښې د کريمداد ۱۰۷۳ هـ ق مې د
الف نامه شرح راغلې او تر الف نامه وروسته يې د مخزن
څنې نورې کښې شروع کړې دي د شرح په دې نسخه
کښې د کريمداد الفنامه د "ن" تر پټۍ پورې راغلې ده
او نوره برخه يې د مخزن د نورو مطالبو شرح ده - شرح
په پارسي ده شرح په پيل کښې کومه مقدمه نه لري چې
د شارح نوم ته دې اشاره په کښې وي د نسخې په پای کښې
د عثمان نوم راغلی او ما په شک د شارح په توګه معرفي کړے
خو باور يې پرې نه يم -

روبيا ورپسې ددې کتاب په صفحه ۲۹۰ باندې هېواد مل صيب ليکي -

موږ ته د کريمداد د الفنامه دوه شرح نورې هم معلومې
دي چې د غه شرح مقدمه لري او شارحينو په مقدمه کښې
ځانونه معرفي کړي مګر په دې نسخه کښې مقدمه نشته
او په پای کښې راغلي دي -

" الهی تو حافظي محفوظ کن عثمان"

په همدې اساس ما د شارح په توګه معرفي کړے دے
خو باور يې پرې نه يم -

روبيا يې ددې عثمان باره کښې د څېړ بل يو کتاب چې ذکر يې مخکښې
راغلے " په هند کښې د پښتو ژبې او ادبيات تو ايجاد او ودې پړاوونه"
په صفحه ۱۹۵ باندې د عثمان د سرخط لاندې ليکلي

(ارواښاد قاضي محمد عمران خان تپوسکي (۱۹۲۹ء - ۱۹۸۶ء)

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ

په خطي مجموعه کښې د مخزن الاسلام یو شرح شته چې دَ
شرح شارح په غالب ګمان عثمان نومېږي او د شرح په
پاڼې کښې را غلي "الهٰی تو حافظی محفوظ کن عثمان"
د شرح مخزن د دې نسخې خاوند قاضي محمد عمران خان
د قاضي عمرخان بن عبدالحلیم زوے دے او د عبدالحلیم
په زامنو کښې بیا دوه تنه یاد شوي چې یو عمران او بل عثمان

دا خو وو د الف نامې د شرح باره کښې چې عثمان لیکلي متعلق د ګران زلمي هېوادمل صیب لیکنه او تحقیق. د محترم هېوادمل صیب د دې لیک او تحقیق په مرسته کښې او په دنیا کښې غواړم چې څه لیکل وکړم او کېدے شي چې زما د دغه لیکو سره نور نوي معلومات راپرسېره شي. او دا لیکل به هم د دغې شرح په دنیا کښې وي کومه شرح چې په ریاست ټونک هندوستان کښې د قاضي محمد عمران خان په خطي مجموعه کښې هېوادمل صیب لیدلې کتلې ده دا به د ګران هېوادمل صیب د پاره دَ خوشحالۍ باعث اوګرځي چې د لته زهٔ دا انکشاف وکړم چې کومه شرح دوي په ریاست ټونک کښې لیدلې کتلې او لا تر اوسه په دې سیمه چا سره معلومه نهٔ ده هم دغه شرح د عثمان په قلمي شکل کښې سره د یو تفصیلي مقدمې د ما سره په خپله ذاتي کتابخانه کښې موجود ده. هېوادمل صیب وائي چې د ټونک د شرح نسخه مقدمه نهٔ لري خو زما سره موجوده نسخه مقدمه لري خو د دغه مقدمې یو څو پاڼې شلېدلې دي او د خوش قسمتۍ په دغه شلېدلې پاڼو کښې د مطلب دغه پاڼې موجود دي په کومه سره چې موږ پورې خپل مرام

(c) ketabton.com: The Digital Library

ته رسو اودا په ښه ډول د سره و رسېږي شوچي ددې شرح شارح عثمان دے او دګوان سر محقق هېواد مل صيب هغه شک په يقين کښې بدلوي چې واقعي عثمان ددې شرح شارح دے ددې مقدمې نه به دلته کښې هغه اقتباس پرو ږدے او ويکلو په کوم کښې چې دوي يعني حافظ عثمان د شرح سبب ښائي چې هغه څه اسباب دي چې دا شرح او ويکلې شوه دوي ليکي -

سيد على ترمذى قدس الله سره العزيز باخون حاجى البدعت ويقم السنت عارف بالله درويزه رسيده بود نور رحمت الله عليه و ازين باعلم ربانى شهباز لا مكان نيے محقيق اخون كريمداد عليه الرحمة رسيده است او به نور عالم وحدت معنى سيى حرف را برزبان افغانى بيان كرده وآن معني هما حقائق ومعارف الاهى بودند وآن حقائق ومعارف الهى روشن وواضح به طالبان حق نه بودند پس احتياج به شرح ان معانى افتاد كه معنى آن سيى حرف واضح در روشن شود به طالبان حق اين يک سبب شرح شد و ديگر سبب شرح اين است كه بسيار مومنان طالبان انسان واصل حق اند براي آنكه آن انسان واصل حق مارا بحق وصل كند وآن انسان واصل حق پوشيده است بحكم اين حديث قدوسى اوليائي تحت قبائي لا يعرفهم غيرى پس تصنيف شد اين شرح كه پوشيده نيست پس بدست هر كسے كه اين شرح رسيد و اين شرح را از اول تا آخر در مطالعه اورد به كرامت مرات و انچه دران شرح است

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دوهغه اقتباس دکوم نه چې معلوم شو چې حافظ عثمان د دې شرح شارح دے او هغه چې د شرح په آخرکښې د الٰهی تو حافظی محفوظ عثمان "کوم الفاظ ليکلي او کوان هېواد مل صيب دَ دې الفاظو په رڼا کښې دے شارح ياده وي او س نو د پس د واضحه شوه چې نهٔ يوا ځې په دې الفاظو ليکلو بلکه په دغه ذکر شوي د مقدمې اقتباس نه نو بالکل ښکاره شوه چې عثمان دا شرح ليکلې - سکه چې مخکښې وئيلي شوي دي چې د کوېمداد دَ الف نامې دوه شرحې نورې هم شوي دي چې نومونه کلمات الوافيات او مفتاح الدقائق دي نو دغه شان حافظ عثمان هم دې خپلې شرح ته نوم ايښود ے دے دلته به هغه اقتباس راواخلو په کوم کښې چې دې شرح ته نوم ورکړے شوے دے دوي ليکي -

و نام نهاده شد اين شرح را شرح واصلة الحق باميد انکه حق سبحانه تعالیٰ مطالعه کند اين کتاب و عمل کند اين کتاب را به سبب اين کتاب بخود وصل کند وصل حق محو شدن شده است معنی و همين دارد رسيدن بحق و وصل و قرب حق و فنا فی الله همين معنی است که محو شدن شده است

د دې اقتباس نه معلومه شوه چې د دې شرح نوم "واصلة الحق" دے د دې نه پس په دې مقدمه کښې د دې کتاب د ابوابو ذکر دے چې اول باب د علم توحيد دے او دغه شان ورپسې نور بابونه

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

بر ان عمل کرد ومداومت نمود بآن امید است از حق سبحانه
وتعالی که بوسیله این شرح ان طالب را بخو وصل کند به سبب
انکه وسیله بحق علم وعمل است پس سبب این شرح علم وعمل
حاصل کرده ووصل حق عبارت از کم شدن بنده در حق ....

ددې شرح سبب ډېکلو داده چې په دې د خدای پاک پېژندنه
اود حق دنیا وه اودا هر څه د دې دپاره د عمل اود حق د پېژندلو
او غوښتونکو مومنانو انسانانو ته واضحه شي او حق سره ملګري شي
اوددې شرح سبب هم دا وو چې د حق طالبان ته دا شرح اورسي
او نورو خلقو ته هم د فائدې اود عمل علم سبب اوګرځي دا مقدمه
ډېره تفصيلي ده ځو په دې مقدمه کښې چې کوم اقتباس سره د
ګران محترم ژلمي هېواد مل صیب هغه شک چې عثمان شارح دے
اوکه نه په یقین کښې بدلېږي هغه به دلته ناوړم چې هغه
دا رښتیه دے -

پس هرگاه که طالب حق وصل حق را حاصل کرد به سبب مطالعه بسیار
این شرح وسبب عمل این شرح این بنده ذلیل راکه از هستی
خود بریده است وبه هستی حق پیوسته است وخاکپای
دوستان خدا است که مسمی است به حافظ عثمان عفی عنه بدعا یاد
کند که حق سبحانه تعالی از ورا فیض شود وبدیدار خود مشرف کند

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

دي دمقدمې د طوالت په وجه د لته کښې ما دمقدمې نه ځائے په ځائے هغه حصې اوليکلې دکومې نه چې نوے معلومات موندَ شو ته تر لاسه کېږي او کېدے شي چې په دې مقدمه کښې نور هم څه داسې وي څو ترکومه چې ما دا اوکتله نو نور په کښې د شرح متعلق د عثمان خېل خيالات يک دي ددې مقدمې نه پس د الف نامې شرح شروع کېږي چې د بسم الله الرحمن الرحيم نه پس ليکي ـ

ای طالبه الف يو کوره له ميمه

شرح ای طالب حق اگر طالب حقی صدقاً طريقه طالب اين است اول وجود وذات وصفات خود را همه نفی کن ووجود صفات حق را ثابت کن پس از ان وجود وذات وتمام مخلوقات را نفی کن وجود خدا را ثابت کن ....

دغه شان ددې شرح په پای هم هغه الفاظ راغلي کوم چې محترم زلمي هېوادمل صيب په خپلو کتابونو چې ذکر يې په دې مضمون کښې راغلے ليکلی څو دلته دغه آخرينې اقتباس ليکم چې په کښې حافظ عثمان په دې شرح ختمېدو د لوے خدائے شکر اداکړې ـ

الحمد الله علی اتمام حمد دايماً بدوام الله تعالیٰ والصلوٰة علی نبی محمد سيد العالمين صلوٰة مُسْتَمِرَّةً باستمرار الله تعالیٰ الٰهی تو حافظ محفوظ کن عثمان عشی را از دين غير حق درهر دوسرائے بحرمت نبی محمد سيد الکل مع الکل صلی الله عليه وسلم بعد ومعلوم الله تعالیٰ ومعدور الله تعالیٰ و

د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

علی تا بع کذالک بتاریخ شهر شعبان روز جمعه این کتاب باختتام رسید تمام شد۔

(۱) اقتباس ما دلته په دې وجه درج کړو چې محترم همېواد مل حبیب کوم اقتباس د تپوشکي نسخې نه درج کړے په هغې او په دې الفاظو کښې څۀ لږ ډېر فرق دے لکه په هغې کښې "توحا فظ محفوظ کن عثمان ترا از دیدن" درج دے او دلته زما سره د نسخې په آخر کښې د "د ترا" په ځائے عشی را از دیدن د غه شان په هغې کښې "در هر دو جهان" لیکلي او په دې نسخه کښې "در هر دو سرائے" یک دے۔

د غه شان د کتاب د لیکلو نېټه په هغې نۀ ده لیکلې او په دې نسخه کښې بتاریخ شهر شعبان روز جمعه این کتاب باختتام رسید لیکلے شوے چې یاشت او ورځ ترې معلومېږي خو کال پې نۀ دے لیکلے۔

په دې شرح کښې د شپږو پاڼو اضافي یک هم شته چې د الف نامې د شرح سره څۀ تعلق نۀ لري بلکه د الف نامې شرح چې ختمه شي نو د عبارت په تفصیل سره د بسم الله الرحمن الرحیم نه شروع کېږي چې دد غې سرنامه دا رنګه ده۔

بسم الله الرحمن الرحیم

پس ای غلام قادری اگر طالب سلسله عالیه قادری بر مجاہدات شاقه آنحضرت نگاه کن و برکات آن حضرت که بمنزله آب حیا تند کوشش دل را پیوسته دار که آنحضرت چه میفرمایند۔

اے غلام بر تو باد صدق و صفا اگر این هر دو نمی بودند تقریب حق

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

سبحانه و تعالی مرترا هرگز میسر نمیشود ای غلام نفقه کن پس ازان اعتراز کن ازانکه هرکه عبادت خدای عزوجل کند بغیر علم است فساد بیشتر آزان بود که سبب اطلاع

د حافظ عثمان متعلق په مقدمه کښې نور معلومات نیشته چې دے د کوم ځائے دے نوګوان محترم زلمي هیواد مل صیب د خپل کتاب "د هند د کتابخانو پښتو خطي نسخې" او بل یو کتاب "په هند کښې د پښتو ژبې او ادبیاتو د ایجاد او ودې پړاؤنه" کښې لیکلي چې اخوند عثمان او اخوند عمران د اخوند عبدالحلیم بن عبدالله بن اخوند درویزه رح اولاد کښې دے او بیا دا هم لیکي چې په ټونک کښې د عثمان شرح مایدلی کښې او دا شرح د اروا ښاد قاضي محمد عمران ټونکي په خطي مجموعه کښې پرته ده د غه محمد عمران دا عثمان د خپل خاندان سره تړي او وائي چې په دې نسبت سره عثمان زموږ د خاندان سره تعلق لري او کوم ئې دا رنګه صلاویږي - د نسخې خاوند د قاضي عرفان بن عمران بن عبدالحلیم زوی دے او د دغه عبدالحلیم په زامنو کښې دوه تنه یاد شوي یو عمران او بل عثمان -

د دې بیان نه معلومیږي چې د عثمان متعلق معلومات نشته چې دے د چا په اولاد کښې دے څوکه موږ دې اضافي عبارت ته غور او کړو نو موږ څه نا څه اندازه لګولے شو چې عثمان د چا په اولاد کښې دے دا خبره هم کول غواړم چې زه څه وایم د عثمان متعلق نو دا زما خپل یو سوچ او تحقیق کېدے شي دا څه ختمي خبره نه ده کېدے

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

شي چې غلط وي کهٔ موږ پدې په دې يوه نيمه کوښښ سوچ اوکړو نوکه چې وائي -

> پس اى غلام قادرى اگر طالب سلسله عاليه قادريه بر مجاهدات شاقه آنحضرت نگاه کن .....

نو داسې معلومېږي چې عثمان هم د سلسله قادريه سره تعلق لري او د غه شان اخوند درويزه هم د تصوف په څلورو طريقو کښې د سلسله قادريه سره تعلق لري لکه چې . اروا ښاد عبدالحليم اثر افغاني صېب روحاني رابطه په صفحه ۵۱۳ د اخوند درويزه په بيان کښې ليکي

> اخوند درويزه د پير بابا عليه الرحمة د ښېر نه لاس نيوه کړې ده چې بيا روستو هغه ئې خپل خليفه او ماذون کړو په څلورو طريقو يعنې قادريه - سهرورديه - چشتيه او کبرويه کښې اجازت ورکړے او په پنځمه طريقه شطاريه کښې هم خليفه او مجاز کړے وو -

په دې اقتباس او د عثمان په اقتباس کهٔ غور وکړے شي نو داسې معلومېږي چې عثمان د اخوند درويزه بابا د طريقه قادريه سره تعلق د هغوي په وجه ساتي - ولې چې زما په خيال د دې تعلق ساتلو وجه د نيکهٔ او نمسي ده او په دې وجه عثمان د خپل نيکهٔ کوم د الف نامې شرح ليکي او زما د تحقيق يا دې په دوسره د کسانو محترم زلمي هېوادمل صېب هغه شک چې عثمان بن عبدالحليم بن عبدالله اخوند درويزه په اولاد کښې دے په يقين کښې بدلېږي او د قاضي

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

عمران خان ټونکي د غه خبره د ډکوي چې عثمان زموږ په خاندان کښې دے - وس ددې شرح باره کښې به لږ لیکل وکړو - دا شرح په توره سیاهي په خط نستعلیق کښې ډېره ښکلې لیکلې شوې ده او سره سیاهي هم په کښې ځاے په ځاے استعمال شوې په دې شرح کښې اخوند کریمداد په محقق سره یاد کړے دے او د الف نامې د شعر نه مخکښې ئې "قوله م" الفاظ په سره سیاهۍ لیکلي او د غه شان ئې شرح په "ش" سره په سره سیاهۍ لیکلې د پاڼو شمېر ئې ۱۸۰ دے په هر مخ ۱۳ کرښې لري ژبه پارسي ده کاغذ ئې ډېر ښل دے د شرح په ابتدا کښې مقدمه ده او په آخر کښې څه وظائف درج دي چې دا هم په د غه شپږو اضافي پاڼو کښې یک دي -
ددې ټول بحث خلاصه دا ده چې کومه شرح سر محقق ګران زلمي هیوادمل صیب په ریاست ټونک کښې د قاضي عمران خان په خطي مجموعه کښې لیدلې کتلې او لا ترا وسه په دې یمه معلومه شوې نه ده د غه شرح د راقم شو په قلمي شکل کښې په کتابخانه کښې موجود ده دا شرح مفصّل مقدمه لري ددې مقدمې په رڼا کښې موږ دا و ښکاره شوه چې عثمان ددې شرح شارح دے او عثمان د اخوند درویزه بابا په اولاد کښې دے او ډګران هیوادمل صیب ډوډکړی شوې شجرې عثمان بن عبد الحلیم بن عبد الله بن اخوند درویزه مطابق صحي ده نه چې د قاضي محمد عمران ټونکي د خاندان سره تعلق لري په دې مقدمه کښې عثمان ددې شرح نوم "واصلة الحق" ایښودے دے د غه شان د کریمداد الفنامه د عبد الله قصوري "کلمات الوفیات" او د حاجي بهادر کوهاټي "مفتاح الدقائق" او د عثمان "واصلة الحق" په نوموشو شرح معلومې شوې دا وو ددې شرح متعلق زما تحقیق چې مې د خپلو قدرمنو

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

لوستونکو په مخکښې ورانديکړو چي د محققينو دپاره د تحقيق موجب اوګرځي -

کتابونه

۱- عثمان واصل الحق شرح الف نامه کريمداد قلمي نسخه د مياں وکيل شاه فقيرخېل په کتابخانه کښې -

۲- هېواد مل زلمي د هند د کتابخانو د پښتو خطي نسخې د افغانستان دعلومو اکېډيمي کابل س ۱۳۶۵ هـ ش -

۳- هېواد مل زلمي په هند کښې د پښتو ژبې او ادبياتو د ايجاد او ودې پړاونه لاهور ۱۳۷۳ هـ ش

۴- رضا محمد افضل د پښتو غزل پښتو اکېډيمي پېښور ۱۹۷۸ ء

۵- اخوند درويزه مخزن پښتو اکېډيمي پېښور ۱۹۶۹ ء

۶- اثر افغاني عبدالحليم روحاني رابطه و روحاني ترون دارالاشاعت باجوړ ملاکنډ ايجنسي -

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

دَ سعید خټک یو شعر

د خټکو د کورنۍ په پښتو ادب ته څومره ورکړي وو کښې ډېره لویه برخه ده او په دغه کورنۍ کښې ډېر نوموړي شاعران، لیکوال، ادیبان، عالمان زیږېدلي په هغې کښې د ټولو نه ستر او عظیم مقام خوشحال بابا[رح] سونبالې او ورپسې اشرف خان هجري، عبدالقادرخان، سکندرخان خټک، صدرخان خټک، ګوهرخان خټک وغیره او دغه شان د خوشحال د ونې د وړو نه لکه فقیرجمیل بېګ[رح]، د هغوي زامن محمدصدیق، محمدابراهیم وغیره او دې پسې نورنسا نسي په دغه نږدې زمانه کښې بلکه په دغه زمانه کښې هم په دغه خاندان کښې سعید خټک هم په شاعرۍ کښې طبع ازمائي کړې ده او یو ډېر ښه صاحب دیوان شاعر تېر شوے، چې دیوان یې ګران او محترم محقق ښاغلي همېش خلیل صېب چاپ کړے دا یې لویه کارنامه ده. د سعید خټک متعلق ځنې محققینو خپله رایې قائمه کړې چې دے د افضل خان خټک زوې دے. او ځنې محققینو یې په دلائلو سره رد کړې. دا ځائله یو تفصیلي بحث غواړي که لوے خدائے ته منظوره شوه په دې به بحث کوو. د سعید بابا حالات په تیارو کښې پراته دي تر اوسه پورې چاته هم دده د ژوند متعلق واضحه معلومات

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

نیشته نو هرڅه د قیاس په تله تللي او چې څه هم څه ډیکلي بس هغه سند ګڼلې شوې . حالانکه تحقیق ډېره پکار دې چې دد غه لوئے شاعر متعلق معلومات را برسېره شي که نور هم څه معلومات نه وي نو پکار ده چې دده د شعرونو په رڼا کښې څېړنه (تحقیق) اوشي چې ئي څوک دے . ګنې د غه شان به ئې څوک د (فضل خان خټک زوې یاده‌وو او څوک ئې د چا بل چا څکه چې اکثر زمونږ د څېړندوالو ته د چا نوم روکې شاعر د ژوند حالات معلوم نه شي نو (فضل خان خټک خو چرته تلے نه دے زد به ئې د هغه زوې کړې وئې ډېرې سر خوږ کړي چې لا دیوان به ئې ګورې د بیل بیل شعر جاڼزه به ئې (خلي د تحقیق په تله به ئې تلې نو داسې بنه نه ده چې چا اوې شاعر یا لوئے خاندان پورې (وتړي لکه چې کاظم خان شیدا پادري هیوز و ښیلي چې د (فضل خان خټک زوې دې نو بس د هغه زوې شو . علي خان چې تر اوسه پورې په لویه شخړه کښې زمونږ عالمانو ګډ کړې او آخر ئې د (فضل خان زوئے ترې جوړ کړې . سعید خټک سره هم د غه لوبه اوشوه د (فضل خان زوې ئې کړو . ددې ټولو په دیوانونو کښې چرته بل داسې لوئے ثبوت شته چې ثابته شي چې دوې څوک دي نو بس د چاپېر چل حالاتو سطابق ئې په قیاس سره ثابت کړې .

د سعید بابا په دیوان کښې یو شعر دے چې هغه په دا رنګه دے .

خان که اطلس د اشعارو ودلي دي
د دیو دریو رو نې ټوکې هم بېکلي دي

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

بڼ په دیوان د سعید نظر کړه
په ریښمان د شړي ګنډلي دي

دا شعرونه د دیوان سعید مرتبه همیش خلیل اداره اشاعت سرحد ستمبر ۱۹۶۷ء په صفحه ۳۵۲ د رباعیاتو په حصه کښې لیکلي شوي دي په دې مختلفو پوهانو څېړندوالو خپله خپله رایې د خپل تحقیق په رڼا کښې پېش کړي لکه د مثال په توګه به د دې دیوان په صفحه "د" باندې د سعید خټک د سرخط لاندې د سریزې یو اقتباس پېش کړو په دې اقتباس کښې همیش خلیل صېب لیکي -

د غه رنګ یو رباعۍ کښې د خوشحال خان خټک د شاعرۍ
په حقله د خپلو خیالاتو اظهار په دې شان کوي -

او د دې نه پس بیا دغه بره لیکلي شعرونه رقم کړي د دې شعرونو په لمن لیک (حاشیه) محترم همیش خلیل صېب لیکي -

غالباً د دې دریو رونړو نه مراد اشرف خان هجري ،
عبدالقادر خان خټک او سکندر خان خټک وي ځکه چې د
خوشحال بابا په زامنو کښې صدر خان . ګوهر خان هم
شاعران وو خو پښتو ادب کښې کوم مقام چې ورانډې
دریو رونړو ته حاصل دے هغه ډېر اوچت دے -

د غه شان د افغانستان یو بل ستر درونډ ګران او محترم محقق - شاعر - عالم صدیق الله رښتین صېب او س او س د اپریل مئ ۱۹۹۶ء کنه ۴-۵ میاشتنۍ مجله "پښتو" چې د پښتو اکېډمۍ پېښور یونیورسټي

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

نه خوربږي په صفحه ۸۷ "د علي خان قاموني" سرخط لاندې د
خپل تحقیق نچوړ داسې بیانه وي

اوس چې د سعدالله رسعیدخان دیوان چاپ شو نو دَ
دې شعرنه پوره معلومېږي چې علي خان د سعیدخان
زوردے په قام خټک او د افضل خان زوے دے. سعید خان
په یو رباعۍ کښې وائي -

؎ خان که اطلس د اشعارو اودلي دي
ددې درېو روڼو توکي هم نبکلي دي

د خان نه مطلب خوشحال خان دے او ددې دروڼه سعید
خان - علي خان او کاظم خان دے چې درې واړه د شعر
دیوانو نه لري -

داخو وو ددغه شعر باره کښې د صدیق الله ریښتین صیب خبره
ددې شعر باره کښې دغه دوؤ محققینو خپله رائې ورکړې او کېدے
شي چې نورهم پرې چا څۀ لیکل، تحقیق کړے وي او زما دَ
نظر وړاندې نۀ وي خو تر کومه چې په دې شعر باندې تحقیق
شوے نوکۀ دغې ته په غور وکتے شي نو ددغه دواړو پوهانو
د تحقیق له رویه ددغه شعر متعلق مختلف رائې قائمه کړے
شوې لکه همېش خلیل صیب د خوشحال بابا ذامن اشرف خان
هجري - عبدالقادر خان خټک، سکندر خان خټک یاد کړي او ریښتین
صیب د خوشحال بابا نمسي د افضل خان ذامن علي خان - سعید
خان - کاظم خان یادکړي دلته کښې دواړه پوهان دیو بل رد

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

کوي ـ خو څېړ دا خو تحقيق دے په تحقيق کښې خو چې درياب ته غوپه وهي نو ملغلرې څو به ترې راوباسي ددې شعر متعلق زۀ هم د خپل علم او پوهې په رڼا کښې مختصرشان څېړنه روانوي کول غواړم کېدے شي چې داسې نۀ وي خو جرأت مې په دې وجه اوکړو چې زمانه مخکښې ډېرو عظيمو پوهانو محققينو ددې شعر متعلق خپله خپله رائې ورکړي ده کۀ زۀ خپله رائې پېش کړم نو کېدے شي چې ددې نه نوره ښه او دقيقه څېړنه اوشي او څۀ حقيقت مېدان ته راشي زۀ چې کومه رائې يا څېړنه وړاندې کوم هغه دا رنګه ده اکثرو شاعرانو په خپلو شعرونو کښې د خپل خاندان ژوند يا دهغوي د زمانې نورو حالاتو متعلق اشارې کړې وي. چا واضحه اشاره کړې او چا په ابجدو چا د معمّي په شکل کښې اشاره کړې وي او چاکۀ چرته هم څۀ شعر ليکلے وي نو اکثرو داسې هم کړي وي چې د خپلې مدعا بيانولو نه مخکښې روستو يعنې د سياق و سباق په توګه ئې پېش کړي وي لکه د مثال په طور خوشحال بابا د خپلو زامنو د خپل پلار نيکۀ رونو متعلق پوره پوره تفصيلي قصائد ليکلي لکه خوشحال بابا وائي ـ

چې د پلار د مرګ مې تېر شو پوره قرن
د صفرې په مياشت او مړه د ماسور
يو زر اتيا کلونه د هجرت وو
چې د مور په څوا مې او مړ مشر کور

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

که په دې شعر غور اوشي نو پوره پته لګي چې خوشحال بابا رح د
چا ذکر کړے لکه د سر مصرعه چې کومه ده " چې د پلار د مرګ مې
تېر شو پوره قرن " ورپسې تړلې مصرعه کښې د خپلې مور د
مرون ښېته يېکي او دغه شان نور مثالونه هم د پرشته زما د
دې مثال ورکولو مقصد دا دے چې هر کله هم چا څه داسې شعر
لیکلے چې د هغې نه دیو واقعې یا څه تاریخي خبره سرګندېږي
نو د هغې له مخکښې روستو هم هغه شاعر یا لیکونکے تړلے شعر
لیکي څکه چې د مخکښې روستنے تابع وي اوس به ددې خبرې
په تتبّع کښې ددې شعر وضاحت کوو او راځي به یکو ددې شعر
له سکه څنګه چې وړاندې اووېلے شو.
ګران هېښ خیل صیب د دوئمې مصرعې له اشرف خان هجري ،
عبد القادر خان سکندر خان ا خستے او دغه شان محترم رښتین
صیب علي خان - سعید خان کاظم خان مراد اخستے . حالانکه که
په دې شعر موږ د تحقیق په نظر غور اوکړو نو دا وا ضحه
ده چې د سعید بابا په دیوان کښې د رباعي د غه دوه شعرونه
ځان له درج دي نه ترې مخکښې څه واقعه یا خبره شته او
نهٔ روستو چې ددې مصرعې سره سمون اوخوري نو بس ځانله
بیله لیکلې شوې رباعي ده په دې شعر

خان که اطلس دا شعارو اودلي دي
د دیو ددیو روښو تو کي هم ښکلي دي

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

که غور او کړے شي نو ددې شعر روښنۍ مصرعه باندې نور
تول متفق یو چې د"خان" نه مراد خوشحال خان ختک دے او شاعر
دهغوي دا شعارو صفت کوي او اکثرو ددغه خاندان شاعرانو
خوشحال بابا په"خان" کلمه سره یاد کړے - او دا لفظ ئې د خوشحال
بابا د پاره په خصوصي توګه طبعي ادبي لهجه کښې استعمال کړے نو
هر کله چې ددې خان نه مراد خوشحال بابا دے او مونږ تول ئې منو
نو ورپسې مصرعه "د دیو درېو رونو توکي هم ښکلي دي"
نه مراد څنګه علي خان - سعید خان کاظم خان - عبدالقادر خان ،
اشرف خان هجري سکندر خان شو ولې چې د ځکښې مصرعې نه
خوشحال بابا مراد دے او چې هر کله د غه شان خبره کیږي چې د"خان"
یعني خوشحال بابا اشعار ښکلي دي نو ورپسې" د دیو درېو رونو" نه
دغه مختلف الخیال نوموته څه توک لري .
زما په خیال خو دا سې کیدے شي چې د سعید ختک" د دیو درېو
رونو" رونو نه مراد د خوشحال بابا دونه مراد وي لکه چې
خوشحال بابا وائي -

~ یو مې سکه رور دے چې ئې لار د حق نیولې
دو رونه مې نور دي یو په نم دوهم په نم

کلیات خوشحال

نو چې هر کله د خوشحال بابا درې رونه شته چې د هغوي نوم نه
دا رنګ دي • د سکه رور نه ئې مراد فقیر جمیل بیګ دے ددې دوارو

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

مور څلوزی وه دوه رونړه يې مېرنه (ناسکه) دي چې يو يې شمشېرخان چې مور يې اميره وه بل رور يې مېربازخان چې مور يې مهمندزۍ وه د نوښار د ملک مېرباز لور وه . څوڅکه سعيد بابا د دغه زماني دے په دغه خاندان کښې تعلق لري د دغه خاندان د علم و فن نه پوره پوره اشنا او واقف دے نو هغه څکه ليکي چې د خان اشعار خو ښکلي دي خو "د ديو" يعني د خان د دريو رونړو اشعار هم ښکلي دي څکه چې مخکښې د خان ذکر دے او ورپسې وائي "د ديو" نو په دې "دريو" سوچ پکار دے ولې چې د سياق و سباق نه پته لګي چې مخکښې ذکر شوي سري رونړه يادوي که چرې اشرف خان هجري عبدالقادر خان ختک . سکندر خان ختک يې مراد وے نو بيا به يې د خان نه پس دويمه مصرعه کښې په واضحه داسې ليکلي وو .

"د ديو د دريو نا منو تړوکي هم ښکلي دي"

خو شاعر ته معلومه ده چې د خوشحال بابا د غه درې وارړه رونړه هم ښه شاعران وو او شعرونه يې ليکلي وو چې په دغه رونړو کښې يې خود فقيرجميل بېګ د شعرو شاعري علم و ادب سره د تعلق متعلق واضحه اثار موجود دي . چې د منظومو شعرونو سره سره يې د فارسی ګرانقدر نسخې په بشپړو حالاتونو کښې پښتو اکيډيمۍ کښې د دل تذکرة الاوليا . نورمحمد يه په نومونو قلمي پرتې دي پاتې شو دا دوه نور رونړه شمشېرخان او مېربازخان نو کېدے شي چې چرته د دوي ادبي اثار وو يا وي خو لاتر اوسه

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ

په لاس نهٔ دي راغلي او سعيد بابا ته هغه زمانه کښې معلوم وو نو ځکه يې د "خان" د درې روڼو بيان کړے دے. او دغه شان د پر څېړندوال اوس هم دا وائي چې د خوشحال بابا نور هم ډېر کتابونه وو خو پته نيشته چې څهٔ شول کېدے شي چې چا سره کورونو کښې پراته دي او بنائي يې نه. زما د دې تحقيق خلاصه دا رنګه ده چې د سعيد بابا د دې شعر نه د خان درې روڼه فقير جميل بېګ. شمشېر خان (۲) او مير باز خان (۳) مراد دي نه چې د خان زامن اشرف خان. عبد القادر خان. سکندر خان يا د خان نمسي علي خان. سعيد خان، کاظم خان. او عجيبه خبره خو دا ده چې هر کله سعيد خپله شعر ليکي نو بيا وائي په دغه درې روڼو کښې ځان حسابه وي درې روڼه خو يکار دي چې نور وے. سعيد بابا په کښې نهٔ دے شمار وائي چې شعر خو د هغه دے. دا وو زما د دې شعر متعلق څېړنه خو دلته زه بيا يو ځل دا خبره تکرار ووم چې زما دا څېړنه يارائې ختمه نهٔ ده او نه صحي کېدے شي خو د خپلې پوهې په رڼا کښې ترې زما دغه مراد وو. کېدے شي چې نور قدرمند پوهان محققين ترې نه بنه او صحي نتيجې راوباسي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

کتابونه

۱- دیوان سعید مرتبه همیش خلیل ادارهٔ اشاعت سرحد پېښور جون ۱۹۶۳ز

۲- تاریخ مرصع د افضل خان ختک د خدای بخښلي دوست محمد کامل په نوټونو سره د یونیورسټي بک ایجنسي پېښور له اړخه چاپ

۳- دیوان خوشحال خان د دوست محمد کامل مېب

۴- پښتو میاشتنۍ مجله ګڼه ۷-۵ نېټه اپریل مئ ۱۹۹۶ز د پښتو اکېډیمي پېښور یونیورسټي له اړخه چاپ -

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

صَدیقؒ څوک دے

پخوانو پښتنو شاعرانو کښې د صدیق په نامه ګڼ شاعران تېر شوي دي او په ګڼو تذکرو کښې ئې ذکر راغلے دے لکه د مثال په توګه پښتانه شعراء دریم ټوک کابل چاپ کښې ستر محقق او رواښاد عبدالحی حبیبي په صفحه ۲۲۷ لیکي۔

محمد صدیق یو خوږ ژبے متې شاعر وو چې د ۱۳۶۲ھ ق کال نه اوشا کښې مړ شوے دے او وائي چې د ښېوې په کږیک کښې ښخ دے۔

دده یو غزل ښاغلي حبیبيؒ صاحب موندلے دے مطلع ئې دا رنګه ده

دا شکر دے چې مې یار راغے راغے
زلال د وصال مې دوبار راغے راغے

بل صدیق چې زوړ منظوم طبي بیاض ئې د پېښور یونیورسټي پښتو اکېډمي کښې په سلسله وار په غ ۲۲۶ موجود دے ټول ۹۶ مخونه لري په هر مخ ئې ۱۷ شعرونه لیک دي د میاشتنۍ اباسین پښتو اکتوبر ۱۹۹۰ء په حواله ستر شاعر ادیب ښاغلي رومان ساغر څخه هم ددې طبي بیاض منظومه خطي نسخه شته د دواړو نسخو په ابتداء کښې دغه شعر لیک دے۔

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

د حاجي عبدالله زویه
اے صدیقه تحقیق بویه
اول د نخ او دارو زده کړه
د غه پس يې وواېه کړه

دا صدیق د ۱۳۰۰ه څوا و شا تېر شوے دے د پېښور څوا و شا اوسېدو. بل یو صدیق چې ارواښاد عبدالحي حبیبي پښتانه شعراء اول ټوک کښې په صفحه ۲۸۳ ذکر کړے دے -

د صدیق د ژوند حالات او د دیوان موندل ته نهٔ دے را رسېدلے ولې چې کوم لږ غوندې اشعار يې موندي او لیدل ددې نه معلومېږي چې دے یو جوشي او رښد شاعر دے ددهٔ کلام کښې د عشق او عرفان جلوې بریښي او د تصوف ښې ښې نکتې په روان شعر کښې بیانه وې -

ددې صدیق غزلې د پاردې هیوز په کلید افغاني کښې یک دې په پټ ستودې پښتو اکېډمي پېښور یونیورسټي کال ۱۹۸۲ء کښې راغلي دي دیوان صدیق يې وس وس يې موندلے شوے او په کابل کښې د افغانستان د علومو اکاډمي د ژبو او ادبیاتو انستېټیوټ له اړخه د ارواښاد څېړنوال دوست محمد شنواري په سریزه څخه په کال ۱۳۵۸ه ش او ۱۹۷۹ء کښې چاپ شوے خو تر اوسه دا معلومه نهٔ شوه چې صدیق څوک دے د کوم ځائے دے د چا څهٔ دے د کومې کورنۍ سره تعلق لري لکه دوست محمد شنواري د دیوان صدیق په سریزه کښې لیکي -

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

صدیق هم زموږ د هغو پښتو اتیو شاعرانو څخه
دے چې سوانح او پوره واقعات یې موږ ته
نهٔ دي معلوم -

د وخت د تېرېدو سره سره د ډېرو نوم ورکو شاعرانو حالات د تحقیق په رڼا کښې معلوم شوي او معلومېږي یو څکه څرګنېږي ویلے شوي چې ارواښاد حبیبي یې دیوان نهٔ وو موندلے خو اوس د غه دے دیوان صدیق چاپ شو - د صدیق د ژوند حالات تر اوسه په پرده کښې پراته دي خو زهٔ غواړم چې د صدیق د ژوند حالات د هغهٔ ځاے ځایګے د کورنۍ تعلق د خپل تحقیق په رڼا کښې یې ځاے کړم خو دا هم ییکم چې زما دا تحقیق ختمي او آخري نهٔ دے کېدے شي چې نور دراتلونکي محققین یکوالړې د خپل تحقیق په رڼا کښې راځے ښکاره کړي او اصل مرام ته اورسي داسې ډېر پښتانه شاعران تېر شوي چې ډېرو عالمانو محققینو پرې څېړنه کړي او ډېرو ښوونځیو ته رسېدلي او څوک دد غه څېړونو باوجود هم لا متنازعه دي - پښتو ادب کښې د خوشحال بابا کورنۍ ته ډېر لوړ مقام حاصل دے کهٔ خوشحال بابا دے او کهٔ د هغوي ګڼ زامن چې پښتو ادب ته یې په نثري او منظوم توګه لویه برخه ورښښلې د غه شان د خوشحال بابا ورور چې جمیل بېګ جمال خان او په دوهاني دنیا کښې په خواجه جمال الـدین او فقیر بابا شهرت لري هم په فارسي ادب کښې او هم په پښتو ادب کښې نثر او شعر دواړه د پښلے او ییکلے نو ځکه چې د غه

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

تو له کورنۍ ډېر فن نه و، قطعه ده نو د فقیر بابا زامن به هم
ښکه د خپل تره د زامنو د شعرو شاعرۍ او پښتو ادب فارسي ادب
نه آشنا وي. او د غه شان به یې خپل خانداني روایات مرګون
ته نه وي ورکړي او هم د غه شان تر اوسه د غه کورنۍ په
پښتو ادب کښې ستر مقام او خپل نوم ژوندی او لوړ ساتلی دی
چې ښکه د خوشحال بابا نوم د سیاست او مرتښوب سره سره
په ادب باندې هم خور ورد ی او د هغه ورور جمال خان (جمیل بېګ)
روحاني دنیا خپله کړې ده نو په دې وجه په پښتو ادب کښې
یې نوم تیاره کښې پروت دی د راقم د تحقیق په رڼا کښې
صدیق چې دیوان یې او چاپ دی د جمیل بېګ (د جمال خان) زوی
دی او دا خبره زه د ځانه نه کوم بلکه د کلکو او مضبوطو شهادتونو
په رڼا کښې دلته لیکم او هغه شهادتونه دا رنګه دي. د
فقیر جمیل بېګؒ (جمال خان) د زامنو متعلق تاریخ مرصع د افضل خان
ختک کښې لیک دي چې د هغوي د یارلس زامن وو خلور یې بیباني
وي راقم هم د جمال خان په نمسو کښې شمار دی او د فقیر بابا
په مناسبت سره یې اولاد ته فقیر خېل میان ګان وايي چې د پښتونخوا
په ګوټ ګوټ کښې پراته دي د راقم سره د خپل خاندان مستنده
او مفصله شجره نسب په قلمي او چاپي شکل کښې پروت دی چې د
انجمن اتحاد جمال خېل (فقیر خېل) چشمی، اکوړه ختک له اړخه
د میان فردوس شاه فقیر خېل په زیار او ډېر کړاو سره چاپ
شوی ده غه شجره نسب فقیر خېل له مخه د فقیر بابا د مشرۍ

تولې کورنۍ ته دې فن ته واقفه ده. نو د فقیر بابا زامن به هم
لکه د خپل پلار د زامنو د شعر و شاعرۍ او پښتو ادب فارسي ادب
نه آشنا وي. او د دغه شان به یې خپل خانداني روایات مرکوز
ته نه وي ورکړي او هم د دغه شان تر اوسه د دغه کورنۍ په
پښتو ادب کښې ستر مقام او خپل نوم ژوندی او لوړ ساتلی دی
چې لکه د خوشحال بابا نوم د سیاست او مرتبې سره سره
په ادب باندې هم خور ورد دی او د هغه ورور جمال خان (جمیل بېګ)
روحاني دنیا خپله کړې ده نو په دې وجه په پښتو ادب کښې
یې نوم تیاره کښې پروت دی د راقم د څېړنې په رڼا کښې
صدیق چې دیوان یې او چاپ دی د جمیل بېګ (د جمال خان) زوی
دی او دا خبره زه د ځانه نه کوم بلکه د کلکو او مضبوطو شهادتونو
په رڼا کښې د لته لیکم او هغه شهادتونه دا رنګه دي.- د
فقیر جمیل بېګ (جمال خان) د زامنو متعلق تاریخ مرصع د افضل خان
ختک کښې لیک دي چې د هغوي د یارلس زامن وو څلور یې بیباني
وي راقم هم د جمال خان په نمسو کښې شمار دی او د فقیر بابا
په مناسبت سره یې اولاد ته فقیر خېل میان ګان وايي چې پښتونخوا
په ګوټ ګوټ کښې پراته دي د راقم سره د خپل خاندان مستنده
او مفصله شجره نسب په قلمي او چاپي شکل کښې پروت دی چې د
انجمن اتحاد جمال خېل (فقیر خېل) چشمی، اکوړه ختک له اړخه
د میان فردوس شاه فقیر خېل په زیار او ډېر کړاو سره چاپ
شوې ده دغه شجره نسب فقیر خېل له مخه د فقیر بابا د مشرې

(c) ketabton.com: The Digital Library

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښځې "رابعه بي بي" پنځه زامن وو چې نوموړې د ارشګه وو محمد صدیق (رح) - محمد اسحق (رح) - محمد ابراهیم (رح) - محمد عتاق (رح) - محمد صالح (رح)

محمد صدیق په ټولو رونو کښې مشر وو د فقیر بابا د وفات نه پس د پلار سجاده نشین وو مزار ئې د خپل پلار د قبر د چاردیوارۍ نه په مغرب کښې ځان له چار دیوارۍ کښې دے په خپل خاندان کښې د فقیر محمد صدیق په نامه شهرت لري د پښتو عالم شاعر صوفي ولي الله تیر شوے دے راقم هم د محمد صدیق په اولاد کښې شمار یږي -

د جمال خان بابا د اولاد په باره کښې ستر ماهر انساب ارواښاد عبدالحلیم اثر افغاني په خپل یو مقاله اخلاقنامه په خوشحال ریویو جلد ۳ شماره ۱ پښتو اکېډمي پېښور یونیورسټي کال ۱۹۸۷ صفحه ۲۵ باندې لیکي -

افضل خان دا ذکر نهٔ کوي چې محمد اسحاق محمد ابراهیم

د محمد صدیق کشران رونړه هم ددهٔ د پلار محمد اشرف

خان نه هم مشران وو هم د پښتو شاعران وو -

د صدیق د دیوان باره کښې د افغانستان ستر څېړونوال ګران هیواد مل زلمے په خپل یو تالیف د هند د کتابخانو پښتو خطي نسخې چې د افغانستان د علومو اکېډمي له اړخه په ۱۳۶۳ هـ ش او ۱۹۸۴ ء کښې چاپ شوے په صفحه ۸۱ باندې لیکي -

دیوان صدیق :- ویونکې ! صدیق - د تدوین کال نامعلوم د لیک کال او کاتب نامعلوم - خط نستعلیق -

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

یک دود، ختکي - کاغذ نړی کشمیری -

ددې کتاب په ګڼو غزلو کښې د ختکو ژبه لهجه استعمال شوې ده ددې پوره ته یک نه معلومه شوه چې د صدیق د دیوان یک دود ختکي دی او په دې لحاظ هغه ختک وو که څه هم بل قوم سره یې تعلق لرلو نو خامخا به یې د هغه قوم ژبه استعمالوله.

دا څو وو د لیکوال په نظر کښې د صدیق ختکوالي ثبوت. اوس دا څو د دیوان د غزلو په تناظر کښې د صدیق د زماني د قوم د ځای ځایګي او مسلک پېژندنې طرف ته چونکه د صدیق د ژوند پېښې ښه پوره نه ده معلومه نو د دیوان په یو غزل کښې چې نومره ۱۳۶ لري او په صفحه ۱۰۷ باندې یک دی په هغې کښې د خپلې زماني او سیاسي نظریې او پښتونولۍ په باب څه معلومات راکوي په دغه غزل کښې د پښتنو او مغولو تر منځه (۱۰۸۳ ه ق) کال د محرم د میاشتې دویمه (۱۶۸۲ع) کال د اپریل ۳۰مه نېټه د خیبر مشهوره جګړه یاده وي چې د مغولي لښکر مشر د کابل صوبېدار محمد امین وو په دغه جګړه کښې د دښمن لوځ ماتې اوخوړه چې د خوشحال بابا په قول څلوېښت زره لوځ په کښې هلاک شو په دغه وخت کښې صدیق ځان هک بولي د دغې جګړې او هکوالي متعلق وایي -

حق د پښتنو دی که اوس بیا د ننګ د پاره
سور په شهزاده کا دغه تورخوني خیبر

(c) ketabton.com: The Digital Library
www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

وړاندې زهٔ هلک وم چې پرې دوب محمد امین شو
ښهٔ ښهٔ شهیدان وو ډېر مغولي شوپرې ډېر

په دې شعر کښې د شهزاده نه مراد اورنګزیب دے - ددې نه معلومه شوه چې صدیق په دغه وخت کښې هلک وو د دیوان صدیق سریزه کښې ستر محقیق اروا ښاد دوست محمد شنواري دَ صدیق د هلکوالي متعلق په صفحه (ز) لیکي -

د هلک د کلمې تخمینه معلومیږي چې دے به (۸-۱۶) کلن وو په دغه حساب به د (۱۰۷۰ ه ق) دکلونو په حدودو کښې زیږیدلے وي - د دغه جګړې کال (۱۰۸۳ ه ق) وو په دغه وخت کښې صدیق خان هلک بولي اروا ښاد دوست محمد شنواري په دې حساب د صدیق د زیږیدنې نیټه ۱۰۷۰ ه ق ښائي او هم دغه زمانه دَ فقیر جمیل بیګ زمانه وه د فقیر بابا د زیږیدو نیټه هم صحي معلومه نهٔ ده ځوک یې د خوشحال بابا مشر ګڼي او ځوک کشر د خوشحال بابا د زیږیدو نیټه ۱۰۲۲ ه ده نو که جمیل خان چرې مشر وي نو د زیږیدو نیټه به یې ۱۰۲۰ ه یا ۱۰۲۱ ه وي او که چرې مونږ یې کشر واخلو نو د زیږیدو نیټه یې ۱۰۲۴ ه ده د وفات کال یې ۱۱۱۶ ه معلوم دے او دا کال یې د ابجدو په حساب هم دَ شعرونو په رڼا کښې لیکلے شوے - نو که چرې ۱۰۲۴ ه یې زیږیدنه وي نو د قیاس په دوسره کیدے شي چې واده یې د شلو یا دوویشتو کالو په عمر کښې کړے وي نو دس کله چې فقیر جمیل بیګ واده دَ شلو کالو په عمر کښې کړے وي نو ۱۰۴۳ سره چې شل کاله جمع کړې

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

نو ۱۰۳۳ ھ زمانه ترې را اوځي نو معلومېږي چې په ۱۰۳۳ ھ کښې يې واده کړے وي او چې محمد صديق يې د دغه رو ښي واده نه پېدا کېږي نو د پورته شعرونو په رڼا کښې صديق ۱۰۷۰ ھ کښې هلک دے نو په دې حساب سره ۱۰۷۰ ھ نه چې ۱۰۴۴ ھ ورې کړې نو د پلار عمر يې په دغه وخت کښې ۲۶ ر شپږ ويشت) کاله جوړېږي او د صديق عمر په ۱۰۷۰ ھ کښې (۲۶) کاله دے او هم د غه وخت د هلکوالي وخت وي ددې نه هم ثبوت ته رسي چې دا صديق د فقير جميل بېګ زوې دے -

دا خو يې وو د ژوندانې او زمانې حال اوس ګورو چې صديق په دغه غزل کښې د خپل ځانے ځانګي باره کښې څه ليکي -

دريغه که وطن په تورو غرونو د صديق دے
مه وای په نوښهر ملک يې مه وای اشنغر

او بل يو شعر کښې ددې غزل ليکي -

که د زړه رضا دې ده چې مجنون ګورم
تر مجنون صديق بتر شته په نوښهر

او د خپلې علاقې باره کښې د خپل يو غزل نومره ۳۰۵ صفحه ۲۴۵ باندې ليکي -

چې د زړه په زاړې نه پوهېږې څه کړم
په خصلت کښې مهمندي کړې خداے د نورې
د اناړو سرې داني پښتو نه شي
خداے وتاته کړې اناړو کښې زيږي

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ

دا څلور واړه شعرونه بحث غواړي او چې بحث پرې اوشي
نو هله به ترې نتیجه راوځي په رومبني شعر کښې صدیق نوښار
او اشنغر یاد کړے او بل شعر کښې ئې صرف نوښار یاد کړے. نو
ددې نه معلومه شوه چې دا هم دغه صدیق دے کوم چې دَ
جمیل خان زوې دے او خوشحال بابا ورارهٔ دے ځکه چې ددوي
کلے اکوړے او چشمې او خوا و شا علاقې وې او حکومت ئې تر
لرې پورې وو دا علاقې په نوښار کښې شاملې وې او په
دې وجه صدیق د خیل کلي چشمې او تنګارو چې دغه هم دَ
دوي جائیداد او کلے وو ذکر په دې وجه نهٔ کوي چې دا وارهٔ
کلي دي نو هر کله چې دا وارهٔ کلي په دغه لویه علاقه نوښار
کښې شمار دي نو په دې وجه ئې د نوښار ذکر کړے دے کېدے
شي چې د اشنغر ذکر په وجه ځنې لیکوال او لوستونکي دیو بل
صدیق چې د چارسدې هشنغر ملک وو په تاریخ مرصّع دَ
افضل خان خټک کښې ذکر دا غلطے او هغه ذکر د تاریخ مرصّع په صفحه
۳۹۰ او اقتباس ۳۲۴ کښې داسې لیک دے

چې ناصرخان کابل ته ورسېد و ګماشته ئې
د فوځ په معرفت د صدیق چې د چارسدې
ملک وو د بارک شاه زوي په تحصیل روان کړه.

ددې نه معلومېږي چې دا صدیق بل صدیق دے د چارسدې
ملک دے په چارسده اشنغر کښې سکونت کوي ځکه چې ناصرخان
ګماشته دده په معرفت چارسدې ته راستلو دے په نوښار

(c) ketabton.com: The Digital Library

کښې نهٔ اوسېږي د شاعرۍ ذکرئې هم نیشته شاعر نهٔ دے صدیق کهٔ ذکر د اشنغر کوي نو ضروري نهٔ ده چې صاحب دیوان صدیق دے دده شعر په وجه د اشنغر وي دا معلومه شوه چې دا صدیق د فقیر جمیل بېګ رح زوی دے د افضل خان ختک د ناکردو او جګړو دلاسه چې د غه هر څهٔ په تاریخ مرصع کښې درج دي د تورو غرونو ارماني د اشنغر په لور هم دا غلی دے ددې صدیق اولاد د اشنغر په شېرپاؤ نومې کلي کښې په کم تعداد کښې د فقیر خېلو میاں ګانو په نوم ځان له یو چم کښې مېشته دي صدیق په دغه وخت کښې په اشنغر کښې ناست دے او د خپل وطن نوښار د تورو غرونو ارمان کوي او ځکه وائي

ع دریغه کهٔ وطن په تورو غرونو د صدیق دے

موږ ده صرف په دې صدیق د اشنغر کوټه نهٔ شو داسې خو د صدیق د ترهٔ زوی سکندر خان ختک په خپل یو شعر کښې وائي

زهٔ سکندر په جانه کوړ کښې فاقه نهٔ یم
همېشه د خپل وطن امید رجا خورم

دا شعر سکندر خان په دغه وخت وائي چې دے دغه وخت د وخت د آفریدیو علاقې جیناکوړ نومې کلي کښې وو چې د هغه ځایه به افضل خان په اکوړي حسې کولې نو ایا موږ به ددې شعر نه مراد دا اخلو چې سکندر خان د جیناکوړ وو ځکه چې په شعر کښې ئې جیناکوړ یاد کړے نو نا۔

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

؎ همېشه د خپل وطن امید رجا خودم

د غه ځي هم یاد کړي نو د غه شان صدیق هم د تورو غرونو ذکر کړے دے او دې شعر سره به ختم کوو -

؎ تر مجنون صدیق بتر شته په نوښهر

د لته یو ښکارا او واضحه ثبوت د صدیق د ځائے د هغه په دې شعر کښې موجود دے

؎ چې د ډېره په راز مې نه پوهېږي خه کړم
په خصلت کښې مهمند ے کړي خدائے د خوړې

په دې شعر کښې صدیق د خوړې ذکر کوي او د خوړه هم د غه علاقه ده ځکه خو خوشحال بابا هم په یو شعر کښې وائي

؎ په تیراه په سوات په خوړه درېه در [illegible] م
بیا م کوم لوري ته تهٔ بیا یې اسمانه

او د غه شان صدیق د خوړې د علاقې ذکر کېږي تشبیه د اباد و سره دا نو سره کوي کومې علاقې ته چې خوړه وائي یا چې کوم کلي په خوړه کښې اباد دي د هغې متعلق دوست محمد کامل اروا ښاد د تاریخ مرصع په نوټونو کښې په مخ ۱۲۱۳ کښې

ځاورې ته نژدې مغرب رویه څخه شمال ته د سرائې
اکوړه جنوب څخه مشرق ته د منځ مشرق ته
دا تول ځایونه د خټکو په خوړه تپه تحصیل
نوښهره کښې دي -

ستر محقیق سرفراز خان عقاب خټک په خپل تالیف تاریخ خټک مطبع

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

حمیدیه پرېس پېښور چاپ کال ۱۹۴۵ ء کښې په صفحه ۱۸۲ د خوږه سرخط لاندې تفصیلي بحث کړے دے چې دلته کښې لږ غوندې یو دوه کرښې رااخلم -

خوړہ کا دوسرا اہم مقام نظام پور ہے یہاں اور شیدو

میں اکوڑخیل بستے ہیں چشمئی میں فقیر بیگ کی اولاد بستی ہے

په دې علاقه کښې پيلوسې - د ښېرو اوښي ر ګونې) ګوګړي په ګڼ تعداد ځنګل په شکل کښې ولاړې دي او دغه خلقو د آمدن ذريعه ده - دا خو وو د صديق د ځائے ځايګي باره کښې بحث او دا دې بحث نه معلومه شوه چې دا صديق د خټکو د علاقې وو او فقير بابا هم د دې علاقې سره نسبت لرلو -

دلته په بل يو شهادت د خوشحال بابا سره د پوخ نسبت د ورارهٔ او تره ٔ د هغه ديو شعر په دنيا کښې يکم هغه شعر دا دلته دے - دا شعر د ديوان صديق په صفحه ۱۵۸ په ۱۹۸ نمبر غزل کښې يک دے -

دا غزل د خان د دې غزل جواب دے
کۀ دا ستاسترګی را وچار باسم ځان نشته

په دې شعر کښې صديق خوشحال بابا د خان " توري په احترامي طمعه کښې ياد کړے دے او دا ښکاره خبره ده چې د خوشحال بابا دَ کورنۍ ټولو شاعرانو خوشحال بابا د احترام او عزت په توګه "د خان" په طمعه سره په خپلو شعرونو کښې ياد کړے دے لکه عبدالقادر خان

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

خټک چې د خوشحال بابا زوی دے د خپل پلار ډیر مشهور شعر په جواب کښې وائي -

دا غزل په پښتو ژبه چې بیان عبدالقادر کړو
ډرو غوږ ن یم که بې خان وائي بل یو پښتون هسې

او دغه شان اشرف خان هجري په خپله مرثیه کښې وائي -

له حیا به تن د خان خوړلے نهٔ شي
په دا خوي که هر څو زمکه بې حیا ده

کامګار خټک هم د خوشحال بابا ذکر د خان په نامه کړے دے لکه وائي

دا غزل چې کامګار اووے په پښتو کښې بې له خانه
له دا هسې کښلې نهٔ دے هیڅ شاعر په خپل دیوان

سعید خټک هم وائي -

خان که اطلس دا شعارو ودلي دي
دا دیو درې روښو تړي هم بنکلي دي

د غه شان کاظم خان شیدا د خوشحال بابا ذکر څو ځایه د خان په احترامي نامه سره کړے دے لکه وائي -

د افغان له شعراو په شیدا باندې
دا ادب په مقتضی د خان شرف دے
شیدا "خان" په دې کا میر د شاعرانو
که مرو وته یې عرض دې تا انشا شي

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دې مثالونو نه ثابته شوه چې صدیق هم د دغه کورنۍ
شاعر دے د خوشحال بابا نوم په احترام سره ښکه د دغهٔ د زامنو
په ځان په شعر کښې اخلي. نور چا کهٔ ذکر کړے نو خوشحال ئې یاد کړے
خو ځینو زامنو او وروړونو د خان په نامه یاد کړے چې په دغه کښې
د خپل ښکلي ورور جمال خان زوې صدیق ئې هم د خان په نوم یادوي
د خپل خاندانی رقابت په وجه د مغلو سپکه او نفرت په خپلو
شعرونو کښې څرګنده وي. او د دغه نفرت په وجه هغه پښتنو
ته هم سپک ګوري کوم چې د مغلو نمک خوار دي لکه په خپل یو غزل
کښې په صفحه ۱۰۷ باندې لیکي

توره شړې نه ده پمه ننګ پمه په سر
ورک شه د مغلو د بخشش منديل په سر
واړه لیونی شول پښتانه چې پسې ځغلي
ننګ وته ئې شا کړه له مغلو غواړي زر
حق د پښتنو دے کهٔ اوس بیا د ننګ د پاره
څوک په شهزاده کا د غه توره خونی په سر
شو
روان ئې زهٔ هلک وم چې پرې د وب محمد امین
ښهٔ ښهٔ شهیدان وو چې پر مغول شول پرې د بر
هیڅ نهٔ دي نابوده یوسفزي د ننګ په کار کښې
نوم ئې د زمري دے تر شمال دي لا بتر

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

څنې که منصب خوري خولاکوړ په خپل وطن دي
پسې شو د مغولو حمزه کوره ګيږي خس
حال د پښتنو د ننګ په کار کښې راښکاره شو
واړه هيڅ کاره نه بې حيا نامرد بشن

په دې شعرونو کښې يې زيات رنګ د خوشحال بابا د خيال ښکاري صديق هم دغه پښتو غندنه کړې ده کوم چې د مغولو په سرو سپينو پسې منډې وهلې او خپل ننګ يې په هغوي خرڅ کړے وو او د دې شعر نه يې خو هغه خانداني جذبه غيرت ښکاريږي او په دې وخت ارمان کوي چې

نه مومند اپمل شته نه خوشحال دريا شته
نه ښکو غلجي - له پښتونخاۍ شو غر

او دغه شان د خپل ننګيال توريال تره خوشحال بابا وينه د صديق په رګونو کښې تيره شوې ده او صديق هم د ميړني خلقو ستائنه کړې ده په دې حقله څېړنوال دوست محمد شينواري په خپله سريزه کښې ليکي -

په کلاسيکي ادب کښې صديق د نورې پوړۍ شاعر دے په اشعارو کښې يې ډير داسې غزلې شته چې په نازک خيالۍ کښې د حميد او شيد شعارو استاول دي د شال دياده د ديوان په غزل ۱۰۹، ۳۰۹ کتلے شئ خو صديق باندې د خوشحال رنګ زيات ښدے

د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

شي صدیق د توري ميړنتوب شجاعت ښه ښاغلی شاعر دے لکه وائي

ميړني په ميړنتوب سره یاديږي
د نامردو کله څوک وائي سندري
د زمري نامه پر بي کيږده نمري څه دي
ځوان به ځان کاندي د توروپه میدان غوځ

څنګه چې ارواښاد حبيبي او ارواښاد دوست محمد شینواري ویلي دي چې صدیق د تصوف او سلوک نه اشنا وو صوفي شاعر هم وو نو دلته کښې مونږ ګورو چې صدیق د قطعي د تصوف او سلوک د دوړونو نه تیر شوے وو د هغه صوفیانه شاعري که او کتے شي نو د شعرونو نه معلومیږي چې صدیق مرید يې تصوف هم کړے وو یعني صدیق د یو کامل پیر نه بیعت هم کړے وو او مرید یې اختیار کړي وه لکه د لاندینې شعرونه مونږ ته ښائي -

هر چا وته څوږه ترني شکر دي
د صدیق وښل د پیر له برکته
د مرید تعظیم د پیر عزت طلب دے
د استاد طلب نه ئي مردوده
تمامي قباحت دا وي که باور کړه
چې مرید د خپله پیره شي مردود

او د غه شان د دیوان په صفحه ۲۵۰ وائي -

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې ثابت په شریعت شي
نو سالک د حقیقت شي
د توحید ډیوه کړي بله
چې روان په طریقت شي
بې پرواه به د فتن کړي
چې د پیر په معرفت شي
د تلقین ذکر حاصل کړه
چې مشغول په محبت شي

ددې شعرونو نه معلومېږي چې صدیق د صوفیت او د تصوف درجو - منازلو د پیرۍ او مریدۍ ادابو نه پوره پوره واقف دے او په تصوف کښې د یو استاد حیثیت لري هغه ځکه چې د صدیق پلار فقیر جمیل میان هم یو ستر روحاني مقام لرلو او د جذب و حال په مستۍ کښې مست د لوي الله په معرفت او د حق ډېر مینه لو د پاره سرګردانه وو او د شریعت او طریقت نه پوره پوره خبر وو په دغه وجه صدیق هم د دغه مکتب طالب علم وو او په دغه مکتب کښې لکه د پلار لوړ مقام لرلو.
ددې دومره تفصیلي بحث نه پس موږ ته معلومه شوه چې صدیق گمنام نه دے سوانح یې معلوم شو صدیق ختک دے د خوشحال بابا د سکه رور جمیل میان (جمال خان) مشر زوي دے د دغه زماني دے د خوشحال بابا د شعرونو رنګ پرې اثر انداز

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

دے۔ د خوشحال د وخت د جګړې ستاینه یې کړې خپله علاقه او کلی یې خوږ او هوښیار ښکلی دے۔ او د خوړې کسرکښې یې ستاینې دې د مغلو بد یې ویلي دي د خوشحال بابا په شان یې د میړنتوب بهادرۍ شجاعت ستاینې کړي۔ او څنګه چې یې د تره د اپسل خان او دریاخان سره د صوفي د میړنتوب په وجه مینه ده نو د غه شان یې د اپسل خان۔ دریاخان او خپل تره خوشحال خان سره خپله مینه ښکاره کړې۔ د تصوف د مختلفو منازلو او درجونه واقف او دد غه مکتب استادکامل دے او صوفیانه اشعارې هم ویلي ژبه یې خټکو اله ده که څه هم چرې د بل خاندان سره یې تعلق وے نو په دیوان به یې د بل چا رنګ زیات وو خو معلومیږي چې د خپل تره په وجه یې په شعرونو د صوفي رنګ زیات دے او د پلار په وجه یې د تصوف رنګ ور دې تیلو شواهدو نه معلومه شوه چې صدیق د جمال خان رجمیل بیګ فقیر بابا زوې دے د خوشحال بابا وراره دے او د صاحب دیوان شاعر صدیق دے د بده مرغه د دوې د پلار حالات لا په تیارکښې دي نو په تېره تېره یې د دوې حالات د او د صدیق متعلق د راقم رائې او څېړنه توې الله دې اوکړي چې نور تحقیق پرې اوشي او نورې معلومات د لاسه پېده شي۔

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

کتابونه

۱- هیواد مل زلمی د هند د کتابخانو پښتو خطي نسخې د افغانستان د علومو اکېډمي ۱۹۸۴م

۲- فقیرخېل فردوس شاه میاں شجرهٔ نسب فقیرخېل میاں گان انجمن اتحاد فقیرخېل چشمې اکوړه خټک ۱۹۹۱ء

۳- رضا محمد افضل پروفیسر پټ ستوري پښتو اکېډمي پېښور یونیورسټي ۱۹۸۴م

۴- خوشحال ریویو جلد ۴ شماره ۱ پښتو اکېډمي پېښور یونیورسټي ۱۹۸۷م

۵ د صدیق دیوان د شینواري دوست محمد سریزه څخه د افغانستان د علومو اکېډمي ۱۹۷۹ء

۶- دیوان د سکندر خان خټک د دوست محمد کامل مقدمې سره ادارہ اشاعت سرحد قیصه خواني پېښور ۱۹۶۳ء

۷- عقاب خټک سرفراز خان تاریخ خټک حمیدیه پریس پېښور ۱۹۷۵ء

۸- دیوان اشرف خان هجري مرتبه همېش خلیل شاهین برقي پریس پېښور ۱۹۵۸

۹- حبیبي عبدالحی پښتانهٔ شعراء اول ټوک یونیورسټي بک ایجنسي خیبر بازار پېښور

۱۰- خټک افضل خان تاریخ مرصع د دوست محمد کامل مونږونو سره یونیورسټي بک ایجنسي خیبر بازار پېښور

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

ابراهیم څوک دے

ابراهیم څوک دے - د کوم ځائے دے - د چا څهٔ دے - د کومې زمانې دے - دا یو څو سوالونه دي چې ددې پښتو شاعر په باره کښې پیدا کېږي نو زموږ لیکوالو ډېر په آسانه حل کړي دي - هغه ځکه چې ځان ته دومره سرخوږول نهٔ دي پکار بس څو بېتې د څېړنې د کتابونو پاڼې ډکول پکار دي - خبره دے کهٔ نور د علم تنګي پرې بیا ادانه کوي - حوالې د پاره بیا کتابونه راخلي او هغوي پرې هم بې توکه لیکي د ټولو نه مخکښې به زهٔ دلته د ابراهیم باره کښې د مختلفو لیکوالو محققینو د کتابونو نه اقتباسات په شکل کښې د هغوي د پېژندنې او د هغوي د زمانې - د شاعرۍ او خاندان باره کښې دلته او لیکم نو بیا کهٔ زهٔ د خپل تحقیق په رڼا کښې څهٔ لیکم نو په پوهېدلو کښې به لوستونکو ته اسانې وي - په دې نوم باندې ډېر شاعران تېر شوي دي - خو دلته چې د کوم ابراهیم ذکر کېږي د هغه غزل په "چمن بې نظیر" کښې راغلے دے - د پښتو شاعرانو د غزلو یو خطي مجموعه ده - یو انګرېز محقق "پادري هیوز" دا د غه خطي نسخې نه په خپل کتاب "کلید افغاني" ددې شاعر هم یو غزل را خستے دے د کلید افغاني په سر کښې د افغانستان د

(c) ketabton.com: The Digital Library

ستر محقق عبدالله خدمتگار په هر شاعر تعلیقات درج دي هنوي لیکي -

د چمن بې نظیر د شعر د شاعر په باره کښې یو احتمال دا دے چې نوموړي دي د کالوخان دغه ابراهیم شاه وي ځکه چې دي د کلید افغانی د تدوین د زمانې د شاوخوا اولسي شاعر وو او د قیافې کیسه چې په کلید افغانی کښې راغلې ده ده تشکیل کړې ده د دې نوموړي شاعر په باره کښې نور څه معلومات ماته هم نیشته - (۱)

ستر محقق پوهاند محمد افضل رضا صاحب د ابراهیم باره کښې د پښتو ستوري کتاب پښتو اکیډمي پېښور چاپ کال ۱۹۸۶ ء په صفحه ۹۳ باندې لیکي -

راقم الحروف (محمد افضل رضا) ته پښتو ستوري د تحقیق په لړ کښې د محمد ابراهیم د لاس لیکلي د اخون قاسم فوائد شریعت نوم کتاب په لاس ورغلو چې په پښتو اکیډمي کښې موجود دے په آخر کښې لیکلي دي

"محمد ابراهیم متوطن خټک مصري بانړه"

---

(۱) پادري هیوز کلید افغانی کابل چاپ صفحه ۹۱۱ د چاپ نېټه ۱۳۵۶ کال د زمري ۱۵.

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

او هر کله چې صفي الله خټک د بانړې مُلا، د مصري
بانړې نوښار تحصیل وو نو کېدے شي چې ابراهیم
څه ورځې په مصري بانړه کښې هم تېرې کړې وې
او ځکه یې صفي الله خټک په تېروشوو عالمانو
کښې ذکر هم اوکړو.

د ابراهیم باره کښې د افضل رضا صیب د وېښانه پس هغوي د ستر
محقق ارواښاد عبدالحلیم اثر افغاني صیب یک هم په دې کتاب کښې
هم په دغه صفحه ۲۹۳ لیکي .

د ښاغلي اثر دیک مطابق ابراهیم د سوات دَ
مشهور بزرگ پیر بونده صیبؒ په اولاد کښې یو
ډېر لوې عالم روحاني بزرګ او د پښتو ژبې
د یخواني طرز اسلوب په لیکونکو کښې د موزوني
طبقې شاعر او ادیب تېرشوے دے.

په بل ځاے کښې هم په دغه صفحه ۲۹۳ د پټ ستوري کتاب
پښتو اکېډمي پېښور چاپ کال ۱۹۸۶ء د اثر صیب لیک لیکي .
او د ابراهیم د لیکلو طرز د اخون درویزه د سبک
په پیروي کښې دے هر کله چې صفي الله خټک
په میاشت د صفرالمظفر ۱۲۷۳ھ کښې دده ذکر دَ
تېر و شوو عالمانو په حیث سره کړے دے
او د میاں صیب محمد عمر د چمکنو زوې عبیدالله
میاں ګل د خپل کتاب " هفت پیکر" په دیباچه

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

> کښې ددهٔ ددې قیصې نوم یاد کړے دے او حضرت
> میاں ګل په ۱۲۲۳ه کښې وفات شوے دے نو
> و ښلے شي چې حاجي ابراهیم بابا د ۱۲۰۰ په زمانه
> کښې تېر شوے دے ۔

اوس راځو د پښتو مشهور محقق پروفیسر محمد افضل رضا صیب د هغه کتاب د "پښتو غزل" چاپ پښتو اکېډمي پېښور کال ۱۹۷۸ء صفحه ۱۴۴ باندې یو ته صفوي ددې نومورې شاعر باره کښې لیکي ۔

> ابراهیم د سوات اوسېدونکے وو ۔ د پیر پرشنده
> صیب په اولاد کښې وو د ۱۲۰۰ه په زمانه کښې
> تېر شوے دے د زقوم بادشاه او سیف الملوک
> قیصې هم لیکلې دي ۔ قلمي ذخیره کښې په
> قبر کلي کښې دفن ده لاندې یو غزل یې
> کلید افغاني کښې نقل کړے شوے دے ۔ غزل یې
> د پښتو د قدیم غزل ټولې خوبۍ لري ځو نورې
> غزلې یې راقم الحروف "پټ شودې" کتاب کښې
> درج کړې دي ۔

د افغانستان ستر محقق او نومیالي لیکوال ارواښاد عبدالحی حبیبي صیب د ابراهیم په باره کښې دخپل تالیف پښتانهٔ شعراء اوله حصه چاپ پښتو ادبي مرکز سرائے نورنګ بنوں کال ۱۹۸۲ء صفحه ۲۵ باندې لیکي ۔

> ابراهیم هم د هغه شاعرانو نه یو دے کوم چې په

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

گمنامۍ کښې مړ دے ـ حالات او دیوان ئې نهٔ دے پاتې ددهٔ بس د کلید افغانې په ذریعه یو غزل تر دې وخته ژوندے پاتې دے او دے مونږ د هغې په وجه د یو ښهٔ شاعر په حېث پېژنو ـ

ے

چې د عشق سودا په سر کړم کله مرد یم
سر پرېکړے په مېدان کښې د عشق فرد یم
د عشق نوم ځکه په ما باندې سهي شهٔ
وچې شونډې زېړ ترکي وند ي ستوکي گونه زرد یم
د یادداشت بهره به بیا مومم امید دے
لکه تن چې مشغول شوے په یادگود یم
کهٔ مې سر او مال د یار په مینه لاړ شي
خدائے دې نهٔ کړه کهٔ پرې کم یا پرې سود یم
تعلق هستي مې دواړه پسې شا کړه
جرېده د عشق په لار کښې روان فرد یم
دامن واخله چې ي گرد الوده نهٔ شي
خسته پروت د یار په در کښې لکه گرد یم
بېدردان د عشق له سوزه خبر نهٔ شو
براهیم ځکه منت بار د اهل درد یم

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

د افغانستان بل ستر محقق هیواد مل زلمی هم د ابراهیم باره کښې لیکي .

ابراهیم از شعرای قدیم پښتو است پادری هیوز غزل ابراهیم را از چمن بے نظیر ، مجید افغانی منتخب کرده ابراهیم غزلیات عشقی میسرود تذکره نویسان ، پښتو شعرو شرح حال ویرا ضبط کرده اند از دوست .

ـ بې دردان د عشق له سوزه خبر نه شول
براهیم ځکه منت باد د اهل درد یم (۲)

دا نو وو د ابراهیم په باره کښې د مختلفو محققینو د تاریخ په رڼا څه بر شان پېژندنه چې څوک وو د کوم زماني وو . شاعر وو بزرگ وو صوفي وو په دغه تېر شوي تحقیق باندې بر شان سوچ پکار دے ، دچې په اختصار ئې جاج واخلو نو معلومېږي چې دغه ټول تحقیقونه د تضاد ښکار دي او په یو وخت مختلف بیانونه بیان شوي دي ښاغلی افضل رضا صیب په یو ځائے کښې لیکي چې د یو خطي نسخې له مخه متوطن ختک د مصري بانړې نوښار وسېدونکے دے او په بل ځائے کښې دا ثو صیب په وېنا

۲ـ زلمي هیوادمل فرهنګ زبان و ادبیات پښتو چاپ وزارت تعلیم وتربیه کابل کال ۱۹۷۷ صفحه ۷ ، ۸

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

متفق دے چې د سوات د پېښور، اولاد کښې دے او هم هغه غزل ئې لیکي کوم چې جیبي صبب لیکلے دے۔

البته ارواښاد جیبي صبب په گمنامه شاعرانو کښې اچولے دے او هغوي ته ئې حالات نهٔ دي معلوم د هغوي دا لیک دَ قدر ور دے۔

دا څنګه چې زه د خپل نظر په تله او تلو هر چا ته حق حاصل دے چې څېړنه او کړي زهٔ څېړنوال نهٔ یم خو دلته د ابراهیم باره کښې د خپلو معلوماتو په رڼا کښې خپله یو نظریه لرم - او خپل دې یک ته حتمي نهٔ وایم - دلته راقم الحروف د تېر شري یک او تحقیق په رڼا کښې څهٔ معلومات او د خپلو معلوماتو د ذخیره کړئ یو کول غواړي - او دوستونکو ته د ابراهیم په باره کښې خپله څېړنه پېش کول غواړي۔

دَ ابراهیم غزل په چمن بې عدیل وګلشن بې تمثیل کښې چې د میان نځوګل کاکاخېل تالیف دې کښې ذکر هم شته میان نځوګل دا کتاب په ۲۵ رمضان ۱۳۰۱ھ کښې لیکلے دے او په دې کښې د رغونو غوره هغه شاعرانو ذکر کړے دے کوم چې د خوشحال بابا، رحمان بابا وغېره، تېر وخته وو۔

څېړنه چې هر کله څوک کوي نو داخلي او خارجي شهادتونه ضروري دي د چاپېر چل حالات او د نزدې زمانې حالات دَ هغې نه پسته حالات نو تحقیق بیا هله بکار دے دا سې نه چې بې توکه بې تحقیقه کله د سوات او کله د مصري بانړې راقم الحروف

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې کومه نظریه د ابراهیم باره کښې پېش کوي هغه به د یوه درجې شوي شهادتونو په تله تلي او پېش کوي به يې.

میان نځوګل چې د کومو شاعرانو ذکر په خپل کتاب کښې کړے دے نو ابراهیم يې د کومو شاعرانو په زمانه کښې اچولے دے د ده غزل د کومو شاعرانو د وخت سره قافیو ردیفونو سره سمون خوري نو ددې نه به معلومه شي چې دے د هغه وخت شاعر دے نو دا سوچ په مونږ ته یو لار اوښائي زمونږ رهنمائي به وکړي او بیا به مونږ په دغه لار خپل مرام ته تګ کوو د دغه زمانې په شاعرانو کښې خوشحال بابا هم یاد شوے دے پښتو ادب باندې دده او د ده د خاندان لوې احسان دے. خوشحال بابا نه راواخله زامن. لمسي کړوسي يې هم د پښتو ادب خدمت کوي لګیا دي. او پښتو ادب ته وده ورکوي.

دغه شان د خوشحال بابا مشر رور چې په جمال خان. جمیل خان خواجه جمال الدین نومونو باندې په مختلفو موقعو یاد شوے هغه هم لکه د خپل رور د توري او قلم خاوند وو او په ادبي میدان کښې د خپل رور خوشحال بابا نه روستونه وو خو بس صرف فرق دا وو چې جمال خان بابا د تصوف، سلوک، معرفت لار خپله کړې وه دې هم شخه با وجود جمال خان بابا شاعري هم کوله د شاعرۍ باره کښې افضل رضا صاحب پټې سټوري نومې کتاب او د افغانستان نومیالي او ستر لیکوال عبدالله خدمتګار ختاټي په پښتانه شعراء پنځم ټوک کښې په دو مینو صفحو کښې ذکر سره د هغوي د شعرونو غزلو د یر په وضاحت سره کړے دے. د دوي خطي نسخې "تذکرة الاولیاء" او "نور محمدیه" په نومونو په فارسي ژبه کښې لیکلې په

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

پښتو اکېډمۍ پېښور کښې پروتې دي. د غه شان الوشیف مستي افغانستان کښې هم یو خطي د فارسي نسخه پرته ده چې وس وس هغوي د مناقب شیخ رحمکار رح په نوم چاپ کړې ده. زما ددې مطلب دا دے چې د خو شحال بابا سکه دور هم په ادبي میدان کښې د چانه روستو نهٔ دے. نو د غه شان د جمال خان بابا زامنو هم خپل خاندانې روایات قائم او برقرار ساتلي دي. لکه د جمال خان بابا زوې محمد صدیق چې د هغوي نه پس سجاده نشین هم وو د هغوي دیوان چې د کابل نه د "دیوان صدیق" په نوم چاپ دے.

راځم خپلې مدّعا ته چې ابراهیم زما په نظر کښې څوک وے ترکومه چې زما تحقیق دے نو ابراهیم گمنامه نهٔ دے د جمال خان بابا زوې دے لکه د خپل تره او پلار شاعر وو. صوفي وو بزرگ وو. لوستونکې به وائي چې تا سره څهٔ ثبوت دے. د دې به زهٔ د خپل کران مشر میاں فردوس شاه فقیرخیل د مرتب شوي شجره نسب نه حواله ورکړم.

د جمال خان بابا څلور بیبیانې وې د هغوي دیار لس زامن وو په هغه بیبیانو کښې د یو بی بی رابعې چې په قام اسماعیل خېله وه پنځه زامن وو چې نومونه ئې په دې رنګ دي.

۱- محمد ابراهیم ۲- محمد اسحق ۳- فقیر محمد صدیق ۴- محمد عتاق ۵- محمد صالح (۳)

۳- فقیرخیل فردوس شاه میاں شجره نسب فقیر خان خیل (فقیرخیل) ناشر انجمن اتحاد جمال خیل چشمي اکوړه خټک د چاپ کال ستمبر ۱۹۹۱ ع

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا پرو ښتنې ثبوت چې د غه شاعر چې ذکر یې په چمن بې نظیر وکښ
بې تمثیل میان انځر گل   او کلید افغاني کښې یادې شي ز کړې
دې گمنام نه دې گمنام ځکه دې چې چا تحقیق نه دې کړې د
فقیر جمیل بیگ جمال خان زوې دې ځکه یې هم په د غه کتاب کښې د
یوې زمانې د شاعرانو په قطار کښې ځائې کړې دې.

د غه شان بناغلې افضل رضا صیب لیکي چې هغه د مصري باندې
متوطن خټک چې د تحصیل نوښار یو کلې دې او سپید و نکې وو د مصري
باندې لې. محل وقوع مصري باندې په اکوړې کښې د سیند په غاړه
ده بلکه دا هم د پښلې شي چې اکوړې او مصري باندې کښې فرق
نه وو بلکه هر کله چې سیند یعنې اباسین خپل رخ بدل کړو نو
مصري باندې یې جدا کړه اشرف خان هجري هم دا په خپلو شعرو
کښې په تاخت هم یاده کړې ده د جمال خان اولاد په چشمې - اکوړې
نهال پوره - نظام پور - شیدو او د غه شان په نورو ځواو شا
کلو کښې آباد دې - دا هم یو ثبوت دې کیدې شي چې ابراهیم بابا
په مصري باندې کښې سکونت اختیار کړې وي ځکه چې مصري باند
او د غه ټول نزدې ځواو شاکلي ځو د هغوې ملکیت او جایداد و.

د لته به زه د ثبوت په توگه د ارواښاد ستر محقق عبد الحی
اثر افغاني صیب یو لیک ته د لوستونکو پام راړونه را وگرځوم هغوې په
خپل یو مضمون چې سرخط یې "اخلاقتا نه" دې کښې لیکي -

افضل خان دا ذکر نه کوي چې محمد اسحق - محمد ابراهیم
د محمد صدیق کشران رونړه هم ده د پلار محمد اشرف خا

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

نه هم مشران وو هم د پښتو شاعران وو په شال
کښي د "فقير ابراهيم چشتي" سهروردي يو غزل
داوړم -

چي د عشق سودا په سر کړم کله مرديم
سر پرې کړې په ميدان کښي لکه فرديم
بې دردان د عشق له سوزه خبر نهٔ شو
براهيم ځکه منت بار د اهل درد يم (۴)

هغوي ليکي په دې غزل کښي مصرعه جر ده د عشق په
لار کښي روان فرديم دا ښائي چي ابراهيم په مقام د فرديت کښي
وو چي د فنافي الله مرتبه ده چرته د مقام فرديت خاوند ابراهيم
او چرته د افضل خان پلار محمد اشرف خان هجري ؟ بلکن افضل خان
يې ذکر نهٔ کوي -

دا وو د اثر صيب ليک - د لته کښي اثر صيب هم دغه ابراهيم
باره کښي بل شان ليکلي کوي - کېدے شي چي هغوي په دې نتيجه
رسېدلے وي چي هغه محکښي تحقيق سمي نهٔ وو بلکه هر کله چي
هغوي ته معلومه شوه چي د جمال خان بابا په زامنو کښي هم شته
او د مصري بانړې او سپدو ملکے دے نو دې ته معلومه شوه چي
دا ابراهيم د جمال خان بابا زوې دے - جمال خان بابا چي په فقير بابا
مشهور دے د غوثيت او قطبيت د درجو ته تېر شوے دے د غه

۴- خوشحال ريويو شماره ۲ پښتو اکېډمي پېښور چاپ کال ۱۹۸۷ ص ۲۵

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

شان د اولاد ئې هم تربیت کړے او د وخت په وخت ئې زامن هم سجاده نشین پاتې شوي او د تصوف، سلوک، مختلف درجاتو نه تېرشوي نو شاعري ئې هم د تصوف په رنګ کښې رنګ ده لکه په یو غزل کښې وائي

ېچې خبر په اسرار نهٔ شي د هو هو
په هغو بېړو د هر چا شه تو تو
له اوله پورې د قتل فتوىٰ زهٔ کړم
د غافلو په غزا کړهٔ ځي رو رو
څوک غافل خاموشه ناست دي مستغرق شو
څوک فاخته غوندې نارې که په کو کو
بې افتابه ذره چا لیدلې نهٔ ده
ښکاره وي د غمو په څخ سره یو یو
د ستا څخ زما د سترګو منظرګاه دے
ستا څخ په اور مې سترګې شوې لو لو
بې دردان به اهل درد نهٔ شي براهیمه
مړې زړې کهٔ په سل حُله کړې فو فو (۵)

د عبدالقادرخان خټک یو غزل هم په دې قافیه باندې لیکلے شوے دے۔

۵- رضا محمد افضل پټ ستورې پښتو اکېډمي پېښور یونیورسټي ۱۹۸۴ ص ۴۹۷

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

چا موندلے دے نارې وهي هو هو
څوک طالب څني پښتنه کا کو کو
عریشان يې پرسش کا له فرشیا نو
فرشیان هم پسې ګرځي په سو سو
د دوي خبرې مه کوه مطربه
په نغمه کښې یو یو وایه نه دو دو
چې را غلے له عدم دے وجود ته
اواز يو ترسله کا چې به څو څو
د څواني شاهین یا غې شورابه نه شي
که فریاد د عبدالقادر کاندې قو قو

د عبدالقادر خان بابا هم په دې غزل کښې د تصوف رنګ دے۔
دغه شان په چمن بې نظیر کښې د خوشحال بابا عبدالقادر خان خټک، اشرف خان هجري، کامګار خټک، سعید بابا سکندر خان خټک وغیره وغیره د هغه شاعرانو غزلې لیکلے شوي دي کوم چې دغه ټول دیوې زمانې شاوخوا وو۔ او ابراهیم بابا هم د دغه زمانې د شاعرانو په قطار کښې راولے شوے دے۔
په ټول تفصیلي بحث به ننوړ نظر وا چو۔

د جمال خان بابا د وفات زمانه ۱۱۱۶ه ده۔ د ابراهیم بابا زمانه ۱۲۰۰ه لیکلے شوې ده خود زمانه نظر کښې د عبدالقادر خان خټک همزولے کم و بیش د ۱۱۴۲ه د زمانې دے ځکه چې غزلې يې د یو بل په قافیه یوشان ښکاري۔

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ابراهیم بابا متوطن ختک د مسرۍ باندې اکوړي اوسېدونکی دے دغه یې د اوسېدو او کلي ثبوت دے بل ثبوت یې دا سې نیشته چې چرته په یک کښې را غلے وي د ابراهیم بابا په غزلونو باندې د تصوّف رنګ هم پروت دے.

ابراهیم بابا د عبدالقادرخان سکندرخان دي د زمانې په شاعرانو کښې بنودلے شوے دے.

د خوشحال بابا د سکه رور جمال خان بابا په شجره کښې د ابراهیم بابا نوم شته او د زمانې حمون یې هم د هغوي د زمانې سره دے.

د دې تحقیق په رڼا کښې دا ثابته شوه چې دا ابراهیم بابا هم د جمال خان جمیل بیګ فقیر بابا زوې دے د مور نوم یې بي بي رابعه وو په قام اسماعیل خېله وه. ضروري نه ده چې بس دا تحقیق سهي دے بلکه زما د دې مضمون یکلو مطلب دا دے چې نور پیاوړي محققین دې هم لټون اوکړي او په دغه موضوع دې څه اولیکي چې راروان نسل ترې خبر شي.

کتابونه:

۱- رضا محمد افضل پروفیسر پښتورې پښتو اکېډمي پېښور یونیورسټي ۱۹۸۴ء

۲- رضا محمد افضل پروفیسر د پښتو غزل پښتو اکېډمي پېښور یونیورسټي ۱۹۷۸ء

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳- هیوز پادري کلید افغاني د ځېړندوي عبدالله خدمتګار غتاني په سریزه کابل ۱۳۵۶ ش ه -

۴- خوشحال ریویو شماره ۱ پښتو اکېډمي پېښور یونیورسټي کال ۱۹۸۳ ء

۵- هېواد مل زلمے فرهنګ زبان وادبیات پښتو مطبع تعلیم وتربیه کابل ۱۹۷۷ ء

۶- خټک عبدالقادر خان خدیقه خټک مدونه ومرتبه انوارالحق سید یونیورسټي بک اېجنسي خیبر بازار پېښور

۷- حبیبي عبدالحی پټه خزانه شعراء اوله حصه یونیورسټي بک اېجنسي خیبر بازار پېښور -

۸- فقیرخېل فردوس شاه میاں شجره نسب فقیرخېل انجمن اتحاد جمال خېل چشمې اکوړه خټک ستمبر ۱۹۹۱ ء -

---

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

نوم ورو کے شاعر

محمد سعید او د هغهٔ قلمي آثار

زموږ د پښتنو په هره قبیله - خاندان او قوم کښې ډېر لوئے لوئے شاعران - ادیبان - عالمان تېر شوي دي چې ځني ښکاره دي او ځني اوس هم په تیاروکښې پټ دي دا برسېره کول غواړي - څو د دغه خلقو د علم خزانې زموږ د ناپوهۍ په وجه ورځ په ورځ ګردونو کښې پټېږي او موږ د دغه خلقو د علم خزانې نه محرومه پاتې کېږو. زموږ د پښتنو په سیمه کښې اوس هم داسې لویې لویې علمي کورنۍ شته چې په هغې کښې د لویو لویو شاعرانو ادیبانو عالمانو کتابونه په چاپي او قلمي شکل کښې څوندي پراته دي او د دغه خلقو سره یې هېڅ قدر و قیمت نیشته او د دغه ناپوهۍ په وجه د غه پوهه خلق اوس په نوم ورکو کښې شمار لے شي چې زموږ د پاره ډېر لوئے زیان دے که چرې د غه قیمتي علمي سرمایه دا برسېره کړے شي نو دا روان وخت نسل به ترې ډېر څهٔ زده کړي - ولې چې د دغه نوموړو پوهانو د علم په وجه نه صرف موږ د علم د رڼا نه منوّر شو بلکه راروان نسل به هم په دغه لار د خپل تګ تېر کړي او ذهني ثقافتي

(c) ketabton.com: The Digital Library
د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

سیاسي علمي پر مختنګ به نورا هم مخ په وړاندې کړي څو ددې هر څه باوجود داسې علمي کورنۍ هم شته چې هغوي غواړي چې د هغوي د اسلافو کارنامې دې په ډاګه کړے شي په دې سلسله کښې چې زۀ ئې دکوم نوم ورکې شاعر - عالم نوم رابرسېره کول غواړم او د نوم نه ئې ګردونه سنړم او د هغوي ورک قلمي آثار راښکاره کولو باندې څېله مقاله ښائسته کوم په دې سبب چې د پښتو ادب په باب کښې نوې اضافه وشي هغه نوم ورکے شاعر - عالم میان محمد سعید دے یا څنګه چې اول په دې رڼا واچوو چې دوي څوک دي دکوم ځائے دي په کومه زمانه کښې ئې ژوند تېر ولو او دکوم خاندان سره تعلق لري ددې معلوماتو حاصلولو دپاره به موږ دوه لارې چلوو یو لار د میان محمد سعید د قلمي آثارو په رڼا کښې او بله د هغوي د خاندان د افرادو دیک یا زباني شهادت نه چې په دې وخت کښې ژوند تېروي او دې سره به موږ ته دوه اړخیزه ګټور معلومات په ګوته شي - په خټکو کښې د بهادر بابا چې ابک بابا باندې شهرت لري کورنۍ په مذهبي سیاسي - علمي او ادبي لحاظ سره لوړ مقام لري د بهادر بابا نوم په روحاني دنیا کښې لکه د ځلنده ستوري ښکاره دے او هم د غه شان د هغوي زامن د سلوک دلارې د سختو ریاضتونو نه تېرشوي او د غوثیت او قطبیت درجات ئې موندلي د بهادر بابا ز (ابک صیب) درې زامن دو چې د هغوي نومونه دا دي -

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱- حضرت کسیر گلؒ معروف به کاکا صاحب ۲- حضرت حیات بابا
۳- حضرت شیخ غفانؒ بابا

دد ې په تائید کښې د حضرت کسیر گلؒ بابا (کاکا صاحب) د زوي حضرت حلیم گل بابا کتاب مقامات قطبیه و مقالاتِ قدسیه چې میان معتمد الله کاکاخېل په فارسي ژبه کښې چاپ کړې او په اردو کښې ترجمه ئې اروابښاد عبدالرزاق کوثر کړې ده په صفحه ۲۳۶ باندې لیکي

> حضرت صاحب کے دو بھائی تھے اور دونوں صاحبان ولایت تھے ایک حیات خان صاحب اور دوسرا شیخ عفان تھا جو کہ شیخ جی کے گنبد کے نزدیک دفن ہیں۔

ترجمه:- دکاکا صاحب دوه رونړه وو او دواړه د ولایت خاوندان وو د یو نوم حیات خان او د دوېم شیخ عفان نومېد و چې د شیخ جي (کاکا صاحب گنبد سره نژدې ښخ دي -

د غه شان تاریخ مرصع د افضل خان ختک کښې هم د غه ذکر شوے او ستر محقق اروابښاد سرفراز خان عقاب ختک هم په خپل کتابچه " کاکا صاحب " کښې په صفحه ۲۹ لیکي -

> کاکا صاحب کے دو بھائی تھے ایک کا نام حیات خان اور دوسرے کا نام شیخ عفان -

ترجمه:- دکاکا صېب دوه رونړه وو د یو نوم حیات خان او د بل شیخ عفان وو-

دد غه کتابچې " کاکا صاحب " په صفحه ۳۰ د مناقب شیخ رحمکار

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

د میاں شمس الدین کاکاخېل (قلمي) په حواله سرفراز خان عقاب خټک د کاکا صیب د دوهو باره کښې یو شعر دا شان پېش کوي

دده دوه روښه په ځان

حیات خان او شېخ عفان

د بهادر بابا رح د ابک صیب ددې زامنو د اولاد سلسله په دې دول ده چې د کاکا صیب اولاد ته کاکاخېل میاں ګان وائي او د حیات خان او شېخ عفان اولادته ابک خېل میاں ګان وائي په دې دواړو کورنو کښې لوے لوے عالمان - شاعران ادیبان تېر شوي او روس هم شته زموږ ددې مقالې دا نوم ورو کے شاعر- عالم میاں محمد سعید د ابک خېلو میاں ګانو د کورنۍ سره تعلق لري په نن زمانه کښې په ابک خېلو میاں ګانو کښې خدا ے بخښلے میاں سید رسول رسا ستر شاعر - ادیب محقق - عالم تېر شوے ابک خېل میاں ګان تر لرې لرې علاقو کښې پراته دي -

د میاں محمد سعید شجره نسب چې راقم د حفوي د عمسي مولانا سلطان محمود صاحب پېش امام د میر زمان بابا جمات واقع لوند خوړ روړ کا تهلنګ نه ترلاسه کړي او مننه ئې کوم دا رنګه ده

میاں محمد سعید بن میاں محمد جنید بن میاں عباس ګل بن میاں امیر الله بن میاں عبد الله بن میاں یوسف بابا بن میاں عباس ګل بن میاں اسماعیل بابا بن میاں لائق شاه بن میاں علي خان بن میاں شېخ عفان بابا بن بهادر خان بابا معروف به ابک صاحب -

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

میان محمد سعید د مردان ضلعې د کاټلنګ کلي په اوډیګرام کښې زیږیدلی وو د زیږیدنې نیټه ئې ۱۲۶۳ ھ ق ده د میان محمد سعید کشر رور عبدالجلیل نومېدو چې په ۱۳۰۲ ھ ق کښې مړشوی دی دغه شاعر . عالم میان محمد سعید د زامنو نومونه دا دسګه دي .

میان عبدالواحد . میان غلام محمد . میان غلام صدیق .
میان سلطان محمود ، میان سید محمود

په زامنوکښې ئې د غلام محمد اولاد نهٔ وو او د نورو زامنو نه ئې د اولاد سلسله جاري ده چې اوس هم په کاټلنګ کښې د ابک خېلو میان ګانو په نوم ژوند او وخت تېره وي د میان محمد سعید دوه بیبیانې وې . میان غلام صدیق او میان غلام محمد د مشرې بي بي اولاد وو او نور زامن ئې د کشرې بي بي نه زیږیدلي وو . په زامنوکښې ئې غلام صدیق ډېر ښه خطاط وو شاعر هم وو د غلام صدیق د لاس یو قلمي د اشعارو جونګ هم په لاس راغلي په دغه جونګ کښې د دیارلسمې او څوارلسمې هجري د شاعرانو اشعار درج دي چې په هغه شاعرانو کښې د یوڅو نومونه دا دسګه دي غلام صدیق په خپله چې په میان ګل تخلص سره شعر لیکي . ملا فضل محمود . علي احمد . خیری . مختار . خاکسار . میان محمد سعید چې د غلام صدیق پلار دی . وغیره نورو شاعرانو شعرونه . دا خو وو د میان محمد سعید د ژوند خاندان ځای ځایښت . اولاد او زیږیدنې متعلق معلومات .

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

قلمي آثار

میاں محمد سعید د دیارلسمې هجري پېړۍ یو نوم ورو کې خوږ ژبی شاعر او عالم وو چې په سعید تخلص سره يې شعر ویلي دي په قلمي آثارو کښې چې کوم قلمي آثار په لاس راغلي دا آثار په پښتو ادب کښې د یو نوي باب اضافه لري هغه خطي آثار په دا رنګه دي -

۱- فتح العراق ۲ سفرنامه بنګال

د دې آثارو تفصیلي ذکر په دا ډول دے

۱- فتح العراق :

دا د میاں محمد سعید د لاس لیکلے شوې خطي پښتو منظومه نسخه ده چې د راقم سره په کتب خانه کښې خوندي ده او س اوس په مارچ ۱۹۹۸ء کښې په لاس راغلي په دې کتاب کښې میاں محمد سعید د زقوم بادشاه د جنګ قیصه په ډېر تفصیل سره بیان کړې ده او په د غه مناسبت سره يې ورته نوم "فتح العراق" ایښود ے دے.

د لته دا خبره یادول پکار دي چې د "جنګنامه زقوم" په نوم یو وړه کتابچه چې ۱۷ مخونه لري په هندو پر پس دهلي کښې چاپ شوې دې نسخې مؤلف "امیر" نومېږي او بله نسخه د محمد ابراهیم د زقوم باد ... اه قیصه نومېږي په خطي شکل کښې پښتو اکېډیمۍ پېښور یونیورسټۍ او د افغانستان د ستر محقق ګوان زلمي هېواد مل صیب په کتب خانه کښې موجود ده او د میاں محمد سعید دا جنګنامه

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

زقوم د رڼم در یافت دے دا کتاب په پښتو مثنوي کښې لیکلے شوے دے په حجم ۱۷۹ مخونه لوي - کاغذ يې يورپي دے ژبه يې ختیکي ده په قطع ۱۶×۲۵ سنتي میتره دے خط يې نستعلیق دے په توره سیاهۍ لیکلے شوے دے یوڅو مخونه يې په شنه سیاهۍ لیکلي دي د کتاب د مخ (۱) نه تر (۳۹) مخه پورې " حمد - حکایت - مناجات - نعت - مناجات - صفت چهار یار - بیان گردش زمان و حالات جهان - حکایت - سبب تالیف کتاب .بیان حالاتِ خود" لیک دي ورپسې د (۴۰) مخ نه تر مخ (۱۷۹) پورې د زقوم بادشاه د جنگ قیصه په تفصیل سره لیکلې ده او په آخر کښې خاتمه په عنوان" فی الخاتمه کتاب و تاریخ" سره کړې ده د کتاب په باب "سبب تالیف الکتاب و بیان حالات خود" او د کتاب د لیکلو وجه لیکي خود اختصار په توګه به د لته لیکم چې په ۶ ماه محرم الحرام ۱۳۰۳ھ ق د محمد سعید کشر ورور عبد الجلیل په د که جلال آباد علاقه گوداب ملک ننګرهار کښې د ډاکوانو د لاسه شهید کړے شو لکه لیکي -

په مقام کښې د ډکي غـــلو مفسدانو

دے شهید کړو احوال واورئ اے یارانو

د خپل رور په غم کښې غمجن شو او د ډېره غمه او د کورنۍ و اقتصادي مشکلاتو له سببه هندوستان ته په سفر لاړو په دې سفر کښې د زیاتو مشکلاتو سره مخامخ شو د لته د ا یاداښت د یاره لیکم چې د غه مشکلاتو حالات يې د ا قم سره د هغوي د لاس لیکلے لیک په فارسی کښې چې خپل عزیز ته يې د هندوستان د آسام له په نومبر ۱۸۹۰ء کښې په تفصیل سره لیکلې او په کتاب فتح العراق کښې هم د دې حالات

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

لیکي (ص ۳۷)

هر کله چې را غله دوار پلو سخته
ماوې راشه دې نیول ملکه وتخته
سفر وکړه کوم دې دی دا شه آسان
په سفر باندې ورکیږي مدام ګران
ماوې راشه برابر د هند په لور ځه
برابر په دغه ګادي کښې د اور ځه
نوروان شوم د کوره هغه آن
شو په زړه کښې مې بنه نیت د هندوستان
لاړم شکته کوز د کن ان ویراسره
په فراق فراق کښې تل په غم کښې ژاړه
نه مې یار نه مې څوک دوست دلاري مل وو
یک تنها زما په زړه د غه غوبل وو

د کتاب سبب تالیف هم په صفحه ۳۸ لیکي -

خاص بوړ شوې دا کتاب دې دپاره
ملک د هند وو پښتو هم نه وه اظهاره
نو رمې ځان مشغولو جوړمې کتاب کړ
دا کتاب مې د غزا په یو باب کړ
ورسره هم شته دے ډېرې قیصې نورې
د عبرت او نصیحت که ئې ګوري

دکتاب د نوم باره کښې لیکي (ص ۳۸)

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ورته توم شو مقرر فتح العراق بیا
په فارسي کښې د غه توم لري اوراق بیا

دکتاب آغاز بسم الله الرحمن الرحیم نه ورسته داسې کوي

اول حمد د پاک الله رحمن رحیم دے
چې خالق رازق جبار خبیر علیم دے
چې واحد احد صمد سمیع بصیر دے
لم یلد ولم یولد څه حاجت په وزیر دے
بې شریکه بادشاهي يې ده قایمه
بې زواله بې نقصانه بې علته ده دایمه

د زقوم قیصه په صفحه ۵۸ د آغاز داستان جنګ بادشاه زقوم که محمدؐ در پس او رفته بود" باب لاندې په دې ډول شروع کوي.

ای قلمه راشه بیا وکړه تحریرونه
تحریر هسې چې ملک کړي واړه منیرونه
د مخزن د فارسۍ شه پښتو سنج
په لاس ورکړه افغانانو ته دا ګنج
که دا ګنج هم شي په لاس د افغانانو
په دعا کښې به هم یاد کړه ما یارانو
هسې نقل د ناقل نه د فارس دے
هغه څوک چې بیا د دې قیصې وارث دے
هغه کاندي په دا رنګ وا وره ته بیان
ما یې لے دا بیان دے هسې شان

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې حضرت په مدینه کښې یو ورځ ناست وو
دېر مجلس ورسره ناست په چپ وراست وو
هم وو ناست ورسره څلور یاران
لار ځوښکي لکه ستوري د آسمان
دېر اصحاب وو ورسره نور هم نشین
په دا میان راغې فرمان درب متین
جبرائیل راغې په حکم دستار بیا
شو په مخکښې د حضرت نبي مختار بیا
جبرائیل وې یا رسول اصلوات دې
دا صلوات هم د جانب د پاک ذات دې
بیا یې هسې فرمائیلي دي رسول
اے په شان د خدائے وهر نبي قبول
د عراق په طرف د روهم روانیږه
حکم د غه دې یو دم معطلیګه
د عراق په نواحي یو قلا ده
د کفار ئې په هغه ځائے غوغا ده
او بل فتح د عراق د هغې نوم دے
او بادشاه په کښې ښکاره واهم زقوم دے
دے په ټولو کافرانو دے سردار
د عراق په ملک کښې حکم کړي نامدار

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

په هغې پسې روان کړه خپل لشکر
رب به درکړه درته فتح هم ظفر

د ز قوم بادشاه د جنگ دا قیصه په صفحه ۱۷۹ په دې بیت سره پای ته رسیږي -

کړې ایمان مې سلامت پاک وهابه
الله بنده خلاص کړې د هر رنګې عذابه
هم سره د ټول امت د پاک حضرت
کړه داخل موجمله واړه په جنت

او د کتاب خاتمه په "فی الخاتمة کتاب د تاریخ" په عنوان کوي او دا رنګه شعر لیکي -

زړه مې بند د غمونو په زنځیر خلقه
نور مې وکړه هسې رنګ یو تدبیر خلقه
دا قلم او سیاهي هم کاغذ درې واړه خلقه
ما کړل جمع سره دوی ګوډې هم غار خلقه
نور مې دا احوال تحریر کړو دې د پاره خلقه
کوئي یاد هم ما عاجز کړي رب د پاره خلقه
یو دعا که ماته وکړي د اخلاصه خلقه
چې زه شم خلاص هم د غمونو د اسوا سه خلقه

رب به درکړه عوضونه بې پایانه خلقه
زه دا سوال کوم هسې د رحمانه خلقه

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

مبل تاریخ وو درجب المرجب اتویشتم خلقه
هم سنه د هجرهسې نویشتم خلقه
دیارلس سوه پې دپا دپا سه دیارلس نو خلقه ۱۳۱۳ھ
دا سنه وه چې کاغذ شو دلته تور خلقه
په تور خنګل کښې د بنګال دملک آسام خلقه
نن ما سعید کړلو کتاب د غه تمام خلقه

۲- سفرنامه بنګال :-

میان محمد سعید دکتاب فتح العراق په آخر کښې د (۱۸۰) مخ نه تر (۱۶۳) مخ پورې (۳۴ مخونه) هم په دغه نستعلیق خط کښې په خپل لاس په قطع ۱۷×۲۵ سانتي میټر په تور سیاهۍ سره منظومه پښتو کښې سفرنامه بنګال په عنوان

در بیان احوالات سفر ملک بنګال و آسام بنګال
و از کیفیت احوالات ملک آسام

لاندې لیکلې په کوم وخت چې ده دکن - آسام - بنګال - کلکته کښې د خپل کلي نه لرې وخت تېرولو د سفرنامه بنګال آغاز په دې شعر سره کوي -

اے قلمه راشه بیا زما دم ساز شه
تر د خپل کوره اوچت په دې آواز شه
سر کړه بشکته په دې کور د خپل دوات کښې
دا حالات د آسام بنګل کړه په ابیات کښې

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ته به ملک ته څه تحفه یوسي دي ځاځ نه
را شه یوسه دا احوال د دهاپی هاځ نه

بنګال ته د تللو سبب دا سي ییکي

چې کاروته د تقدیر تول د حکمت دي
څوک خبر خلقه د درو ښې په حقیقت دي
څوک پوره کړه به خپل ملک څوک خوار و زار کړه
د خپل رزق د پاره غم ائوه بسیار کړه
څوک بې غم د خپل بستر د پاسه خوب کړه
څوک دا هسې سرګردان ګوځې آشوب کړه

دګردش د زمان دا غــله دا سختــه
په ما باندې یو زمان هم په څو وخته
نور سفر مې کړو اختیار د بنګالي!
را دوان شوم د خپل ملک .بجــملي!
برابر دا غل په بنار د کلکتې شوم
په دا ځاځ کښې څه موده په واویلی شوم
ورا شنا مې رسول خاص بــهر د شهره
خه مدار عزت مې شو په دا دهره

د کلکتې د یو جاعت باره کښې ییکي -

خاص په شــهر د کلکتې کښې جاعت دے
چې جوړ یې مثال د نیا کښې د جنت دے

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

هره کته په کښې صافه سنګ مرمر ده
د مسجد د پاسه بیا مدرسه سبز ده
حوض ندي یو عجب منقشو ساز دے
صد رحمت په هغه شه چې استاذ دے

د غه شان د جماعت هر هر بناسُت ئې په کښې ستاښلے او په یو ډیر ښکلي انداز کښې ئې د جماعت نقشه زمونږ مخکښې پېش کړې
په دې سفرنامه کښې یو غزل بمحل عنوان لاندے لیکي چې یو څو شعرونه ترې د لته راوړم -

څنګ شوي ناست د زماني دلاسه غلے
سکه څوک چې په خر سور وي شرمېدلے
خدایه دې نکړه په ذلت د سوال اخته څوک
سکه ماچرته پرې نخو چم نه کلے
د اُمید کچکول په لاس هر ځائے ویلاړ یم
د اسې ورنیشته چې زهٔ نهٔ یم ور غلے
په وطن د بنګالي کښې مسافر شوم
په هېواد شو ر: نه پاتې کهد او کلے

د سفرنامې په آخر کښې دا بېت لیک دے

که یو اځې په چا پېښ چرته زمرے شي
غټ صورت به ئې ویرے نه نرے شي

په پښتو ادب کښې د رمبې سفرنامه منظومه د خوشحال بابا "سوات نامه" ده او بیا ورپسې میاں محمد سعید ته دا اعزاز

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

حاصل دے چې په دیار لسمه هجري کښې ئې منظومه سفرنامه د سفرنامه بنګال د ملک آسام په نوم ولیکله په پښتو ادب کښې د خوشحال بابا د منظومې سفرنامې نه پس دا سفرنامه دوهم حیثیت لري چې د پښتو ادب سره علاقه لرونکو د پاره د نوي معلوماتو په طور پېش کېږي د پښتو ژبې دا نوم ورو کے لوئے شاعر عالم په ۱۳۳۴ھ ق بمطابق ۱۹۱۵ء کال وفات شوے او د کاتلنګ کلي په لویه هدیره کښې خاورو ته سپارلے شوے لوې خدائے دې جنتونه نصیب کړي امین دا دو نوم ورکے شاعر. عالم میان محمد سعید چې ما د تیارونه رښا ته کړم هیله لرم چې پوهان به پرې نور هم څه د قلم لانسې راولي -

کتابونه:

۱- محمد سعید میان فتح العراق خطي پښتو منظومه نسخه یک در ۱۳۱۳ھ در کتب خانه میان وکیل شاه فقیرخیل ساولډهېر (مردان)

۲- هېواد مل زلمي فرهنګ ادبیات پښتو (فارسی) مطبعه دولتي کابل ۱۹۸۶ء

۳- رفیع حبیب الله پښتو پانګه پښتو ټولنه دولتي مطبعه کابل ۱۹۷۷ء

۴- عقاب سرفراز خټک کاکا صاحب ۱۹۶۴ء

۵- حلیم ګل شیخ - مقامات قطبیه ومقالات قدسیه (فارسي) جنرل پرنټنګ پرېس دهلي ۱۳۱۸ھ

۶- خټک افضل خان تاریخ مرصع له نوټونو سره د دوست محمد کامل مومند یونیورسټي بک اېجنسي خیبر بازار پېښور -

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

۷- پښتو مجله د پښتو اکېډمۍ پېښور یونیورسټۍ جولائي ۱۹۹۰ء نه ترجون ۱۹۹۱ء پورې

۸- عقاب سرفراز خان خټک - تاریخ خټک (اُردو) حمیدیه پریس پشاور ۱۹۶۵ء

۹- د اشعارو جونګ خطي د غلام صدیق ابن میان محمد سعید درکتب خانه میان وکیل شاه فقیرخېل شجرهٔ نسب ابک خېل میاګان خطي درکتب خانه میان وکیل شاه فقیرخېل -

۱۰- محمد سعید میاں سفرنامه بنګال و ملک آسام خطي پښتو منظومه نسخه درکتب خانه میان وکیل شاه فقیرخېل ساول ډهېر (مردان)

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

پښتو کښې ړو مښنے منظوم طبي لغت

په هره ژبه کښې په علم طب باندې مختلف کتابونه ليکلي شوي دي چې په هغې کښې د مختلفو بيمارو علامات، احوال او علاجونه ليکلے شوي دي د غه شان په پښتو ژبه کښې هم ډېر ښهٔ ښهٔ کتابونه په علم طب باندې ليکلے شوي څښې چاپ دي او څښې اوس هم قلمي پراتهٔ دي - چې په هغې کښې د ستر ننګيال شاعر، عالم او حکيم خوشحال بابا طب نامه يا صحت البدن اوچت مقام لري - او دا کتاب په پښتو کښې د طب ړو مبنے کتاب ګڼلے شي - په دې کښې د بدن د مختلفو بيمارو د پاره داروګان تجويز شوي دي لکه د مثال په توګه د طب نامه د خوشحال خان خټک مرتبه محمد تقويم الحق کاکاخيل مطبوعه خوشحال ريسرچ سيل پښتو اکېډمي پېښور يونيورسټي کال ۱۹۸۵ء په صفحه ۱۷ باندې "دارو د نيم سر" عنوان لاندې ليکي -

کهٔ په سر دے شقيقه شي ـ
پر د سترګو عقيقه شي
حنا واخله ښه ئې آس کا
ته ئې پوړ په سرپاس کا
ستا صحت به ووشي کوره
ته ئې پورې کړه اے دوره

د غه شان د محمد صديق طب نامه هم شته چې په قلمي شکل کښې دَ

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ستر پوهاند صاحبزاده حمیدالله پښین په کتابخانه کښې نوندي ده او
ذکر یې په خپل مقالاتي کتاب د کوک کښلي چاپ پښتو ادبي بورډ کوټه
۱۹۹۷ء په صفحه ۹۳ کړے دے - دا نسخه په ۱۲۰۸ھ کښې لیکلے شوې ده -
او بله قلمي نسخه د خوږ ژبي شاعر - لیکوال محترم رومان ساغر
د کوهاټ سره په کتابخانه کښې موجود ده په دې منظومه طب نامه
کښې د بیمارو حالات او بیا علاج ښودلے شوے دے لکه د رومان
ساغر یو مقاله " صدیق څوک وو " چې په میاشتېزه مجله اباسین
پېښور اکتوبر ۱۹۹۰ء کښې چاپ شوې په صفحه ۱۳ دد غه طب نامې
د شروع کېږ و نه یو شعر لیکلے چې دلته یې راخلم -

د حاجي عبد الله زویه

اے صدیقه ! تحقیق بویه

اول رنج ودارو زده کړه

د غه پسه ادویه کړه

هم د غسې یوه بله منظومه طب نامه د مِعزّالدّین خټک دَ
دلیل العیل په نوم په تېرهېر شاعران کښې د اروا ښاد عبدالحلیم اثر
افغاني چاپ د پښتو اکېډمي پېښور یونیورسټۍ اپریل ۱۹۶۳ء په
صفحه ۵۲ باندې دا یې معرفي کړې ده -

" معزالدین خټک یو بل کتاب په علم طب کښې د وړکوټي بحر
په مثنوي کښې لیکلے دے - د دې کتاب "دلیل العلیل" نوم
دے چې په ۱۱۷۷ھ کښې یې تالیف کړے دے دا کتاب ټول
۲۱۶ مخونه لري چې په ۱۲۹۹ھ کښې قلمي شوے دے او دَ

د پښتو کتابونو پرلیکه نړی : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

خټکو د علاقې د موضع تنګار و د میاں بازګل ولد خرّم شاه
فقیرخېل په ذریعه پښتو اکېډمۍ پېښور ته را رسېدلے دے"
یو بل منظوم طبي کتاب "شافع الامراض" په دري میاشتینه مجله پښتو
سنګران مولانا عبد القادر اکتوبر، نومبر، دسمبر ۱۹۵۹ء چاپ د پښتو اکېډمۍ
پېښور یونیورسټۍ کښې په صفحه ۱۲۲ زمونږ "قلمي نسخې" د مراد
شنواري مقاله کښې معرفي کړے شوے - دا کتاب د ریاست سوات
د توتالۍ کلي ملا بازګل د عربۍ او فارسۍ ژبې د طبي کتابونو نه
په پښتو کښې منظوم ترجمه کړے دے - په دې کتاب کښې مختلف
بابونه دي په هر باب کښې د رنځ علامات او دهغې د پاره نسخې ښودلے
شوي دي یوه نمونه ئې دا رنګه ده -

باب در بیان زیړی

زیړے دے په دو رنګ
بیان کړم زهٔ له فرهنګ
یو زیړ دے بل دے تور
تا ته وایم زما رور
خو دي دي دا صاحب د رنځ
ترې به شي صاحب د ګنج
کهٔ او بهٔ خوري دهند وانې
د پښې تا د اوږې
دا قاش ده د خورما دا شارې
چې په خوراک ئې ښوک دا ورې

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې پرګان د چا اسود وي
کهٔ ئې جهاړ تر بې سود وي

دغه شان ګران او محترم سر محقق زلمي هیواد مل په خپل کتاب "د پښتو نثر اتهٔ سوه کاله" کښې هم د مختلفو طبي کتابونو منظوم او منثور ذکر د "زاړهٔ علوم او حکمتونه" باب لاندې په صفحه ۹۹ کړے دے.

زما دد ې دومره بحث نه مقصد او مطلب دا متعین کول دو - چې په علم طبابت په پښتو ژبه کښې ډېر ښهٔ ښهٔ کتابونه لیکلے شوي دي چې په هغې کښې د بیمارو علامات، حالات او دارو ګان ښودلے شوي دي خو زهٔ چې کوم کتاب دلته معرفي کوم هغه یو نایاب قلمي کتاب دے چې په پښتو کښې روښنے منظوم طبي لغت یا طبي فرهنګ دے چې په انګرېزي کښې ورته میډیکل ډکشنري هم وئیلے شي تر اوسه زما د نظره په پښتو کښې منظوم طبي لغت نهٔ دے تېر شوے او نهٔ مې چرته ذکر - په دې وجه زهٔ دا په پښتو کښې روښنے منظوم طبي لغت ګڼم او دلته ئې لوستونکو سره معرفي کوم دا کتاب ماته اوس اوس د میاں فردوس شاه فقیرخېل مرتب کونکے شجرهٔ نسب فقیرخېل او مناقب فقیرجمیل بېګ له اړخه را پېښ زو شوے دے او زما په کتابخانه کښې خوندي دے دا قلمي نسخه د "مفردات افغاني" په نوم میاں تجمل شاه فقیرخېل تصنیف کړې ده. دد ې نه مخکښې چې په د ې لغت بحث اوکړو ښهٔ به دا وي چې دد ې د لیکونکي میاں تجمل شاه فقیرخېل پېژندنه وړاندې کړم او موږ ته به دوه قسمه معلومات په لاس راشي یو به د نوم ورکي شاعر میاں تجمل شاه فقیرخېل متعلق معلومات او بل دد غه طبي

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

لغت معلومات او دا دوارہ قسمه معلومات به د پښتو ادب د پاره ګټور ثابت شي او پښتو ادب کښې به په دې انکشافي توګه معلومات لوستونکو ته وړاندې شي او د محققینو په کار به هم راشي - میاں تجمل شاه فقیرخیل د صاحب دیوان شاعر - عالم - مبلغ - یکو ال میاں حمدالله فقیرخیل زوے دے او د میاں حمدالله فقیرخیل دیوان په اګست ۱۹۹۷ء کښې د راقم د مقدمې سره مدون شوے دے - د خوشحال بابا رح د سکه ورور فقیرجمیل بیګ رح په اولاد کښې دے - د میاں تجمل شاه فقیرخیل شجرهٔ نسب د کتاب شجرهٔ نسب فقیرخیل، مرتب د میاں فردوس شاه فقیرخیل ستمبر ۱۹۹۱ء صفحه ۷۵ مطابق دا رنګه ده -

میاں تجمل شاه ابن میاں حمدالله ابن میاں
کمال الدین ابن شهید الدین ابن شیخ فریدګل
ابن فقیرمحمد صدیق ابن جمیل خان یا جمال خان
(فقیر صاحب) ابن شهباز خان ابن یحیی خان
ابن اکوړه خان ابن درویش محمد -

د میاں تجمل شاه درې زامن وو چې د هغوي نومونه دا دي دي -

محمد اسرائیل شاه، محمد یوسف شاه - محمد ایوب شاه -

په دې کښې محمد اسرائیل شاه چې په خان میاں مشهور و هم ډیر ښهٔ شاعر او عالم و. میاں تجمل شاه فقیرخیل په سره چینه (دیار حسین) کښې سکونت لرلو او اوس ئې هم نمسي یعنې د میاں اسرائیل شاه - محمد یوسف شاه - محمد ایوب شاه زامن په سره چینه او یعقوبي کښې د سوکالۍ ژوند تیروي - میاں تجمل شاه فقیرخیل ډیر لوئے عالم - شاعر -

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

حکیم ؤ د دوي د زیږېدنې نېټه معلومه نۀ ده خو د پلار مولوي میاں حمدالله فقیرخېل زمانه یې ۱۲۰۰ھ کم او زیات ده نو دا سې معلومېږي چې په دغه هجري کښې به دوي زیږېدلے وي - دا دې نه معلومه شوه چې میاں تجمّل شاه فقیرخېل د دولسمې او دیارلسمې هجري منظومانه ژوند تېرولو د خپل سکونت او ځائے ځاېګي متعلق په خپلے تصنیف طبي لغت " مفردات افغاني " کښې دا سې لیکي -

په سره چینه کښې رودۀ
دے زما سکونت ګسوره

او د کتاب د لیکلو نېټه هم ښائي چې مونږ ترې په اسانه د دوي زمانه تاکلے شو دوي د کتاب د لیکلو نېټه دا سې لیکي

سن د هجر چې یاد بېږي
دیارلس سوه حسابېږي
څلور نور د پاسه دینه (۱۳۰۴ھ)
پس لږ اوس بس دینه

دا دې نه معلومه شوه چې دوي تر ۱۳۰۴ھ پورې ژوند تېرولو دغه شان د خپل خاندان متعلق هم وائي -

زۀ په اصل فقیرخېل یم
ماهیت کښې زۀ خانخیل یم

د خپل نیکۀ فقیرجمیل بېګ رح چې د خوشحال بابا سکه ورور وو د پېر لوئے ولی الله قطب الاقطاب شاعر عالم ؤ په فقیر بابا ئے شهرت لرلو سکه د خوشحال بابا یې د خاقه او سرداری ژوند تېرو لو خو لوئے خدا ئے

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ئې زړهٔ بدل کړو سرداري - خاني ئې په نه کړه او د طريقت لارئې خپله کړه متعلق وائي -

جد زما فقير بابا دے
د وليانو مقتدا دے
يا اول کښې دے سردار وو
د خټکو شهريار وو
دے د کل خټک سردار وو
يو منصف عادل روېدار وو

دا نوو د ميان تجمل شاه فقيرخېل پېژندنه . وس را ځو هغه قلمي اثر طرف ته کوم چې په مفردات افغاني نوم باندې ميان صيب په پښتو کښې منظوم طبي لغت تصنيف کړے هسې خو په پښتو ژبه کښې په نثر کښې طبي فرهنګ يکلے شوے چې ذکر ئې ګران او محترم سر محقق زلمي هيوادمل په خپل کتاب " د پښتو نثر اته سوه کاله " چاپ ملت پرنټنګ پريس لاهور کال ۱۹۹۶ء په صفحه ۳۵۹ د طبي فرهنګ "عنوان لاندې دا رنګه ذکر کړے دے -

د پېښور د پښتو اکيډمۍ په خطي کتابونو کښې په ۷۷ نومره يو پښتو طبي کتاب محفوظ دے چې ټول مخونه ۳۲۲ يا ۳۲۱ دي کتاب د مرقود کاتب په خط ۱۳۰۶ ق کښې کښل شوے -

معلومه شوه چې په پښتو نثر کښې طبي لغت موجود دے نو تر اوسه په نظم کښې چا هم طبي لغت نهٔ دے ليکلے او دا ويار ميان تجمل شاه فقيرخېل ته حاصل دے چې په پښتو کښې ئې منظوم طبي لغت د مفردات

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

افغاني په نوم رو ښنه حیثیت لري په دې قلمي نسخه کښې د جړو بوټو، مېوو، سبزو، ځناورو مرغانو، معدنیاتو، ګیاګانو نومونه په الفبائي ترتیب کښې راغلي دي کوم چې زمونږ د مختلفو بیمارو د پاره د شفا باعث جوړیږي په دې لغت کښې د دغه توکو څیزونو معنې او تشریح په نظم کښې د پښتو ژبې کښې ليکلې شوې دي چې د مفتوئي د شاعرۍ معیار ترې معلومیدے شي - هسې خو لغت، فرهنګ یا ډکشنرۍ وائي هم دې ته چې د هر څیز معنیٰ په تفصیل سره لیک وي خو میاں تجمّل شاه فقیرخېل د طبي اصطلاحاتو - معنو او تشریح سره سره یو ډیر اهم کار دا هم کړے دے چې پوره خواص ئې هم ورسره لیکلي چې نه صرف طبي لغت دے بلکه خواص الادویه (میټیریا میډیکا) ورته هم ویلے شي دې کتاب شروع د رب یسر و تمم بالخیر - یا فتاح - الشعراء تلا میذ الرحمٰن نه پس بسم الله الرحمٰن الرحیم وَ مَا توفیقي الا بالله علیه توکلت و الیه انیب نه پس د کتاب نوم داسې لیکلے -

مفردات افغاني از تصنیف میاں تجمّل شاه فقیرخېل او بیا د لوئے خدائے حمد پاک نه د کتاب شروع کوي چې یو څو شعره لیکم

حمد شکر هم سپاس
د خپل خدائے وایم بې قیاس
چې لائق ئې د عرفان کړم
د خپل ذات ئې ثنا خوان کړم
حمد ثنا د پاک احد
ازلي دے هم ابد

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

په حمد پاک پسې د نعت شریف نه پس دکتاب دلیکلو سبب ښائي چې عنوان ئې دا رنګه دے -

دربیان تصنیف کتاب هذا

او بیا داسې لیکي -

اوس سبب د دې کتاب ... د تصنیف وایم احباب
ما چې نور علمونه دوره ... تر خپل وس حاصل کړل کوره
پخپل ځائے بانډې مقام شوم ... له سفره په آرام شوم
خاص په کورکښې زمونږ یاره ... یو رنځور شه سخت بیماره
دا رنځور وه له زمانو ... چې بیمار وو سخت یارانو
زمونږ سترګې پر محکم وو ... د رنځور دا سره غم وو
مونږ طبیب ته نبض دوره ... د دې نه شو خوي ګوره
هر طبیب چې به راتنه ... چې له نبض علاج شنه
علامات به مونږ وښېل ... هر حکیم به اوریدل
نا لیدلے به علاج ... دي کاوه پخپل رواج
رنځ به لا په زیاتېدل شو ... په علاج به یو په سل شو
په شلمه ورځ صحت ... ورکړو رب په خپل قدرت
پس له دې نه علم طب ... ما په ځان کړ ځود واجب
زمونږ ځائے کښې یو حکیم وو ... ډېر حاذق په خوي حلیم وو
ماله ده کتاب میزان ... کړو شروع داوره بیان

میزان ده څخه ما خلاص کړو
رشتیا دا چې مونږ کوز پاس کړو

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې کوم ځاے به پاتې شنه،
ما به ځان ځنه بیل نشکوونه
چې میزان خلاصېدو رور ه
دپس لغات جمع شو کوره
ماوے پاتې کران لغات شو
زده کول ئې ضروريات شو
يوسف زي کښې حکيمان وو
مشهور چې څوک عيان وو
ماله هر يو نه پرسان کړو
دوي په هر يو دا بيان کړو
دا لغات مشهور کران دي
عربي - فارسي - يونان دي
دا پوهېږده په ورانړي څه ته
زياتې رسېږي مه کوه ته
زړه زما شو دېر پرېشانه
گوزېدم به سوگندانه
حکيم نهٔ وه په دا شانے
چې کامل وي طب کښې جانے

نيت مې اوکړو د سفر
لاړم ښهر ته مبرابس

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

حکیمان په کښې بسیار وو — هر بازار کښې صد هزار وو
مګر کوم چې پوهند وو — ماهیت کښې رسنده وو
د هغو ملاقات ګران وو — مخلوقات ورته چندان وو
مګر زهٔ ورته دېره شوم — پاک الله ته په اسره شوم
خدای زما نصیب بهتر کړو — ترې شروع مې طب اکبر کړو
ورځ په ورځ مې بخت بلند شو — هر مشکل را ته سرګند شو
علم طب را ته حاصل شو — طبابت زما کامل شو
را مات ما ته مخلوقات شو — زوک مې خور په هر تماشو
ساتلانو را ته سوال — شل کاوه په دا منوال
یو لغات کهٔ شي تیار — د هر چا به شي پکار
نیت مې اوکړو خدای دې یار — یو لغت تصنیف کړم یاره
په پښتو ژبه اسان — چې هر څوک شي پرې پوهان

چې هر څوک ترې بهره مند شي
په کامل مقصود خورسند شي
ما دې هم په دُعا یاد کړي
یاده دي کهٔ څوک ښهٔ کاندې
بس کړه میان تجمل شاه تهٔ
خپل مقصود کړه زر انشاه ته
طالبان درته حیران دي
دې کتاب پسې ګریان دي

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

حکیمان کهٔ بیماران دي
دے تصنیف ته په ارمان دي
شپه او ورځ کړي دا کلام
افسوس زر شي لغات تام

دا وو د لغت د لیکلو سبب چي میاں تجمل شاه فقیرخیل لیکلے او هغه تول حال یې پکښي لیکلے دکوم په وجه چي دې طبي لغت لیکلو ته تیار شو - دا طبي لغت تول ۲۷۲ مخونه لري په خړ کاغذ په تور سیاهۍ لیک دے. هر صفحه ۲۱ کرښي لري خط يې واضحه نستعلیق دے تقطیع يې ۱۰.۵ سانتي میتر × ۷.۵ سانتي میتر د جړو بوټو معدنیاتو حیواناتو او ماکولاتو نومونه په الفبائي طریقي سره لیک دي هر نوم په تورې سیاهۍ سره په غټو تکو کښي لیک دے او سره کرښه يې ترې په څلور شکل کښي تاؤ کړي دا کتاب په اتویشت (۲۸) بابونو کښي تقسیم کړے شوے دے. د رومبني باب شروع دا سي کوي -

باب اول در بیان ادویه که حرف اول انها البقاست

فصل الالف مع الالف رو مبنے معني او خواص د آ ابارزده دویم د آ ابنوس - دریم د آ امیس څلورم د آ ابیل په دې ترتیب سره یې دلته به دې یو دوه مثالونه او لیکو چي د دې کتاب په صفحه وباندې لیک دي -

۱- آ ابارزده !

آ ابارزده کسره دلبره   عربي ده لب شکره

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

یونانۍ کښې زما رورره ... امو لیقون بلې ته کوره
په رومي کښې هم دا نوم دے ... حکیمانو ته معلوم دے
په زبان د هندوستان ... نوم ئې بنګ دي بنهٔ عیان
په پښتو کښې چې مرقوم دي ... سوي مس هم د دنوم دي
دا هم سترګوله پکار دي ... بنهٔ دارو د هر بیمار دي
په دویمه درجه کښې ... سرد هم خشک دي امزجه کښې

۲- آ ابنوس :

آ ابنوس لغت اے که ... دا شه زده کړه نیک نفسه
په رومي کښې امیکنس دي ... سیفا فیطوس یوناني بس دي
په فارسۍ هندي کښې یاره ... پښتو هم ورسره شماره
ددهٔ نوم ابنوس مشهور دے ... تویه وله یارۍ ګور دے
حار یابس دي زما روره ... په دویم درجه ګوره
شپږ ماسې قدر لرینه ... یادکړه تهٔ په نوي شیرینه

کهٔ په دې بره شعرونو غور اوکړے شي نو ددې نه د میا تجمل شاه فقیر خېل د علم او د حکمت اندازه په اسانه لګېدے شي چې دیو شیز معنئ ئې په عربۍ، فارسۍ- یونانۍ- رومۍ- هندۍ او پښتو کښې لیکلي. د غه شان په دې کتاب کښې ئې ډېر نایاب او عجیبه څیزونه یاد کړي- د کتاب په آخر کښې لیکي-

تمت المفردات افغانی

شکر شکر کتاب تام شو ... فکرمند زړهٔ مې ارام شو

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

زۀ د فکر په دریاب — شپه او ورځ وومه غرقاب
فکر لوئے عظیم دریاب وو — زړۀ زما غرق ناپاب وو
مرجونیا غونډې ګرزان — ما کوۀ تیارۀ کښې جان
جنګی نون زما خوراک وو — دې کتاب ته مې پیخاک وو
ناګاه لعل دُر الماس — ما پېدون کړل د پرې قیاس
په نامه د خداوند — و بخش کړل ما په حاجتمند
حاجتمند ورته اکش — طالبان دې د پر د بس
دې د طب په نیت روان شي — شروع او کړي حکمت خوان شي
چې لغت راشي ستومان شي — له استاذ نه په خفګان شي
یو لغت دده چې پر بن دي — شروع کړي کتاب کښن دي
بعضې لولي نۀ پوهېږي — عبس تېرول عمر کړېږي
دا لُغات دے دُر ګوهر — بلکه د پر دي ترې بهتر
په نامه د کردګار — دي قسمت په طلب ګار
حاجتمند چې نفع مند شي — مطلب بیا موي خرمند شي
پاک مولا ته دې فریاد کړي — ما دې د پر په دعا یاد کړي
تل دُعا دې راته کړینه — شاید خدائے ما وبخښینه
داله کړي خپل دیدار — د جنت بوستان دبهار
بس کړه میان تجمل شاه ته — فضل غواړه د الله ته

کۀ نازل فضل په ما شي
مس عمل به مې کیمیا شي

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

دکتاب د خاتمې نېټه په دې شعر سره ليکي .

سن د هجرې چې يادېږي

د يار لس سوه حسابېږي (۱۳۰۲ه)

شلور نور د پاسه ويښه

پس له دې د بس اوس وينه

د دې شعر نه معلومه شوه چې د اکتاب ميان تجمّل شاه فقيرخېل په ۱۳۰۲ه کښې ليکلے - دا وو په پښتو کښې رومبے منظوم طبي لغت او د دې د مصنّف ميان تجمّل شاه فقيرخېل متعلق خبرې هيله لرم چې د تحقيق تنږي به پرې خپله تنده ماته کړي

کتابونه

۱- فقيرخېل تجمّل شاه ميان - مفردات افغاني - طبي لغت منظوم پښتو قلمي نسخه در کتابخانه ميان وکيل شاه فقيرخېل ساولډهېر مردان

۲- طب نامه د خوشحال خان خټک مرتبه محمد تقويم الحق کاکاخېل خوشحال ريسرچ سيل پښتو اکېډمي پېښور يونيورسټي ۱۹۸۵ء

۳- افغاني اثرعبدالحليم - تېرهېر شاعران - پښتو اکېډمي پېښور يونيورسټي ۱۹۶۳ء -

۴- هيواد مل زلمي - د پښتو نثر اته سوه کاله - ملت پرنټرپريس لاهور ۱۹۹۶ء

۵- حميدالله صاحبزاده - د کوک کېنګي - پښتو ادبي بورډ کوټه ۱۹۹۶ء

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۶- فقیرخېل فردوس شاه میان شجره نسب فقیرخېل انجمن اتحاد فقیرخېل چشمي اکوړه خټک ستمبر ۱۹۹۱ ء

۷- د میان حمدالله فقیرخېل دیوان تدوین و مقدمه میان وکیل شاه فقیرخېل اگست ۱۹۹۷ ء

۸- مجله اباسین پېښور میاشتنۍ اکتوبر ۱۹۹۰ ء د پرېس انفارمېشن ډیپارټمنټ پېښور -

۹- مجله پښتو درې میاشتنۍ اکتوبر نومبر دسمبر ۱۹۵۹ ء پښتو اکېډیمي پېښور یونیورسټي -

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

خوشحال خان خټک او حکمت

کهٔ چرې مونږ په حکمت لفظ غور اوکړو نو دا د عربۍ ژبې یو داسې لفظ دے چې د عقل پوهې - دانشمندۍ - چل ترکیب د هر څیز د حقیقت معلومولو علم و فلسفې او د طب دپاره استعمالیږي او دا معنې او توقع چې په چاکښې موجود وي هغه په حکیم - دانشور - عالم - طبیب یادیږي. حالانکې په نن زمانه کښې مونږ اکثر طبیب ته حکیم وایو او د حکمت خاوند ئې گڼو چې داسې نهٔ ده - حکمت یو داسې لفظ دے چې د دې جولۍ ډیره ارته او پراخه ده لکه څنګه چې د معنو نه ظاهره ده دا لفظ د ډیرو علمونو احاطه کوي - چونکه دلته دا لفظ د موضوع په لحاظ د خوشحال بابا سره تړلے شوے دے او دا موضوع داسې موضوع ده چې په دې باندې په لږ وخت کښې مختصره مقاله لیکل او وئیل د دې موضوع د شان سره سمون نهٔ خوري - ولې چې خوشحال بابا یو داسې نابغه عصر هستي وه چې د هغوئې تول ژوند د حکمت او دانائۍ نه ډک وو - خوشحال بابا پخپله یو بشپړ انسائیکلوپیډیا وه او د دوئې

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ژوند هر اړخ یې ژوره مطالعه غواړي او دغه مطالعه بیا دې موضوع حق اداکوي که څه هم زړه ته پورته شي. وایم چې خوشحال بابا یو فنکار دی - یو شاعر دی، نور اخبره نیمګړې او بې وزنه ده که زه وایم چې خوشحال خان بابا مفکر دی مصلح دی. خود شناس، مردم شناس دی - سیاستدان دی - سردار دی د عمرانیاتو ماهر دی - پت پال دی ننګیال دی - جنګیال دی. سپه سالار دی د طب پوهان دی. د نباتاتو ماهر دی د فطرت او قدرتي اثارو مشاهده کوونکی دی. د نازکو احساساتو خاوند دی. شاعر دی - عالم دی د ښکاریاتو ماهر دی - پښتون نبض شناس دی سماجي او اصلاحي غړی دی. فلسفي دی صوفي دی سیاح دی - مؤرخ دی - محقیق دی - د هنرونو خاوند دی او د ډېرو علومو نه خبردار دی - او هر کله چې دا توجه لري نو بیا هغه حکیم دی - دانشور دی او د حکمتونو کان دی او دا وجه ده چې شاعر مشرق حضرت علامه محمد اقبال د دغه نابغه شخصیت نه ډېر متأثره ؤ او ځکه نو وائي -

ان حکیم ملّت افغانیان

ان طبیب علّت افغانیان

خوشحال بابا یو داسې هستي وه چې د پښتون قام په خوبو او علتونو باندې پوهه ؤ د حکمت چې هر څومره معنې دي دا ټولې په خوشحال بابا کښې موجود وې - خوشحال بابا که د کائناتو مطالعه کوی او که د فطرت د رنګینو ښکلا او ښائست مطالعه کوي

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

او هغه بیا د شعر په ژبه کښې پیدې نو هم ئې د عقل او پوهې په رڼا کښې په یو خاص ترکیب او طریقې سره پیش کوي ـ د غه حکمت دے او کله چې انسان ته د انسانیت معراج ورښائي ـ نو هغه هم د پر په حکمت سره د انسان د ذهن نازک تارونه په داسې انداز کښې او چیړي چې انسان د خپل حقیقت او د قدرت د اسرار و رموز نه خبردار کړي څکه خو وائي ـ

د خوشحال وشپل معقول دي
پرې به پوه شي چې عاقل وي

د خوشحال بابا ذات د ګڼو علمونو منبع وه او د اټول علمونه هغوئي مونږ ته په خپلو تصنیفاتو کښې پرېښودے دي که تش د هغوئي دیوان په ژور نظر او کتے شي نو هر شعر ئې د حکمت نه ډک دے او څکه خو وائي ـ

درست دیوان ئې لکه باغ د علم ګنج دے
پکښې هر رنګه ګلونه هر نهال

که د خوشحال بابا حکمت مونږ په معنیٰ د طب کښې اخلو نو د غه میدان ئې هم ګټلے او که په د غه اړخ غور او شي نو خوشحال بابا یو ستر حکیم طبیب معالج هم وُ هغوئي نه صرف د انسانانو د علم طب نه واقف وو بلکې د مرغانو طب ئې هم زده وُ او د بیمارو او دارو ګانو نه په ښه شان خبر وو او څکه خو د خپل حکمت باره کښې وائي ـ

د حکمت وا ښل به وا ئم مختص
په معنیٰ کښې قیمتي لکه ګوهر

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

کهٔ موږ د خوشحال بابا د شاعرۍ جاج اخلو نو داسې موضوع به نهٔ وي چې هغهٔ به د دوئ په شاعرۍ کښې نهٔ وي او ځکه خو پیر محمد کاکړ وائي۔

ع کهٔ څوک بحر مواج وائي ورته ښائي
په دیوان کښې ئې موندے شي هر شان شعر

او دغه شان یو پښتون شناس مستشرق میجر راورټي هم لیکي چې

"د مغرب د شاعرانو په شان د خوشحال بابا د پاره هیڅ یو مضمون هم غېر نهٔ دے"

د خان بابا شاعري ټوله د حکمت او دانائۍ نه ډکه ده او ځکه خو وائي۔

قصیدې لرم غرا له هر بابه
په حکمت په نصیحت کښې مالامال

او بل ځائے وائي۔

رباعي ده کهٔ قطعه کهٔ مثنوي ده
همګي واړه ګوهر دي دُرو لال

او بیا خو د خپل شاعرانه حکمت په دا ګه اظهار کوي۔

بند و بست د پښتو شعر ما پیدا کړو
کنه شعر د پښتو وو غېر سال
نهٔ ئې وزن نهٔ تقطیع نهٔ ئې عروض وو
دوه مصراع ئې د خفیف بحر دوه طال

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

دې نه معلومه شوه چې خان بابا د شاعرۍ په هر یو صنف باندې پوره پوره حکمت لرلو او دا د هغوئ د علم و حکمت کمال دے چې په شاعرۍ کښې تجنیس حسن تعلیل طباق الاضداد، ابهام، صنعت ترصیع، تنسیق الصفات، د فطرت شاعرۍ، تاریخ گوئ موندے شي او هر کله چې دا حکیم موږ ته د حکمت خزانې پرانیځي نو موږ ته د سیاست چل ښائي، د سردارۍ او حکومت کولو حکمت ښائي، د خودۍ درس راکوي، د ژوند تېرولو حکمت را ښائي، د ننگیالو او جنگیالو د غیرت او پت د عظمت او عزیمت د حکمتونو پټ رازونه را ښکاره کوي د خیر ښېگړې د صلح او امن د صبر او شکر د گفتار او کردار درس راکوي. عرض دا چې دا سې هیڅ یو هنر نشته چې د ے افاقي او اجتماعي شخصیت د حکمت په کسوټه وهلي نه وي او موږ ته ئې په گوته کړې نه وي دا حکیم موږ ته د سیاست او رموز مملکت، سردارۍ او حکومت چلولو د پاره د کامیابه حکمت په دا طریقه را ښائي.

- ورکول تورې وهل دا دواړه بویه
  چې پرې کار د سردارۍ شي انصرام
  یا شکیه د یوه خدا ے ده یاد تورې
  په جرگو مرکو نهٔ شي کار تمام
  کهٔ سردار د خلقو زړ لري هسې
  بندوبست د عالم نهٔ شي بې ضمصام

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

او دغه شان د سردارۍ د پاره دولت هم وسیله کښي او وائي -

چي زر لري په کور کښي
هاله شي ښه سرداري

او بیا د کامیابۍ سردارۍ اُصول هم را ښائي :-

یا سردار لره خپل عقل
یا وزیر صاحب تدبیر
که هر څو ئې عقل ډېر وي
بیا هم یو په ښهٔ وزیر
که نهٔ دا وي نهٔ هغه وي
په ژوندون ئې بویه وېر

که هر څوک حکومت کول غواړي نو هغه خلقو ته د کامیابۍ او کامرانۍ راز ورښائي او په دي حکمت ئې پوهه وي چي په کوم باد شاه کښي عدل و انصاف نهٔ وي نو هغه به ناکامه وي - لکه وائي -

ملوک چي عدل، عقل کرم لري
اندوه ئې کم وي له چاڅهٔ غم لري
چي دا ئې نهٔ وي د ځان غلیم دے
ځان پخپله عالم ته کرم لري

دا څوئې وه د سردارۍ او حکومت کولو د پاره د حکمت رازونه د غه شان دا نبض شناس حکیم د هوښیارسړي نښانې هم په داګه کوي -

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

هوښيار به هيڅ چېرې بې ځايه کار نهٔ کا
هم به بې وخته د خولې ګفتار نهٔ کا
په خوله په لاس به هيڅوک آزار نهٔ کا
چې بد کړه اردے هغه به يار نهٔ کا

د غه شان د کم عقل او احمق سړي خويونه په تفصيل سره په ديوان کښې د حکمت په سلسله شوي - او کهٔ غواړې چې په پردو زړونو دې حکومت اوکړم او هغه دې خپل کړم نو د حکمت دا نسخه ئې د ځان سره غوټه کړه -

د هر چا سره نرمي ملائمت کړه
کند وي چې په دا خپل کړې د چا زړونه

حکيم الملت خان بابا خوشحال خان خټک يو دا سې قيمتي ګوهر را ښائي او وائي کهٔ چرې چا هم دا حکمت خپل کړو نو د کامياب ژوند تېرولو تجربې به شي هغه دا رنګه ده -

د هر چا سره د ښو سلوک با ئداد ے
په بدي کښې څهٔ فائده کوم سود و نه
هغه کار چې په نرمۍ تر سره کېږي
څهٔ حاجت چې رسا او شي تر جنګونه
کهٔ ئې غله د خپل ځان په بدي نهٔ ئې
د مارونو په غار مهٔ منډه لاسونه
په خپلو انو باندې هومره خشم مکړه
چې پردي درځني تښتي په مکونه

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې دې قول د چا اوکړو نورې مکړه
تل په عهد قول ټینګ وې بڼه ميړونه
په رشتیا که په دروغ وې سوګند مه خوره
منافق دے چې ډیر ډیر خوري سوګندونه
د حرص ستړګې مړې په قناعت کړه
چې په کور کښې دې زنبار شي نعمتونه
هر چې شرع فرمائي په هغه کار کړه
مه عمل کوه په رسم په دودو سنه
درته وایم چې په کوم توکي به روښني
چې د هرچا سره نکړې خوابونه
همېشه روسه څو له پټه لکه ناوې
چې ضرور شي هاله اوکړه دوحرفونه

دلته به د اختصار په توګه د خان بابا د حکمت دو ښاکانونه څه برخه بیان کړو -

ژبه

په بده ژبه ځان ځي جهان ځي
ایمان هم ځي واوره طالبه

بل ځائے وائي -

ژبه په تن کښې څه عجائبه ده
صحت هم ژبه ده ژبه هم تبه ده

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې ښځه مې څېر کړو ښځه پرې خبر شوم
جنت هم ژبه ده دوزخ هم ژبه ده

خېر ښېګړه

وکړې دا ړه کارونه خپل کا
مردان هغه دي چې کار د بل کا
څوک چې آرام ګټي د نیکو نام ګټي
د څو ورځو ژړونو دا روبه تل کا

سخاوت

که ګنجونه د قارون در ته انبار شي
په هر لور چې غورځوه په سخاوت

پت

سر دې درومي مال دې درومي پت دې نه ځي
د سړي د چارې ګل څوچې په پت دي

قناعت

د جهان په خزانو به دې خندا شي
که تواڼګې په خزانو د قناعت شې

رشتیا وېل

رشتیا کړه د هیچانه مه ویرېږه
رشتیا سړے له هره بلا خلاص کا

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

گفتار و کردار

سړے که ښه د ے په ښه گفتار ښه دے
گفتار که ښه دے په ښه کردار ښه دے

صبر و شکر

دانائے مه کښه - چې صبر نه لري
چې صبر نه لري، حکمت به څه لري

خودي

(۱) که ته چې په منت موے وائے مه خله
که د چا په باغ کښې بوټے د کیمیا وي
(۲) په منت سره حلوه مه خوره خوشحاله
تر حلوې نه لا بهتر دے وچ کنډک
(۳) د منت دارو که مرهم پکار هې نه دي
که علاج لره مې راشي مسیحا هم

ننګ و غیرت

په جهان د ننګیالو دي دا دوه کاره
یا به اوخوری کسکرے یا به کامران شي

دغه شان که د پښتو یک دوه وُنو په منفرد انداز کښې
ې د زنځیرې په نوم ایجاد کړې که د فراق سند رې ئې وېلې
نو هغه ئې هم د حکمت او دانش په رڼا کښې وېلې د فراق

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

نامه نه يې سرکنده ده - که دډين علم يې د مختلفو مسئلو په صورت کښې رابښودلې نو فضل‌نامه يې د کتوده که غواړې چې د غيرت او عزت پټکې دې په سر کړم نو د مختلفو هنرونو او ښو خصلتونو زده کړه اوکړه نو بيا به هغه خلقو کښې شمار شې -

ـه چې دستار تړي هـزار دي
د دستار سړي په شمـار دي

ددې زدکړې د پاره دستارنامه د حکمت او علم و دانش لوئ شاهکار دے که غواړې چې د بازونو ښکار - د بازونو ساتلو - څورا کونو - بيمارو او علاجونو نه خبر شم او ته يوا څې دا حکمت حاصل کړم ښکې د بازغونډ پې څويونه زده کړم او ځان کښې پيدا کړم -

ـه چې وهل څوړل - څورول کانو ځه نه مے باز شاهين دے
چې يې سوړي لره يوسي يا مېږے دے يا فـاره

بازنامه يې د حکمت ډکه خزانه ده - د حکمت نه ډک کتابونه به يې کوم کوم يادوم سواتنامه يې ياده کړم که بياض يې يادکړم - هدايه يې ياده کړم که آئينه يې ياده کړم دا حکيم که يو طرف د انسان د سوکالۍ او خوشحالۍ ژوند تېرولو حکمتونه په ګوته کوي نو بل طرف ته ددې هر څه حاصلولو د پاره انسان په صحت روغ جوړ - طاقتور او خوشحاله ليدل هم غواړي نو دغه غم يې په سر هم اخستے په هر بوټي کښې يې صحت ګورې او حکمت نه ډکه طب‌نامه ليکي په دغه طب‌نامه کښې د

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ

ګانو
بنیادم د بیمارو علاج د جړو بوټو دارو ګان او د نورو ناروغتیا
نه د بچ کېدو طور طریقې ښائي او د لته ځان هغه طبیب معالج
ثابته وي کوم چې موږ په مروجه لهجه کښې حکیم بولو- او دا
حکیم د حکمت پټ رازونه د نظم په ورو کې بحر کښې د طب نامې
زیب و زینت جوړه وي او د هر څه مخکښې بنیادم ته د وجود
د صحت سره د عقل و صحت وده هم لازم ګڼي ځکه نو وائي

یو صحت بل عقل غواړه
ته په دا کښې خوبي غواړه
که دا دواړه ته که نه وي
نور هر خوبي لاړه

د غه شان د مخې نه پس بنیادم ته د ښه صحت راز ښائي-
چې که چرې دا راز مو خپل کړو نو بیا به په اسانه د بیمارونه
بچ شي او وائي -

اعتدال په دا څلور خویه اعتدال وي
کم وېل کا - کم د چا سره کښېنوونے
کم ملاستے کا- کم خوراک کا کمه مینه
په دا شان چې په عالم کښې دې ژوندون
د دې نه پس د خوراک څښاک باره کښې وائي -

ه

که اوبه دي - د باران یا د چینې دي
د کوهي اوبه ضرر دي د بشر

(c) ketabton.com: The Digital Library

بنې سړې خوړې او به د سړې ځان دي
و لې تود طعام - سړې او به ضرر
چې تودې او به څوک څښي عمر و وهلي
پرې نقصان د اشتها شي رنګ اصفر

او بل ځائې کښې د حکمت خبره کوي او وائي که قوت او طاقت زیات ول غواړې نو دا څیزونه استعمال کړه -

که قوت زیاتوې تل خوره شوده پېره
چې تر دا نشته دارو نیشته معتبر
که ې موږې او ړې ژې ګبینه خوره
خو په سود ې خبر مسکره ځل پسر

او د غه شان ډېرې د حکمت خبرې ې په طب نامه کښې د "صحت خبرې" په عنوان سره لیکلې چې که ... عمل پرې او شي نو بنیادم د ډېرو بیمارونه په امان کېدے شي په طب نامه کښې د سر درد بیمارۍ - د نیم سر درد د سترګو بیمارۍ د فالج بیمارۍ - د یرقان بیمارې - د ګېډې بیمارې د غاښونو بیمارې - د نس خوږې بیمارې - د بواسیرو بیمارې - د ناسور بیمارې او د بنځو او د سړو نورې پټې او ښکاره بیمارۍ بنودلے شوې او د هغې نښانې په ګوته شوې دي - پس د هغې نه ې د جړو بوټو داروګان چې په آسانه ملاوېدے شي خوشحال بابا موږ ته ښودلي او ورسره ورسره ې دا هم راښودلي چې د هغه طبیب نه علاج مه کړه چې دا خوبۍ او خاصیتونه نه

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

لري لکه وايي -

(۱) د هغې طبيب طلب کوه خوشحاله
چې د مخ په تجلّی کښې يې صفا وي

(۲) د هغې طبيب نوم څه اخلې خوشحاله
چې بيمار ورسره راشي بيا بيمار ځي

(۳) د طبيب دارو هله خوره چې حاذق وي
د ناقص طبيب دارو لري خطر

او چې ددې خوبو مالک حکيم او طبيب نه وي نو هغه په حکمت چرې هم نه پوهيږي او څوک چې بيا د دغه حکيم نه علاج کوي نو خوشحال بابا د دغه سړي باره کښې وايي -

سپل هغه سړے احمق بللے بويه
چې په هر طبيب دارو کادرڅوړنو

هر څوک که موږ او ليکو او اووايو نو په خوشحال خان خټک او حکمت ليکل او ويل ډير مشکل کار دے بلکې دا ډير وسيع او ژور تحقيق موضوع ده ځکه چې هم د خان بابا غوندې حکيم الملت او حکيم الحکماء باندې ليکل او نوستل د چا د وس خبره نه ده ولې چې -

د خوشحال خبرې دُر دي
چې يې کښلې په قرطاس

واقعي چې د خوشحال بابا هره خبره هر شعر د حکمت ملغلره ده او څنګه چې خوشحال بابا وايي -

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۵ دانا به پرې پوهېږي د ناپوهو کار پرې نيشته
دا ګرچې په بيان خوشحال خټک وئيلي

کتابونه

۱- کليات خوشحال خان خټک سره د مقدمې د اروا ښاد دوست محمد کامل ۱۹۵۲ء اداره اشاعت سرحد پېښور

۲- خوشحال خان خټک (اردو) مولف دوست محمد کامل ۱۹۵۱ء اداره اشاعت سرحد پېښور

۳- دستارنامه د خوشحال خان خټک ۱۹۹۱ء پښتو اکېډيمي پېښور يونيورسټي -

۴- بازنامه خوشحال خان خټک مرتبه همېش خليل ۱۹۸۵ء پښتو اکېډيمي پېښور -

۵- طب نامه خوشحال خان خټک مرتبه تقويم الحق کاکاخېل ۱۹۶۶ء چاپ کابل -

۶- طب نامه خوشحال خان خټک مرتبه تقويم الحق کاکاخېل ۱۹۸۵ء پښتو اکېډيمي پېښور

۷- خوشحال و اقبال (اردو) مؤلف مير عبدالصمد ۱۹۸۲ء عظيم پبلشنګ هاؤس پشاور

۸- توريالے پښتون ۱۹۷۱ء پښتو ټولنه کابل

۹- خوشحال نامه ۱۹۸۰ء آباسين آرټس کونسل پشاور

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۰- خوشحال خان خټک او دده ادبي مکتب دکتور عارف عثمان ۱۹۸۲ د کابل چاپ
۱۱- مجــله پښتو خوشحال خان خټک نمبر مارچ اپرېل مئ ۱۹۸۰ د پښتو اکېډیمي پېښور -

---

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

فقیر جمیل بیګ (جمال خان) رح
د شاعر په حیث

د پښتو ادب که په دواړخیزه کتنه او مطالعه اوکړے شي نو که نثر دے او که نظم د دې دواړو صنفونو او برخو سرخېنه کول پښتو ژبې ته خاص او لوړ مقام ورکول او دا په نورو ژبو کښې ممتاز کول ترديږچې د پښتو ژبې یک دود په نوي انداز کښې ټیکل د دې هر څه فخر او وياړ يو داسې کورنۍ ته حاصل دے چې هغه کورنۍ ترنن پورې پښتو ېي اسرې نه کړه بلکه تر ننه يي پښتو سره پښتو وکړه او کوي هغه کورنۍ د لوې خان بابا خوشحال خان کورنۍ ده لکه چې وائي -

ما خوشحال چې په پښتو شعر بیان کړو
د پښتو ژبه به اوس په آب وتاب شي
او دغه شان بل ځائے کښې وائي -
همېشه به پر دې نادې وي د بلبلو
دا چې ساز کړه نن خوشحال په ویل باغ
او دغه وجه ده چې نن د پښتو نوم اخستو سره د لوستونکي او

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

یکونکي په ذهن کښې هم دغه یو نوم د لوې خان بابا خوشحال خان راځي - هغه ځکه چې لوی بابا خوشحال دا ډېره په اب و تاب کړې ده د خوشحال بابا کورنۍ کښې ډېر لوی لوی ستر عالمان، شاعران ادیبان تېر شوي دي او اوس هم شته د سرو سره سره ددې کورنۍ ښځې هم د دغه میدان کتلې دي لکه بي بي حلیمه - تاج بي بي وغېره د خوشحال بابا او د هغه د زامنو کتابونه ده پښتون په کور او کتابتون کښې پراته دي خو زه نن د خوشحال بابا د کورنۍ د یو داسې فرد متعلق لیکم چې هغه هم عالم دے - هم ادیب دے هم شاعر دے او هم ولي الله دے خو لا تر اوسه په ادبي دنیا کښې گمنام دے او ډېر ورته پام شوے نه دے البته په روحاني دنیا کښې لوړ مقام لري او د ډېرو کمو لیکوالو ته ئې د ادب سره د تعلق معلومات او خبر شته -

دغه لویه هستي د لوې خان بابا خوشحال خان نیکهٔ دوړ جمیل خان رح دے چې په ادب کښې جمال خان دے او په روحاني دنیا کښې د خواجه جمال الدین او فقیر بابا بانده یاد شوے او زیات شهرت په فقیر بابا لري او د تصوف دغه نوم ئې په دې ټولو نومونو غلبه موندلې ده هغه ځکه چې ددې دنیاوي جاه و جلال بادشاهۍ - نوابۍ ته لته ورکړه او د تصوف او سلوک منزلونه ئې د ډېرو ریاضتونو او جذب و حال د کیفیتونو تېرېدونه پس موندلي وو او ځکه خو د قطب الاقطاب او غوث الزمان په درجو فائز شوے وو او د اتک د حضرت جي بابا د شیخ یحیی رح) غونډی

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لویې پاڼې مریدان ئې په سلسله چشتیه کښې پیدا کړي دي دغه لوړ مقام دے چې خپل سکه رور خوشحال بابا ئې د فراق او غم په حالت کښې هم د فراقنامې په شعرونو کښې داسې ستائي -

چې مې دور په کښې طاعت کا
هغه غر دے خدائے جنت کا
خدائے دې غم ورځنې یوسي
خوښ خورم دے په کښې اوسي
چې د دور مې پرې مقام دے
په اغه غر دې ما سلام دے

دغه وجه ده چې د خوشحال بابا د اولاد سلسلې ته خان خېل وئیلے شي او د فقیر بابا جمال خان سلسلې ته فقیر خېل میان کان وئیلے شي دا قسم هم دوې نسبے دے جمیل میان د علم ظاهري او د علم خفي علمونه لرل او ئیکل - لوستل - د ښل به ئې په ډېر ښکلي انداز کښې کول ددې متعلق په مناقب فقیر جمیل بیګ د شمش الدین کاکاخېل چاپ له اړخه انجمن اتحاد فقیر خېل په سریزه د میان فردوس شاه فقیر خېل د چشمې اکوړه ختک په صفحه ۲۹ داسې لیکي

په مسجد کښې وو د شه
په شړي ناست وو مېښه
کتابونه ورته جمع
ده کتل په خاطر جمع

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

نهٔ صرف صوفي عالم، ولي الله وو بلکه په ادبي میدان کښې ئې د خپلې کوم نفر بیړغ جګ ساتلے دے او د ډېرخهٔ ئې په فارسي ژبه او پښتو ژبه کښې لیکلي او وئیلي دي په فارسۍ ژبه کښې ئې ډېر غټ غټ علمي کتابونه لیکلي دي چې په پښتو اکېډمي پېښور یونیورسټي کښې د قلمي نسخو په شکل کښې ځوندي دي چې نمونه ئې په دا رنګ دي -

۱- دل تذکرة الاولیاؤ (۲) نور محمدیه

دل تذکرة الاولیاء تقریبًا د پنځو سو صفحو درونډ کتاب دے او س اوس ئې پښتو اکېډمۍ پېښور یونیورسټي ترجمه چاپ کړې ده په دې کتاب کښې د لویو لویو اولیاء ذکر دے دغه شان ئې نور محمدیه نومې کتاب چې تقریبًا د څلور نیمو سوو صفحو غټ کتاب دے او په کښې ډېر عالمانه بحث په ۲۷ رشپږ ویشتو) بابونو کښې شوے دے او ددې نه د هغوئ د علم او پوهې اندازه لګېدے شي مېل درېم کتاب ئې د افغانستان په کابل ارشیف ملي کتابتون کښې د مناقب شیخ رحمکار په نوم فارسۍ کښې لیکلے چې اوس اوس ئې د اسد الله شعور په سریزه سره د افغانستان د علومو اکېډمي په فارسۍ کښې چاپ کړے په دې کتاب کښې ئې د خپل مرشد حالات لیکلي - دا هم یو غټ کتاب دے - ددې نه علاوه ئې نور ډېر کتابونه په مجمع البرکات نومي قلمي نسخه کښې یاد شوي دي خو تر اوسه په لاس چا ته نهٔ دي راغلي کېدے شي چې چا سره وي یا ضائع شوي وي د مجمع البرکات فارسي قلمي نسخه چې عکسي نقل ئې د راقم سره

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

دے په صفحه ۳۰۱ باندې دده کتابونو نومونه دا رنګه دي.

۱- شمس العارفین ۲- قدوة العارفین ۳- زبدة السالکین ۴- سراج العاشقین ۵- خلاصة الطالبین ۶- تحفة المقربین.

کېدے شي چې دا کتابونه په دغه وخت کښې د مجمع البرکات ۱۲۸۵ه د مولف مخکښې په دغه زمانه کښې تېر شوي دي او هغوئ ترې استفاده کړې وي د دغې د شاعر متعلق روښنې څېړنه د افغانستان ستر محققینو - عالمانو ادیبانو شاعرانو کړې ده چې په هغې کښې ستر محقق ارواښاد عبدالحی حبیبي - دکتور عارف عثمان - عبدالله بختاني خدمتګار زلمي هېوادمل غونډې ستر څېړندوال شامل دي غواړم چې د هغوي د څېړنو نه پرده اوچته کړم او دلته یې اووایم ولې چې بیا زما مقصد به واضحه نه شي.

په کتاب "پښتانه شعراء" دریم ټوک د پښتو ټولنې د تاریخ او ادبیاتو له څانګې کال ۱۳۴۲ ه ش کښې په صفحه ۹۰۳ باندې لیکي.

جمال خان د خوشحال خټک مشر زوی وو او لوی ولي او صوفي تېر شوے دے د پښتو شاعر هم وو دیوان لري.

په کتاب "خوشحال خان خټک او دده ادبي مکتب" د افغانستان د علومو اکېډمي چاپ د دکتور عارف عثمان په یک سوه کال ۱۳۶۱ ه ش او ۱۹۸۲ء صفحه ۱۸۲ باندې دکتور عارف عثمان د جمیل خان باره کښې لیکي.

د غه شاعر د خوشحال خان خټک کشر زوی دے او په پښتو کلاسیکو ادبیاتو کښې د ادیب - عالم او متصوف په حیث

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

یادېږي او د علاقه لرونکو د احترام وړ ګڼل کېدلې دې
دغه پوهه شاعر چې تر اوسه پورې يې ديوان نه
دې چاپ شوی د ځوانۍ په وخت د جميل بېګ په نامه
مشهور وو.

دغه شان ستر محقق عبدالله خدمتګار بختاني په خپل تاليف پښتانه
شعراء پنځم ټوک له اړخه د علومو اکېډمۍ افغانستان کال ۱۳۶۷ه
ش کښې په صفحه ۳ باندې ليکي.

فقير جميل بېګ د مستېر او جذبې په وخت کښې منظومې
توتې ويلې دي.

ددې وېنا نه پس يې د فقير بابا رجمال خان هغه منظومې توتې
ليکلې دي چې هغه به ددې مقالې په آخر کښې د هغې نه پس واټي.

په دې ډول شيخ جميل بېګ يا فقير جميل بېګ يو روحاني
شخصيت وو چې په نظم او نثر کښې يې ليکنې کړي دي.

ددې درنې هستۍ باره کښې ګوان ستر محقق زلمي هېوادمل په
خپل تاليف فرهنګ زبان و ادبيات پښتو (فارسي) د علومو
اکېډمي افغانستان له اړخه کښې په صفحه ۱۱۷ ليکي.

.جميل بېګ فرزند دوم شهباز خان خټک به فقير بابا شهرت داشت
.جميل بېګ مرد صوفي مشرب و فقير قائم الليل وصائم الدهر بود در
حلقه مريدان شيخ رحمکار شموليت داشت.
.جميل بېګ مناقب مرشدش را به زبان فارسي نوشت و به زبان
پشتو شعر سرود.

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ددې وېنا نه پس ئې د فقير بابا (رحيم خان) دوه درې شعرونه يکل چې د کلام په نمونه کښې به راشي په پښتو اکېډمۍ پېښور يونيورسټي کښې د زړو شاعرانو د کلامونو يو قلمي نسخه پرته ده چې په هغې کښې د دوي يو څو غزلې هم شته د غه غزلې د مونږ د سيمې د اکوړي ګړان محقيق پروفيسر محمد افضل رضا په خپل تاليف پټ ستوري چاپ له ارخه پښتو اکېډمي پېښور يونيورسټي کال ۱۹۸۲ء په صفحه ۲۵ - ۲۶ - ۲۷ سره ددې الفاظو محفوظ کړي دي

د جمال خان بابا په کلام کښې د متقدمينو شاعرانو د کلام ګنې خوبۍ شته فکر ئې ژور او الفاظ ئې خوږ دي.

د کلام نمونه :-

ددوي که غزل دے او که ټوټې هر لفظ ئې د موقع مناسبت سره په ډېر ښکلي انداز کښې په اسانه او روانه پښتو کښې ليکلي ټوټې ئې د بيلې بيلې واقعې سره وېلي دي که هغه واقعات په تفصيل سره ليکم نو بيا به دا ليکل ډېر طوالت اولري په دې وجه صرف لږ غوندې د واقعې تعارف به ليکم چې معلومه شي چې هغوي هم د شاعرۍ ګلستان په ډېرو ښکلو ښکلو رنګارنګ ګلونو سره تازه او معطر ساتلے دے او د خپلې کورنۍ روايات ئې ژوندي ساتلي او د غه شان زامنو ئې هم لکه صديق بابا ظفر بابا محمد ابراهيم بابا وغېره په دغه ميدان کښې د خپل تره زامنو اشرف خان، عبدالقادر خان، صدر خان سکندر خان سره ملګرتيا کړې ده.

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

اول به هغه غزلې چې په پټ ستوري تالیف پروفیسر محمد افضل رضا له اړخه د پښتو اکېډمي پېښور یونیورسټي کښې راغلي دلته نقل کړم چې هغه دا رنګه دي -

غزل

خپل خانه به دې ترڅهٔ حده همراه وي
یو ورځ به دې سفر شي په ویجاړ ې
مور پلار زامن نمسي د کورې څهٔ شو
خلقې کړې د اجل سورو لتاړې
ښائسته ښهٔ چوڼ ز لمي شوتورې خاورې
برې پرتې دي د لحد خاورې تودا ړې
جماعت ټخه تېرېږې مخ ترې پټ کړې
وجړې وته تهٔ یون کړې د حرا ړې
درسته ورځ لکه سپک ناست ئې په صحرا کښې
بل خندا په قهقهه کړې لکه خرنا ړې
یو ذره د لا اِلٰه ویره نهٔ شي
نهٔ پوهېږم چې را څیوت ئې که کما ړې
چې نیکي در ټخه نشته بد څو مهٔ کړه
را شه مهٔ تو که په څېله بزېره لا ړې

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د سپرلي څو يو نه يو در څخنه نيشته
وچ لاشدهٔ سره سپن چې سپېره اهاړې
سم له لاسه کار هم کوو ډېر مشکل دے
جمال خانه وقت دې دادے که ځان ژاړې

دویم غزل

خراب زړهٔ چې مې بیمار وو هغه نهٔ دے
چې مدام په انتظار وو هغه نهٔ دے
چې مې سترګې دیدار لور وتے نیولې
تش دیدن ئې په بار بار وو هغه نهٔ دے
چې به ستا په غم کښې شب و روز جلیا وم
بل په زړهٔ کښې مې انکار وو هغه نهٔ دے
چې بندي د ستا په زلفو په کمند ووم
پروت کوډن ته مې زنار وو هغه نهٔ دے
چې مې سرو مال تالا ستا په وصلت وو
چې په ما د فلک وار وو هغه نهٔ دے
نام و ننګ چې ستا په تور وو له ماتلي
چرې ماته چې ازار وو هغه نهٔ دے
ستا له غمه چې یو دم په قلندرنهٔ ووم
چې په سترګو کښې مې خار وو هغه نهٔ دے

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې مې ستا د حسن خیال چرې لیدلے
تازه ګل چې په شمشاد وو هغه نۀ دے
جمال ستا له مخه نور و ته سلام که
چې غلام او خدمتګار وو هغه نۀ دے

دریم غزل

و بېشتۀ سپین ستر کې تاریکې چینګې دا رې
تۀ لا ګوڅې خپل پردي په خبس نغا رې
خدا ے طاعت د پاره ورځ له تا سته غوارې
تۀ د کالو څرڅې نن له خدا یا غوارې
شوې په کوم عمل غره چې خوشحال ګرځې
سخې خو هم د موږ ې په زور کړا رې
ستا په سر باندې بې ترس جلات ولاړ دے
کوم زمان به دې سر پرېکړه په ولاړې

د دې غزلو باره کښې د ځینې محترمو لیکوالو دا خیال دے چې دا غزلې د جمیل بېګ نه دي او هغه وائي چې د جمیل بېګ نوم جمال خان نه وو دا چرته د سیکانو د وخت د شاعر کلام دے، دا صحي ده چې د فقیر بابا نوم جمیل خان وو خو هغه تر اوسه پورې په جمیل خان نۀ یادېږي

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

بلکه په خپل خاندان کښې په جمال خان شهرت لري لکه څنګه چې ما
مخکښې ليکلي چې په ادبي دنيا کښې ئې جمال يا جمال خان نوم ليکلو
او يادېدلو او په روحاني دنيا کښې نقيب بابا او خواجه جمال الدين په
نو مونو يادشوے دے او دغه شان ئې په خپلو غزلو کښې جمال خان
د تخلص په توګه استعمال کړے دے چونکه د دوي ديوان لا
تراوسه په لاس نهٔ دے راغلے نو ځکه دا خبره کېږي چې هر
کله چې د غه قلمي نسخه د زړو شاعرانو په ايکډمۍ کښې موجوده
او په ځغې کښې د عبدالقادر خان خټک چې د دوي ورارهٔ کېږي د
غزلو سره پېوست دا غزلې ليکلي شوي دي نو ددې نه معلومېږي
چې دا هم د دغه زماني شاعر دے او تر اوسه په دې نوم بل
شاعر نهٔ دے تعارف شوے ددې خبرې هم څهٔ ثبوت او شهادت
نهٔ دے پېدا شوے چې دا شاعر د سيکانو د دور شاعر دے دا
خبره هم په اټکل سره کېږي چې د سيکانو د دور شاعر دے
حالانکه د سيکانو دور څو وس وس تېر شوے او د جمال خان
بابا دور ډېر مخکښې دور دے بله خبره دا ده چې دا کلام صوفيانه
کلام دے او موږ دا په دې وېلے شو چې ځکه څوي به خاځنا
صوفيانه کلام ليکلے او وېلے وي هر کله چې د دغه نږدو شاعرانو
سره دا نوم را غلے نو دا واضحه ده چې دا هم جمال خان د خوشحال
بابا دور دے بل څوک نهٔ شي کېدے -

وس را ځو هغه منظومو ته چې دوي په بېلو
بېلو موقعو وئيلي هر کله چې د دوي مرشد حضرت شيخ رحمکار کاکا صاحب

د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

وفات شو نو فقیر جمیل بېګ (جمال خان) هغوی لحد ته کوز کړل او هغه وخت يې د ډېره غمه چغه کړه.

پـه بوی دې ټول عالم خوشبوي شو
اصیل چندنه په تاپو پوټل کـړدونه

د دې شعر په باره کښې په تذکره شیخ رحمکار د سیّد سباح الـدّین کاکاخېل اداره اشاعت العلوم جامع مسجد لائلپور (فیصل آباد) کښې هم د غه شان واقعه لیک ده.

د غه شان چې هر کله بهاکوخان د یوسفزو سردار او لوې ولی الله اخون څالاک باباؒ د خپل بنګو ځځه د دوماکا فردوسره جنګ وو نو پـه د غه وخت کښې اخون څالاک بابا د دوي په خدمت کښې د امـداد او تعاون حاصلولو د پاره حاضر شول نو فقیر بابا د مستۍ او جذب په حالت کښې ورته په دې منظومو الفاظ کښې اوو ئـیل -

پـه دې خوړ کښې سره او سپین انبار انبار دي
فقیر نهٔ اخلي او نهٔ يې څهٔ پکار دي
اخون څالاک څومره چې اخلي وادې خلي
کهٔ خواري نهٔ وي د ی د ے نهٔ وي

دا مشهوره واقعه یا کرامت چې قاضي میر احمد شاه رضواني پـه تحفة الاولیاء او پـه مناقب فقیر جمیل بېګ کښې شمش الـدّین کاکاخېل راخستې ده وائي چې د غه وخت د خوړ کانړي د فقیر باباؒ

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

په کرامت سره سرهٔ او سپین شو د فقیر بابا د عبادت ځائے د غه وخت کښې د تنګاړو غرو نه ووچې د هغې سره لوې ځوړونه وچ پراتهٔ وو.

یو ورځ فقیر بابا ؒ خپلو ژامنو د لنډۍ اخون احمد صیب چې ډېر لوې عالم فاضل او بزرګ وو ته د شریعت دپاره بوتلو چې زمونږ پلار ځان ملنګ او فقیر کړے دے سماع ئې شروع کړے هر وخت د جذب ومستئ په حالت کښې وي د شریعت نه خلاف کارونه کوي اخوند صیب چې د فقیر بابا جذب ومستي ولیدله نو وې فرمائېل چې دوي فنا فی الله دي د معرفت او سلوک د لارې خبردار دے دا د شریعت خلاف نهٔ دي فقیر بابا هغه ځائے کښې داسې وائي -

که قاضي صیب زما په شان مست شي
نو ددهٔ زما به هله شریعت شي
خار کیږي کهٔ نهٔ وي نهٔ وي
د فقیر به څهٔ وي څهٔ وي

وائي چې هر کله د فقیر جمیل بیګ د اشرف خان د زوې او د خوشحال د نمسي محمد افضل خان ختک سره ژړهٔ بداوے را غلو نو هغه وخت هغوي د افضل خان د مدافعت په غرض سوات ته لاړو او د حمزه خان بایزي ته چې ډېر لوې سردار وو د تهانه سوات

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

او سپېدونکې وو د خوشحال بابا اخښيې وو زامنو ته يې خپله ګرانه ښکاره کړه نو وايي چې جلال خان او جمال خان ورته امداد ورکړو او ورته يې اووې چې دې وخت کښې مهران نه روګتي ورکړي په موږ و قتلان خان چې د دوي رود وو د هغوي دَ امداد نه انکار اوکړو په دغه وخت جمال خان بابا د مستۍ او جوش نه دا سې اوو ښل -

اس دې وي په لس دې وي
مهران کۀ نۀ وي نۀ دې وي
جلال دې وی جمال دې وي
قتلان کۀ نۀ وی نۀ دې وي

او دغه وجه ده چې نن د تهانړې سوات د خانانو کورنۍ د فقير بابا په دُعا رنګ ده او د جمال خان او جلال د اولاده ډېره شوه ترقي يې اوکړه

وايي چې يو ورځ د مغلو په وخت کښې د اټک صوبېدار ډېر ظلم کړے وو تولِه علاقه.يې لوټلې وه د هزارې نه خلق دَ قافلې په شکل کښې راتلل چې دۀ بنديوان کړل او ټول مال حال يې ترې واخستو - خلق فقير بابا ته په ژړا اسګولا را غلل چې د صوبېدار نه زمونږ مال حال او خلق را خلاص کړي هغه وخت جمال خان بابا په بېړۍ رکشتۍ) کښې سوريدو نو دا اشعار يې اوو ښل -

-

د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ : www.ketabton.com

څوک به درومي خدائ د پاره
فقیر درومي خدائ د پاره
پاک رسول ورسره مل دے
بدرګه له چهار یاره

او هر کله چې ببړۍ ته سور شو نو داسې وائي۔

ببړیه ځه د خدائ په حکم
ځه به ظالم ځه به دده بندي کوونه
فقیر شو مل د مظلومانو
خدائ ئې وي مل چې بندیوا آزادو

او هغوي چې د غه ظالم صوبېدار ته مخامخ شول نو په صوبېدار رېږدېدل او ښکېدل اوتې بوتې ئې شروع کړې ټول مال حال او خلق ئې ترې راخلاص کړل دده سره به اکثر په ګڼ تعداد کښې مریدان ګرځېدل دے به ترې مخکښې وو مریدان به ورپسې وو او دا اشعار به ئې وئېل۔

دور دور د فقیر دے
د غافل په صورت وېر دے
د غافل په صورت وېر دے
دور دور د فقیر دے

وائي چې یو وخت داسې راغلو چې باران نه بند شول فصلونه او چېدل قحط سالي شوه خلق تنګ شول او فقیر بابا ته په ژړا انګولا راغلل چې خدائ پاک ته سوال اوکړه چې باران شي هغوي هغه

(c) ketabton.com: The Digital Library
www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

وخت د جلال په حالت کښې څفه کړه.

قحط سالي ډېره په زور ده
پرېوتلې کور په کور ده
باران دے وروېښه
څوک ره که نهٔ وي نهٔ وي
تنګ کاړو باندې باران دے
فقیر نن ورځ مهربان دے
و ارمان ېبلې ارمان دے
ورېږدلے نن باران دے

د الله پاک کار و نه ګوره هغه خلق چې وا پس شول نو په دغه ورځ لوې الله باران او کړو د فقیر بابا سوال قبول شو او فصلونه ښېرازه شول دا هم یو روایت دے چې هر کله فقیر جمیل بېګ ځېلو زامنو اخون احمد صیب ته شریعت د پاره بوتلو نو هغه وخت کښې دا اشعار هم وېلي وُو.

موته څنې دې راکړے شه
چې د رسته شپه مې څنګه وي لکه څرڅنې
د نیمې شپې راتلل دې روک شه
چې څرڅنې برچه دې نو بنهٔ راکوینه

هر کله چې د لوې خداۓ پاک په عشق کښې به تر لرې لاړو فنا فی الله به شو د جذب او مستۍ حال به پرې دا غلو نو څغه به

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

به يې کړه دا شعر به يې ويلو -

هغه موږيان به د نيا غواړي
دې عاشقانو ستا په لار کښې او بازله
سر و مال ټول عاشقان دا وُکا
دا موږي تش لاپې کوي چې مېڼيمه

دا وه ددغه لوي ولي الله - صوفي - عالم د شاعرۍ متعلق څېړنه چې دلته واضحه شوه چې د خوشحال بابا نۀ صرف زامن شاعران وو بلکه د هغوي رود چې د معرفت لار يې خپله کړي او هر وخت به په جذب و مستۍ کښې وو خو خپل خانداني روايات يې چرې هم هېر کړي نۀ دي ورکړي او ژوندي يې ساتلي او دې منظومو ټوټو نه دا هم معلومه شوه چې دوي د جمال تخلص سره د فقير تخلص يې هم خپل کړے دے او په منظومو ټوټو کښې يې استعمال کړے دے لوي الله دې اوکړي چې ددوی د ژوند ټول حالات او ديوان او نور کتابونه د تيارونه رڼا ته شي او نوے معلومات را ښکاره شي د دوي د پېدائښت کال نۀ دے معلوم البته د وفات کال يې معلوم دے دابجد و په حساب يې دا رنګه دے

چون رفت از جهان اين کرامت خديو
به "جزق" اموز عالم " غريو "

ددې نه ۱۱۱۶ هـ جوړېږي څنې محققين يې په قياس څخه زيږېدنه ۱۰۷۲ هـ ښائي اولاد يې د پښتونخوا په ګوټ ګوټ کښې پروت دے په

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

تکاروکښې چې د جهانګیرۍ او اکوړي نه سهېل په لور د غرونو په منځ کښې کلے دے هلته ئې مزار دے. د پښتو نخواه د لرې لرې نه ور ته عقیدتمند راځي او فیض ترې اخلي د صفرې په میاشت کښې پرې عرس او مېله کېږي.

کتابونه

۱- پښتانهٔ شعراء دریم ټوک د افغانستان د پښتو ټولنې د ادبیاتو او تاریخ د څانګې له اړخه ۱۳۴۲ ه ش.

۲- کاکاخېل شمس الدین میاں مناقب فقیر جمیل بېګ د میاں فردوس شاه فقیرخېل په سریزه د انجمن اتحاد فقیرخېل جهان آباد اکوړه خټک له اړخه ۱۹۷۹ء

۳- خدمتګار بختانے عبدالله پښتانهٔ شعراء پنځم ټوک د افغانستان د علومو اکېډمي ۱۳۶۷ ه ش.

۴- رضا محمد افضل پروفیسر پټ ستوري پښتو اکېډمي پېښور یونیورسټي کال ۱۹۸۴ء

۵- خټک خوشحال خان فراقنامه د ژبو او ادبیاتو پوهنځي کابل ۱۳۶۳ ه ش

۶- عارف عثمان دکتور خوشحال خان خټک او دده ادبي مکتب د افغانستان د علومو اکېډمي ۱۳۶۱ ه

۷- کاکاخېل سیاح الدین تذکره شیخ رحمکار اداره اشاعت العلوم جامع مسجد لائلپور

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۸- مجله پښتو پښتو اکېډمي پېښور پوهنتون ستمبر ۱۹۷۱ ز
۹- هیواد مل ز لمی فرهنگ زبان و ادبیات پښتو د افغانستان د علومو اکېډمي ۱۹۷۷ ز
۱۰- ماهنامه الحق دارالعلوم حقانیه اکوړه خټک اکتوبر ۱۹۸۰ ز او اکتوبر ۱۹۸۱ ز

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

په تحقیق کښې
د ماخذ اهمیت

تحقیق د عربۍ ژبې لفظ دے په پښتو ژبه کښې د څېړنې، لټون، چاڼول د څه څیز بنیادي حقیقت معلومول. دیو څیز پوره کره کتنه معنیٰ لري په انګریزۍ ژبه کښې ورته ریسرچ (RESEARCH) وئیلے شي چې معنیٰ ترې پخپله ظاهرېږي. په نورو معنوکښې د تحقیق مقصد دا دے چې په علم وادب کښې سوچه بوټه جدا کول د پوستکي نه مغز راویستل. حق د باطل نه جدا کول. تحقیق د مخصوصو حالاتو او مخصوصو شهادتونو او روایاتو په رڼا کښې د یو حقیقت تلاش دے. او په اصطلاحي توګه د تحقیق مطلب دا شو چې یا خو دې نوې حقائق وړاندې کړے شي او یا دې د معلوم شوي حقائقو نور زیاته تشریح او تفسیر او شي او وسعت دې په کښې پیدا کړې شي چې په علم او معلوماتو کښې اضافه اوکړي. تحقیق په هر میدان کښې کېدے شي که هغه سائنسي ځانګه وي او که ادبي که تاریخي ځانګه وي او که جغرافیائي ځانګه تحقیق په هره ځانګه هر اړخ هره موضوع او که په هر میدان کښې وي دا د برګسان

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

اوکړ کېچن کار دے د تحقیق مېدان د پراخت مېدان دے په دې
مېدان کښې د محقیق اسونه ستړي شي محقیق په کښې بې ساه
شي او ارخطا هم شي خو سره د دې به حوصله نهٔ بائيلي خپل
مرام ته به ځان رسوي د دې شال د سمندر هم دے چې په سمندر
کښې د ملغلرو موندلو د پاره لامبو وهل وي او دغه لامبو
دومره په مشکله او ګرانه وهلے شي چې کله کله په کښې د
ډوبېدو وېره هم وي خو دغه ملغلرو پسې به ځان د سمندر
تل ته رسول وي او دغه ملغلرې به د دغه تل نه را وېستل وي نو هله به
لامبوزن خپل مقصد کښې کامیابي مومي دا ډېر د پرخوند ناک او دلچسپ علم دے
تر اوسه چې چا هم تحقیق کړے نو خپل تحقیق ته ئې ختمي نهٔ دے وئیلے او نهٔ تحقیق
ختمي کېدے شي د تحقیق د پاسه تحقیق کېږي - د تحقیق د پاره د خارجي او داخلي
شهادتونو ضرورت وي که چرې موږ په یو شاعر تحقیق کوُو نو د هغه د زمانې ټاکل
د هغهٔ د نیک او د هغهٔ د شاعرۍ په انداز بیانئي ژور نظر اچول او بیا د تحقیق په
قالب کښې اچول پکار دي د هغه شان د هغهٔ شخصیت د هغه وخت د ژوند حالات - زېږېدنه -
استوګنه وغیره د هغهٔ د خپل کلام په رڼا کښې او د هغه زمانې د نورو پوهانو د لیکونو
او کلامونو په رڼا کښې به ئې رایې قائمول وي د هغې نه پس چې هر کله دغه مواد
پیدا نهٔ شي نو بیا به د چاپېر چل نه حالات معلومات حاصلول وي که په هغهٔ
نور چا په روستو زمانه کښې څه لیکل کړي وي د هغې
په رڼا کښې به رایې قائمول وي - په تحقیق د پرلوے
بحث کېدے شي او د دغه بحث په رڼا کښې ډېرې کتابونه لیکلي

(c) ketabton.com: The Digital Library

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

هم شي نو د لته چې کومه موضوع ده هغه د ماخذ اهميت د ے د تحقيق دپاره به د رومبني هغه ماخذ ذرائع - مصادر تلاش کړل شي او جمع کړل شي چې د کوم په بنياد چې به محقيق خپله را ټې پېش کوي او يا د کوم په بنياد - به محقيق د خپل تحقيق ابتدا کوي او خپل مرام ته به ځان رسوي د تحقيق دپاره چې کوم ذرائع - ماخذات او مصادر استعمالول شي د هغې ډېر زيات په دې ميدان کښې اهميت او ضرورت دے ولې چې بغير د دې نه تحقيق نۀ شي کېدے د دې مثال د يو عمارت بنياد وي ترڅو چې د عمارت بنياد د پاره کاڼے خته - او نور لوازمات نۀ وي تيار نو عمارت نۀ شي جوړېدے د غه شان د تحقيق دپاره ماخذونه او ذرائع د کاڼي او خښتې کار ورکوي -

دا ماخذونه ذرائع په دوه قسمه څخه دي چې يو ته بنيادي يا ابتدائي ذرائع - ماخذات - مصادر ويلے شي او دويمه ته ثانوي ماخذ يا ذرائع ويلے شي - چې په انګرېزي کښې ورته دا رنګه تکي استعمالېږي -

۱- بنيادي ماخذ (PRIMARY SOURCES)

۲- ثانوي ماخذ (SECONDARY SOURCES)

د لته به لږ تشريح يا تفصيل بيانول پکار وي چې لوستونکي سته اسانه شي -

۱- بنيادي ماخذ يا ذرائع :-

محقيق چې هر کله په يو موضوع تحقيق کوي

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

نو د هغې موضوع سره تعلق لرونکي پیوست ماخذونه بنیادي
ماخذ کنړلے شي او په دې کښې هغه دستاوېزات شامل دي چې په
هغې کښې د هغه واقعاتي ریکارډ موجود وي چې تحقیق کونکي
یا لیکونکي په خپله لیدلي او ورپېدلي وي یعني په بنیادي ذرائعو
کښې د موقع شهادت زیات اهمیت لري چې په هغې سره د
تاریخ په معقولیت کښې اضافه وشي او هر قسمه شک شبه ختمه
شي د "... ہے - یونیورډ بیتس" په وینا سره مؤرخینو بنیادي
ماخذ یا مصادر په دوو قسمونو کښې تقسیم کړي -

۱- بنیادي مخطوطات:-

په دې کښې ذاتي کاغذونه - دستاوېزې ریکارډونه مرکې او نورې متفرقه څیزونه شامل دي -

۲- د مرکزي حکومت مطبوعات:-

په دې کښې د صوبائي حکومت مطبوعات خود نوشت سوانح عمري یادداشتونه تقریرونه
د خطونو مجموعې او نورې معاصر مضمونونه شامل دي -

د بنیادي ماخذ مثال ګران او محترم محقیق - نقاد - شاعر -
ډرامه نګار پوهان همایون صاحب په خپل تالیف د تحقیق فن
کښې په صفحه ۵۶ داسې رنګ کښې ورکوي -

ډاکټر جمیل جالبي په خپل تصنیف تاریخ ادب اردو جلد
اول کښې د قطب شاهي دور د شاعرانو د قلمي نسخو
او مطبوعه تصانیفو ذکر کړے دے د دې کښې څنې

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

تصانیف د هغه د نظره تیر شوي دي او د ځینو ذکر یې د قطب شاهي دور د نورو محققینو د تحقیقي مقالو په حواله کړے دے. د دې سلسله کښې ډاکټر جمیل جالبي د قطب شاهي دور د معراج نامو، وفات نامو او قلندر نامو هم ذکر کوي لکه د خپل کتاب تاریخ ادب اردو جلد اول په صفحه ۲۹۲ - ۲۹۳ لیکي - "د سید بلاقي په ۱۰۵۵هـ/۱۶۴۷ء کښې د معراج نامې په نامه کتاب اولیکلو."

د دې معراج نامې نسخه ډاکټر صیب په خپلو ستړکو لیدلې ده چې حواله دا سې ورکوي -

معراج نامه (قلمي) د انجمن ترقي اردو پاکستان نه علاوه د ته نورې قلمي نسخې زما تر نظره تیرې شوې دي چې د تصنیف سن په کښې ۱۰۵۶هـ ورکړے شوے دے.

په دې عبارت کښې د سید بلاقي د معراج نامې ذکر د بنیادي ماخذ حیثیت لري دا څو وو د بنیادي ماخذ یو مثال چې د لته پیش کړے شو.

۲- ثانوي ماخذونه:-

که چرې یو لیکوڼکي یا محقق په خپله مقاله کښې د حوالې په توګه د بل دویم لیکوڼکي په حواله اقتباس درج کړي نو دا سې حواله یا اقتباس ثانوي ماخذ په حیثیت ګڼلے شي په دې کښې نصابي کتابونه جنتري یا نې قیمي سرکاري اطلاعات - ذاتي بیانونه - تصویري مجموعې وغیره د ثانوي ماخذ حیثیت لري د دې ماخذ مثال به په دې دول ورکړو د افغانستان سر محقق ګران او محترم زلمے هیوادمل د خپل تالیف "په هند کښې د پښتو ژبې او ادبیاتو د ایجاد او ودې پړاوونه"

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

په صفحه ۱۰۷ باندې یو اقتباس د بل په حواله ورکوي -

» دیوان ریخته په پارسي او هندي ژبو ده دا دیوان د هغه چې هندي تسنکروڅ هم یادونه کړې او مفتي ولی الله وېلي دي چې نواب محبت خان په پارسي ژبه یو قومي دیوان لري ‹‹

په دې اقتباس کښې دا ظاهرېږي چې د غه دیوان زلمي هیوادمل په خپله نه دی ولیدلی بلکه د مفتي ولی الله په حواله او د گلستان رحمت په حواله د اقتباس لیکل دا دوه ثانوي ماخذ شال شي چې محققین د اقتباس حواله نه ورکوي د مصنف چا چې اقتباس لیکلې وي نوم هم نه ورکوي بلکه دا سې تری ښکاري چې دا ده خپل معلومات دي دا یو ډېر غلط کار او غلطه طریقه ده په دې د تحقیق مقصد ختم شي -

کتابونه

۱- ایم سلطانه بخش ډاکټر- اردو میں اصول تحقیق وانتخاب مقالات) جلد اول - مقتدره قومی زبان اسلام آباد ستمبر ۱۹۸۹ء

۲- ایم سلطانه بخش ډاکټر- اردو میں اصول تحقیق (انتخاب مقالات) جلد دوم مقتدره قومي زبان اسلام آباد ۱۹۸۸ء

۳- هما محمد همایون - د تحقیق فن ادار ه فکر و ادب مردان ۱۹۹۲ء

۴- هیواد مل زلمی - په هند کښې د پښتو ژبې او ادبیاتو د ریجاد او ودې پړاوونه - شرکت پرنټنگ پرېس لاهور ۱۹۹۴ء

۵- کاشمیری تبسم ډاکټر " ادبی تحقیق کے اصول مقتدره قومی زبان اسلام آباد.

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

پښتو نثري ادب

پښتو ژبه په ادبي لحاظ سره عالمان او پوهان په دوو حصو کښې تقسيموي چې يوه نظم ده او بله نثر پښتو ادب کښې نظم ډېر لويه حصه لري او نثري ادب ته ډېره کمه توجه ورکړے شوې ده د امير کروړ نظم د شيخ متيؒ مناجات د بيټ نيکه دعا او د غه شان نور ډېر اشار چې په نظم سره دي او ښکاره دي دغه سلسله تر اوسه جاري ده چې نثر کم او نظم زيات ليکلے شي ددې وجه دا هم کېدے شي چې په نظم کښې کوم خوږ والے او سرور دے هغه په نثر کښې نيشته د نظم په ذريعه شاعر خپل خيالات نظريات د بل ذهن ته ډېر په اسانه رسولے شي او تر ډېره وخته پورې په زړه کښې ساتلے شي نظم ډېر زر د انسان جذبات او احساسات را ولړځوي او د نظم ويونکي خيالات خپل کړي دا هم څه د نثر په ذريعه هم کېدے شي خو نثر د انسان ذهن ته ډېر په اسانه نه پرېوځي خو ادب چې څومره زيات ترقي موبي نو هغه د نثر په ذريعه کېدے شي نثر يو ډېر وسيع او فراخه ميدان دے په دې کښې د ادب هر يو صنف ځائېدے

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

شي او داد نثر کمال دے چې موږ د افسانې ـ ناول ـ ډرامې په ذریعه د معاشري اصلاح په ښه طریقه کولے شو او ددغه تخلیقي اقدار و په وجه موږ خپل ادب ژوندے او ښېرازه ساتلے شو په بل اړخ په تحقیقي او تاریخي میدان کښې د نثر ډېر لوے مقام دے ددې په ذریعه موږ د خپلو اسلافو کارنامې او خپل دیني اقدار هم بل ته په سرلوړۍ سره وړاندې کولے شو نثر ډیکل ډېر ګران او د سرخوږي کار دے نثر څه ته وائي د نثر تعریف څه دے د نثر تعریف ستر محقق ارواښاد عبدالحلیم اثر افغاني په خپل کتاب پښتو ادب چاپ اداره اشاعت سرحد پېښور ۱۳۷۰ هـ په مخ څه دا رنګه کوي ـ

نثر په لغت کښې ښندلو ـ پاشلو او خورولو ته وائي او په اصطلاح کښې هغه کلام دے چې د وزن د قید نه خالي او آزاد وي ـ

ستر محقق ارواښاد ډاکټر سید انوارالحق په درې میاشتینې مجله پښتو جلد اول ګڼه ۲ کال ۱۹۵۸ء مخ ۹۶ باندې د نثر تعریف داسې کوي ـ

نثر په اصل کښې د عربۍ ټکے دے او معنائې نوستل خورول او شیندل دي اصطلاحي معنائې ده د نظم ضد نحو ادیبانو او عالمانو د نثر د پاره علمي تعریف دا مقرر کړے کلام چې په څه وزن یا بحر کښې تړلے نه وي نثر دې یا داسې او وائي چې د وښلو ـ لیکلو

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

او د لوستلو عامه هيڅه نيغه ساده او بې تکلفه ژبه چې
د وزن او قافيو د ترون نه آزاده وي او سړے په
کښې د هر قسم مفهوم او مطلب په ډېر اسانۍ او
ازادۍ سره بيانولے شي نثر دے

دا خو وو د پښتو ادب د محققينو او پوهانو د نثر باره کښې
تعريفونه او س ګورو چې د خارج پوهان (مستشرقين) د نثر
متعلق څهٔ وائي د پښتو نثر ته کوه کتنې نومې کتاب تاليف د ستر
محقق ارواښاد عبدالحي حبيبي د افغانستان د علوموا کېډمي
له خوا په ۱۳۶۰ هـ ش کښې چاپ په صفحه ۳ باندې ليکي -

۱- ملټون وائي : چې نثر هر څو مره ساده او دلکش وي هغه مفيد وي -

۲- کالرج ليکي : فصيح او مناسب الفاظ چې وزن نهٔ لري نثر دے -

۳- موسيو دوزوان وائي :- د انسان په ژبه يا قلم کهٔ کوم خيالات ښکاره شي او بې وزنه وي هغه نثر دے -

د دې تعريفونو نه معلومه شوه چې نثر هغه دے چې د قافيې
او د وزن يا بحر د قېد نه آزاد وي او نظم په وزن - قافيه
رديف پوره وي -

د نثر قسمونه :-

نثر په دوه قسمه دے (الف) د معنا په لحاظ (ب) د لفظ

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

په لحاظ - (الف) د معنا په لحاظ نثر درې قسمه دے چې هغه په دا رنګه دے -

۱- موږ چې د یو بل د پوهولو د پاره کومې خبرې اترې کوؤ یو قسم دا وي

۲- دوېم قسم ته خطابه یا وېنا وېلے شي په دې کښې تقریرونه - بیانونه - د وېنا کانې چې عالمان او پوهان ئې په جرګو - غونډو محفلونو او ټولنو کښې کوي دا هم د نثر په قسمونو کښې شمارلے شي په یکلو کښې کم او په وېلو کښې زیات وي -

۳- تحریري نثر هم د نثر یو اهم قسم دے لکه چې د نوم نه ظاهره ده چې دا نثر د یک لاسې راځي او په کتابونو رسالو - اخبارونو د نورو علمونو د مطلبونو د پاره په تحریر یا لیکلو کښې چې کومه وېنا راځي دا تحریري نثر دے دا نثر د مطلب او مضمون په لحاظ سره مختلف قسمونه لري او د ژوند د مختلفو اړخونو سره تعلق لري لکه تاریخي - مذهبي - اخلاقي - سیاسي - تحقیقي - اجتماعي ادبي وغیره دا نثر د معنا په لحاظ دوه قسمه لري -

یو ته ساده سلیس نثر وائي دوېم شاعرانه او د انشاء پردازۍ نثر دے دوېم قسم نثر ته ادب لطیف او منثور ادب هم وېلے شي -

(ب) نثر د لفظ په لحاظ دوه قسمه دي چې هغه دا رنګه دي

۱- قافیه دار او مسجّع او مرصع نثر -

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲- ساده نثر چې قافیه نهٔ لري په دې وخت چې کوم نثر په اخبارونو - رسالو کتابونو کښې چاپ کېږي دا په دې نثر کښې ليکلے شي-

پښتو ژبه کښې د نثر ابتدا :-

پښتو ادب کښې په نظم کښې ډېر کتابونه ليکلي شوي او نظم د نثر نه مخکښې وجود کښې را غلے. په پښتو ژبه نظم د امير کروړ (۱۳۹هـ) نه راوډشا شروع کېږي او د پښتو نثر متعلق معلومات په امکاناتو او قياساتو مبني دي پوره معلومه نهٔ ده چې ابتدا کله او شوه عالمان او پوهان د افغانستان د ستر محقق ارواښاد عبدالحي حبيبي مونږ له کتاب "پټه خزانه" چې د محمد هوتک تاليف دے او په ادبي حلقو کښې متنازعه حيثيت لري د هغې په وائي چې د پښتو د نثر ابتدا د ابو محمد هاشم سرواني (۲۲۳هـ - ۲۹۷هـ) نه راوډشا شوې ده او دهٔ د عربو د اشعارو فصاحت او بلاغت په پښتو ژبه کښې په نثري توګه يو کتاب د "سالو وږمه" په نوم او ليکلو معنائي ده "د ريګستاني نسيم" دا کتاب ورک دے او محمد هوتک په پټه خزانه کښې د لرغوني پښتانهٔ" چې د شيخ کټه" تاليف دے نه روايت راخستے دے نو دا مونږ په يقين سره نهٔ شو وئيلے چې دا به د نثر رومبنې کتاب وي ولې چې چاپيدلے نهٔ دے او وجود ئې

د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ : www.ketabton.com

نیشته په قیاس او امکان دا خبره مبني ده - دغه شان د
دې نه پس یو بل کتاب د تذکرة الاولیاء د سلیمان ماکو چې
په ۶۱۲ هـ خواوشا کښې تېر شوی دی - د قندهار سره نژدې په
ارغسان کښې اوسېدو ځني عالمان وائي چې دا کتاب د پښتو نثر وړومبنی کتا
دے وائي چې څو پاڼې یې ارواښاد حبیبي موندلې دي او په دغه
پاڼو کښې د شیخ بیټني - شیخ ملکیار، شیخ اسمعیل، شیخ بختیار
غونډې د لویو ولیانو ذکر شوی دی دا کتاب د فرید الدین عطار د
فارسي د تذکرة الاولیاء غونډې یو تذکره ده چې په کښې د دغه
وخت د لویو لویو ولیانو ذکر شوی څو ځني عالمان او پوهان دا
کتاب د پښتو نثر وړومبنی کتاب نه مني ځکه چې دا مکمل کتاب نه
دے موندلے شوے بلکه څو پاڼې موندلې شوې زما په خیال که
دا څو پاڼې هم په پښتو نثر کښې شته نو دا د نثر ابتدا ده په
اکثریتي توګه چې عالمان او پوهان په کوم کتاب متفق دي چې
دا د نثر اولنے کتاب دے هغه د ستر صوفي مبارز - توریال پیر روښان
عبدالله ارمړ بایزید انصاري کتاب "خیر البیان" دے چې د موندلو
اعزاز یې د پښتو اکېډیمۍ پېښور یونیورسټۍ د اتو پښکلي ارواښاد
مولانا عبد القادر ته حاصل دے چې د جرمني د کتابتون نه یې مایکرو
فلم په شکل راوړو او چاپ یې کړو ددې نه معلومه شوه چې د
پښتو نثر ابتدا د سلیمان ماکو د تذکرة الاولیاء د دغه موندلو شوو
پاڼو نه شوې او د نثر وړومبنی کتاب خیر البیان دے ددې کتاب
نه پس په پښتو نثر کښې د بایزید روښان مخالف ستر عالم اخوند

(c) ketabton.com: The Digital Library

درويزه مخزن الاسلام وليکلو دا کتابونه په مسجع او مرصع نثر کښې ليکلي شوي دا د نهمې صدۍ نه تر يولسمې صدۍ پورې دور وو ددې نه پس په دې دور کښې نورو عالمانو هم لکه کريمداد د اخوند درويزه زوے - بابوجان ، ملامست زمند ، الله يار - اخونے قاسم هم په پښتو نثر کښې کتابونه وليکل نه يوازې چې بايزيد روښان د پښتو نثر د وړمبے کتاب اوليکلو بلکه د پښتو رسم الخط خاص الفاظ ئې هم وضع کړل د غه دور کښې ټول کتابونه په مسجع او مرصع نثر کښې ليکلي شوي په دې دور پسې د خوشحال بابا دور راځي چې په دغه دور کښې نثر ساده سليس او په خوږ انداز کښې شروع شو او د خوشحال بابا کورنۍ ددې نثر ابتداء اوکړه د خوشحال بابا دستارنامه او د زامنو عبدالقادر خان خټک ګلدسته - ګوهر خان خټک قلب الستير د افضل خان خټک چې د خوشحال بابا نمسے وو تاريخ مرصع - علم خانه دانش وساده نثر ابتدائي خوندناکې نمونې دي او تر اوسه د خان بابا خاندان د پښتو ژبې خدمت ته ملا تړلې ده او پښتو ژبه ئې په هر ميدان کښې ځلنده او ښکاره کړي او ژوندۍ ساتلې ده ددې دور نه پس چې کوم دور راځي په دغه دور کښې نثر هم مخ په وړاندې ځي او ترقي کوي په کښې محاورې - متلونه ښائسته او خوندناکې لنډې جملې استعمال شوي دغه او سنے دور دے په افغانستان کښې ددې دور د نثر د ميدان نوموړي مولوي صالح محمد غلام محي الدين افغان ، مولوي عبدالرؤف قانع - زمرياله - خادم دے او په شمالي پښتونخوا کښې مولوي ميراحمد شاه رضواني ، منشي احمد جان ، سيد راحت زاخيلي

د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

مولوي احمد د تنګي او داسي نور پېښور ي پوهان عالمان تر او سه پورې د پښتو نثر ته ښکلا او ځلا ورکوي خو بیا هم په روایتي توګه نظم د نثر نه په پښتو ادب کښې مخکښې او زیات دے او نثر کم پوهانو ته پسکاره دي چې نثر ته زیاته توجه او پام را وګرځوي که هغه افسانه وي که ډرامه - که ناول وي او که تکل تحقیق وي او که تاریخ په هر صنف او اړخ دي په نثر کښې زیات پکار او کړے شي

کتابونه:

1- اثر عبدالحلیم پښتو ادب اداره اشاعت سرحد پېښور ۱۳۷۰ه
2- رېښتین صدیق الله د پښتو نثر هنداره یونیورسټي بک ایجنسي پېښور -
3- د افغان یا د کابل پوهنتون د ژبو او ادبیاتو پوهنځي ۱۳۶۰ه ش
4- رضا محمد افضل د پښتو نثر تاریخ عظیم پبلشنګ هاؤس پېښور ۱۹۶۸ء
5- رفیع حبیب الله د پښتو نخواني رتن کوې د افغانستان اکاډمي د تاریخ او ادب ټولنه ۱۳۵۰ه ش -
6- مریم بي بي د پښتو نثر تاریخي او تنقیدي جائزه - تاج کتب خانه پېښور ۱۹۸۶ء
7- حبیبي عبدالحی پښتو نثر ته کره کتني پښتو ټولنه افغانستان علومو اکېډمي ۱۳۶۰ه ش -

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library